

עֲשֵׂה אֱלֹהִים לְמִשָּׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עֲמֹ בִי־הוֹצִיא יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל

רש"י

אבן עזרא

היה משה תולה הגדולה בחמיו (יא) שנאמר וישב אל יתרו חותנו (יב): למשה ולישראל. שקול משה כנגד כל ישראל (יג): את כל אשר עשה. להם צירידת המן וצבאר ובעמלק (יד): בי הוציא ה' וגו'. זו גדולה על כולם (טו):

(לא) (יז) וידענו כי ישראל עמדו במדבר סיני כמו שנה (טו) והנה דברי משה יוכיחו שאמר בפרשת אלה הדברים, ה' אלהינו דבר אלינו בחרב לאמר, רב לכם שבת בהר הזה פנו וסעו לכם (דברי א ו ז), והנה זה הזמן היה קרוב לסעם, והוא אמר, ואמר אליכם בעת ההיא לאמר, לא אוכל לבדי שאת אתכם (שם)

שם ט) (טו) כי השם הרבה אתכם והנכם היום בבוכי השמים לרוב (שם פ' י), ומעם להזכיר זה להם, כי השם אמר ליעקב, הגני ספרך ודרכיך ונתתיך לקהל עמים, ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחריו (ברא' טו ד) והנה השם כאשר ירבה דרך אתן לו את הארץ, על בן אפר ה' אלהיכם הרבה אתכם, והגיע זמן שתירשו את הארץ, ובעבור שאתם רבים לא יכולתי לבדי שאת אתכם, והוצרכתי לתת עליכם שרי ארמים ושרי מאות, זאת היתה עצת יתרו שנתן לו ממחרת בואו למדבר סיני (יז), על בן אפר משה לחבב שחוא יתרו, כמו שפירשנו נוסעים אנחנו (במד' י כט) (יח) והוא השיב, לא ארך כי אם אל ארצי ואל מולרתי אלך (שם שם ל), וזהו (יט) וישלח משה את חותנו וילך לו אל ארצו ופי' כו (ג) [ג], ועתה אפרש למה נכנסה פרשת יתרו במקום הזה (כ), בעבור שהזכיר למעלה הרעה שעשה עמלק לישראל (כג) הזכיר כנגדו הטובה שעשה יתרו לישראל (כד) וכתוב ויחד יתרו על כל הטובה, ונתן להם עצה טובה ונכונה למשה ולישראל, ומשה אמר לו, והיית לנו לעינים (במד' י לא), והשם שהאיר עיניהם, ושאל אמר, ואתה עשית חסד עם כל בני ישראל (שיא טו ז) (כז), ובעבור שכתוב למעלה, מלחמה לה' בעמלק (יז טז) שישאל חייבים להלחם בו כאשר יניח השם להם, הזכיר דבר יתרו, כי הם היו עם גוי עמלק (כז) שיזכרו ישראל חסד אביהם, ולא ינעו בורעו (יט), והנה ראינו דרכים, שהם

יהל אור

קרני אור

(יד) וזה היה בשנה השנית כשנסעו מסיני: (טז) כי בר"ח סיון באו למדבר סיני (יט א) ובשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש. נעלה הענן ויסעו בני ישראל וגו' (כמד' י יא): (טז) פי' לשאת אתכם: (יז) ואז נאמר הבו לכם אנשים (דבר' א יג) ואקח וגו' ואתן וגו' (שם שם טו) איך ביאת יתרו ועלתו ומנוי השופטים היה הכל בשנה השנית קרוב לנסיעתם מהר סיני: (יח) והיה זה בשנה השנית: (יט) והיא ההליכה הכתובה בכלן: (כ) והנה לדעת הח' ז"ל לא בא יתרו רק פעם אחת, והיא אחר מ"ת, והספור שבה בכלן הוא חוץ למקומו, וכן דעת הרשב"ם והרלב"ג, וכן כתב הרד"ק בצאורו (שופ' א טו) ויאמר משה לחבב, ופרשת, וישמע יתרו, בזמן אחד היה בשנה השנית ללאתם מארץ מצרים, וחבב הוא יתרו, כמו שכתוב, ומכני חבב חותן משה, ופרשת וישמע יתרו שלא במקומה נכתבה להכיר דבר יתרו עם דבר עמלק: (כא) למה הקדים לכותבה כאן שלא במקומה: (כב) וזה שנמלהו ברעתו: (כג) להורתו

(כמד' י כט) שנה דפתו ובאר שם כי חובב הוא יתרו והיה אחי לפורע ולא אחי, וכן הוא דפת ר"ן גלגל כפרשיו שרש, חתן שכתב שם, וידוע כי חובב אחי אשת משה פ"ה, כמו שנאמר, ויאמר משה לחבב בן רעואל המדיני חתן משה (כמד' י כט) ורעואל אחי כמו שנאמר ותבא אל רעואל אחיך (למעלה ב יח) והנה שם אחי האשה ואחיה בלשון. ועיין רד"ק שרש, חתן שכתב דפת ר' יונה ופ"ג עלי, וכתב, ולא יתכן לפרש בן, וכו', אלל הנכון כי חבב הוא יתרו, ורעואל אחי יתרו, ועיין למעלה ב יח ובצאורי שם, ועיין בנתיב' כמד' י כט שיבאר, שרעואל היה אחי לפורע, ולפי שני אחים, הם האחד יתרו, ושם השני חבב, ושלשתן נקראו חותני משה פ"ה: [ג] פי' יחל אור, ודעת הרמב"ן, ורבינו בחיי, כי יתרו בא אלל ישראל שתי פעמים, אחת קודם מ"ת, והיא הנזכרת כאן, והלך לו וחזר אחר מ"ת, והחזרה הזאת לא נזכרה בתורה, רק נזכר (כמד' י כט) שאמר לו משה נוסעים אנחנו לכם אחנו, והוא נתרש לו ונשאר עם ישראל, ופי' כתב הרד"ק שאין ראוי לקבלו, כי התורה נזכרה ביתרו ביאה אחת לא שתי ביאות, וכל זאת גם דעת הרד"ק שיתרו בא קודם מ"ת: [ד] עיין תוס' פ"ז,

שנשלם לו גמול טוב: (כד) וכן פי' הרד"ק שם, בעלה שנתן יתרו למשה, ונחשב לזרעו אחריו כאילו הם עשו את החסד: (כה) בימי שאל היו יושבים עם עמלק, כי באהלים היו יושבים, ונוסעים ממקום למקום: (כו) אם נבוא להכרית עמלק נזהר בבני קיני העומדים עמם, והוא דבר שאל שאמר להם,

סד

מקורי ובאורי רש"י: (יא) מכילתא שם פס"ז שכל טוב ילקוט רס"ח: (יב) לפיל ד יח: (יג) מכילתא שם פס"ז ילקוט שם: (יד) מה שמספר רש"י לעשות פי' מתחלה כל משה ולישראל ואח"כ משה את כל אשר עשה, פי' כס' דנק טוב: (טו) מכילתא שם:

לפיל

אונקלוס

קלב 263

שמות יח יתרו

וידבר יתרו חמיו דמשה ית צפורה אתה משה פתר דפמרה : **ממצרים : ב ויקח יתרו חתן משה את צפורה אשת משה אחר**

רש"י

אבן עזרא

(ב) אחר שלוחיה. כשאמר לו הקב"ה צמדן לך שוב מלרים ויקח משה את אשתו ואת בניו וגו' וילא אהרן לקראתו ויפגשו בהר האלהים (טו) אמר לו מי הם הללו אמר לו זו היא אשתי שנשאתי צמדן ואלו בני. אמר לו והיכן אתה מוליכן אמר לו למלרים. אמר השם שנודע למשה (יג) כי על האותות יצאו (יד) : (פיה"ק) וישמע יתרו. לפי דעתי שיתרו בא אל משה אחר שנבנה המשכן (יז), כי יש כדמות ראיות, שאמר הכתוב לאכל לחם עם חתן משה לפני האלהים (פ' יב) (טו); ואמר משה בס' אלה הדברים, שאמר השם למשה רב לך שבת בהר הזה (דבר' א ו) ואומר אליכם בעת ההיא (שם שם ט) (יז) ואתן אותם ראשים עליכם שרי אלפים (שם שם טו) ולא נזכר לומר כי התעכב יתרו עם ישראל חדשים רבים ואח"כ נתן העצה, כי הכתוב אומר זיתי ממחרת (פ' יג) (יח), גם יורה על יושר זה הפירוש, שאמר משה לחובב שהוא לפי דעתי יתרו כאשר אפרש במקומו, נוסעים אנחנו (במד' יא כט) ועוד והודעתי את חקי האלהים (פ' טו) לא יתכן קודם מ"ת (יט) כי בר"ח סיון באו אל הר סיני, כי כן כתוב בחדש השלישי (יט א), ולעולם יהיה ד"ח כאשר יהיה כתוב חדש בלא מספר (ט) ובס' ובראשי חדשיכם (במד' כח יא) אפרש זה (טא), והנה יום שני ומשה ענה אל האלהים (יט ג) (מג) ואח"כ היו נכונים לשלשת ימים (שם שם טו) (מג), וזאת הפרשה דבקה עם פ' ויבא עמלק, להפריש בין מעשה זה וזה (מז) : **ב ויקח**. אמר הכתוב אשת משה, ולא אמר בתו, בעבור כי משה נכבד מבית אביה (מט) : **אחר שלוחיה**. י"א אחר שנתן לה רשות במדון ללכת לבית אביה בשונו לבדו אל ארץ מצרים (טו) [ו] ויש אומרים אחר ששלחה דורונת אליו (מ) כמו שלוחים לבתו (מ"א ט טו) (מ"ה) : **זפיה"ק**. אחר שלוחיה. י"א אחר ששלחה אל בית אביה מדרך מצרים (מט), וי"א שנתן לה

יהל אור

קרני אור

סרו רדו מתוך עמלקי (ש"א טו ו) : (כו) כי כן כתוב, ובני קיני הותן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה וגו' וילך וישב את העם (שופ' א טו), וישבו עם בני יהודה ונתנו להם מקום לשבת בארץ : (י) כימי ירמיהו היו בית הרכבים בתוך בני ישראל, ואמר הכתוב, לא יכרת איש ליגד בן רכב עומד לפני כל הימים (ירמיה לה יט) : (כח) (צברא' לה א) ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו, ופי' שם הח' ו"ל, אין זה העת כאשר נמכר יוסף רק קודם המכרו וכו', והיה ראוי להיות אחר והמדנים מכרו אותו, פרשת ויוסף הורד מלרימה, להפריש בין מעשה יוסף בדבר אשת אדוניו למעשה אחיו, כמו כן סמך דבר יתרו למעשה עמלק, להראות רעות עמלק, ושכנגדו טובה מעשה יתרו לישראל : (כט) עיין (למעלה ח טו, וט' כח) וצבאורי שם : (ל) חזר אל מלת אלהים לא למשה הסמוך : (לא) הטעם עשה למצריים בעבור משה וישראל : (לג) טעם עשה בעבור משה וישראל עמו : (לג) השם המיוחד ועיין (למעלה ט כח) : (לד) הנה הזכיר תחלה אלהים, השם שהיה יתרו יודע מלפנים, וכי הוליא ד' בשמו הגדול שנודע עתה ע"י משה שבו נעשו האותות : (לה) בשנה השנית : (לו) וזה היה אחר מ"ת בעת הוקם המשכן : (לז) לאמר לא אוכל לבדי שאת אחכס : (לח) וזה היה ממחרת היום שבא יתרו אל משה : (לט) וגררה מזה שכבר נתנה התורה : (מ) וכן פי' הח' ו"ל שם : (מא) וגם שם פי' כן : (מב) וגאמר לו לך אל העם וקדשתם : (מג) ושלשה ימים אחריו היו מתקדשים לישראל, הרי הם המשה ימים, ובשמי היתה מ"ת ולא היה למשה עת לשפוט את העם, והנה שפט אותם למחרת בוא יתרו כדכתיב, ויהי ממחרת וישב משה לשפוט את העם, והנה זה היה אחר מ"ת : (מד) להורות לנו גנות עמלק שהיה קרוב לישראל, ושכן יתרו שהיה רחוק מישראל ומעשיו הקריבוהו : (מה) והאשה תתיחס אחר בעלה, ומשה נכבד מן יתרו : (מו) זה הכתוב מודיע שיבת לפורה ובניה מן המלון אל בית אביה וזה הוא אחר שלוחיה, וכיון ששמע כל אשר עשה אלהים למשה הסיבה יתרו אליו : (מז) ששלחה למשה מתנות והנדוניא : (מח) ר"ל מנחה ומתנה ששלוחים בני אדם לבנותיהן, ושני הפירושים הובא ברש"י : (מט) והוא דעת ר"א המודעי

מכילתא

סקורי ובאורי רש"י : טו) לעיל ד כו :

שְׁלוּחִיהָ: וְאֵת שְׁנֵי בָנֶיהָ אֲשֶׁר
שָׁם הָאֶחָד גִּרְשָׁם כִּי אָמַר גֵּר
הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נִכְרִיָּה: וְשֵׁם הָאֶחָד

וַיְהִי תָרְגוּן בְּנֵהָ דִי שׁוּם
מִדְּגִרְשָׁם אֲרִי אָמַר דִּיר
הָיִיתִי בְּאֶרְעָא נִוְכְרָאָה:
וְשׁוּם מִדְּאֲלִיעֶזֶר אֲרִי

אבן עזרא

גפ (ט). ור' ישועה אבר שלוחיה הם דורון ובנחה, כמו שלוחים לבנו (מ"א ט מו) והפעם אבר שלוחה דורנה (מ"א) וזה הקרוב ארי: ואת דע כי אנשי לשון הקדש שומרים הפעלים במתכונתם בכל הבנינים, ואינם הוששים לשמור שמות בני אדם (נ) על בן אל תתמה שאמר גרשום בעבור שגר שם (א) כי הגה קין (ברא' ד א) בעבור קניתי, ואינו נכון בדקדוק (נ), וקשה מזה נח (שם ה כט) מגורת ינחמנו (נ) ופעם יהפכו השם כמו הושים (שם טו כג) הוא שוהם (במד' כו מב), ונקרא יעבץ (דה"א ד ט) בעבור שילדתהו אמו בעוצב (נ), גם יחסרו אות ממנו כמו מעכה (ס) הוא סיכה, והפך זה יוב (ברא' מו יג) הוא ישיב (במד' כו כד) (מ), ורבים אמרו כי בן שמואל (ש"א א כ) מגורת שאלתיהו (נ) והישר בעיני כי שורק תחת חולם כמו תחו (ש"א א א) תזה (דה"א ו יט) וצוף (ש"א א א) וצופי (דה"א ו יא) נון (למטה לג יא) ונון (דה"א ז כו), והגה שמואל מגורת שמו אל, וקראתו אמו בשם אל, כי נתנו לה כאשר שאלה (ס), ואל

תתמה איך יקרא שם אדם בשם אל, כי הגה כמוהו צורי שדי (במד' ז לו) ורבים ככה, ולפי דעתי כי בן שם המזבח שבנה משה ה' נסי (למעלה יז טו) (מ"א) וככה שם הטייה ה' צדקנו (ירמיה כג ו), והגאון אמר כי השם דבק עם מלת יקראו (מ"א) ושם המשיח הוא צדקנו (מ"א), והנה הוא מטעם בעל הטעמים ששם טרחא (מ"א) במלת יקראו (מ"א) כי הפרש גדול יש בין ויקרא בשם ה' (ברא' יב ה) הכתוב באברהם שהטרחא (מ"א) במלת ויקרא (מ"א) ובין ויקרא בשם ה' (למטה לד ה) הכתוב בספר משה (מ"א) כאשר אפרש במקומו (מ"א): ד' ושם האחד, מנהג לשון הקדש לאמר פעמים ככה השני (ס) ופעמים האחד (מ"א) [ו] כמו ושם האחד בוצץ ושם האחד סנה (ש"א יד ד), ותחסר מלת אמר, אחר כי אלהי אבי בעזרי (מ"א), ואין כתוב כי אמר אלהי אבי, כי המלה שבה למעלה, כי אמר גר הייתי (מ"א) כמו כי הפרני אלהים (ברא' מא נב) [ו] וכן וכבר פירשתי למה קרא שם הקטן אליעזר (מ"א): (פיה"ק, ואל תתמה על

קרני אור

ר"ח: [ו] פיין נרד"א הטעם מה שכתב פה האחד ולא השני ופיין בעקור חיים, שכתב ג"כ טעם נכון בזה: [ח] ופיין שפסרה ממנו במאמר" פי' שפסרה במאמר שתלך לבית אביה, אבל לא שנתק את קשר החיטות, ויהיה פי' כי היא עדיין אשת משה גם אחר שלוחיה: (ג) והוא דעת ר' יהושע (מכילתא שם) אחר שפסרה ממנו בנט: (נ"א) שהבטיח לו יתרו בכחובת בתו: (גכ) שמות בני אדם אינם שומרים אותם בדקדוק: (נג) כי הל"ל לקרותו גרשם: (נד) כי קין מנהי העין וקניתי מנהי ל"ה: (נה) וכן כתב (לחות סער השמות) גם תמלא נח ואיננו מגורת ינחמנו, כי המ"ם הוא שרש, ולא יחסר שרש רק מאותיות הגח שהם אה"ו, או מאותיות הכפל, רק טעם המלה שמו, כי הנחמה להסיר עלב האבילות והוא נח לגפ"ש: (נו) וכן כתב (לחות סם) והנה יסבץ הפוך (בהיפוך אותיות השרש) כי שם כתוב כי ילדתי בעלז (דה"א ד ט): (נז) ל"ל מיכיהו (שופ' יז א) הוא מיכה (שם פ' ה) וכן מיכיהו בן ימלא (מ"א כב ח) הוא מיכה (דה"ב יח יד) ואפשר לפרש דעת הח' ז"ל כמו מעכה בת אבישלו (מ"א טו ב) הוא (ל"ל היא) מיכיהו (דה"ב יג ב) ועיין ברא' לו א, יהל אור אות ג: (נה) פי' הוסיפו פיין, ובמעכה חסרו העיין: (נע) וכן פי' הרד"ק שם, הורכבה המלה בזה הטעם מן מד' שאלתיהו, כי יש באותיות שמואל שאל, ויש באותיותיו ג"כ מאל, כאילו אמרה שאל מאל, ועיין ברלכ"ג שם: (ס) וכן כתב (לחות סער השמות) אמרו שמואל כי מד' שאלתיו, וזה רחוק מאוד, רק פי' שמו אל, שמי שמו אל בעבור שאלתיהו ממנו, והשורק תחת חולם: (ס"א) כן פי' למעלה יז טו בפ' הקצר, ולא כן בפ' הארוך שם: (סב) ופי' אשר יקראו השם: (סג) פי' השם קרא אותו לדקנו ולמעלה יז טו בפ' הקצר, הקצר הביא בשם הגאון, כי השם אינו דבוק עם יקראו עיין יהל אור אות קג שם: (סד) ר"ל והנה הפי' הוא מבואר מטעם בעל הטעמים ששם, טפחא" ואל, טרחא" וע"ם הוא: (סה) ופי' אשר יקראו אותו ישראל ד' לדקנו: (סו) ל"ל שהטפחא" והיא נגינה המפסקת: (סז) ופי' ויקרא אברהם בשם ד', ואינה דבוקה ויקרא, עם מלת, בשם: (סה) שהטפחא" במלת בשם ודבקה מלת ויקרא עם מלת בשם, והרש"ג יגרום, בספור משה: (סט) וכן פי' שם, הנה השם הוא הקורא: (ע) כמו ויקרא יוסף את שם הבכור וגו' ואת שם השני (ברא' מא): (פ"א) אף על השני: (עב) ר"ל אחר מלת, כי תחסר מלת, אמר: (עג) וטעם כי אמר נמשך למשה הנזכר בפ' הקודם, ויהיה טעם שם האחד אליעזר, כי אמר אלהי אבי בעזרי: (עד) ותחסר מלת, כי אמר: (עה) (למעלה ב כג) עה"פ, וימת מלך מצרים" וכן (למעלה ד יס) עה"פ, מלך שוב מצרימה כי מתו כל האנשים ויכול לילך בלי

יהל אור

אונקלוס

שמות יח יתרו

קלג 265

אֱלִיעֶזֶר בֶּן־אֵלֶּהִי אָבִי בְּעֻזִּי וַיְצִלְנִי
מִחֶרֶב פֶּרַעַה: וַיָּבֹא יִתְרוֹ חֹתֵן
מֹשֶׁה וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ אֶל־מֹשֶׁה אֶל־
הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר־הוּא חֲנָה שֵׁם הָרַר
הָאֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר אֶל־מֹשֶׁה אֲנִי
חֲתָנְךָ יִתְרוֹ בָּא אֵלַיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּשְׁנֵי

אֱלֵהָא דִּאֲבָא הוּא בְּמַעֲדֵי
וַיְצִלְנִי מִחֶרֶב פֶּרַעַה:
וְאַתָּה יִתְרוֹ חֲמוּדִי
דְּמֹשֶׁה וּבְנֵיהִי וְאִתְּתָהּ
לְיוֹת מֹשֶׁה לְמִדְבָּרָא דִּי
הָאֵל שְׁרִי תַּמָּן לְטוֹרָא
דְּאַתְנָלִי עֲלֵיהִי יִקְרָא
דִּי: וַיֹּאמֶר לְמֹשֶׁה אֲנִי
חֲמוּדִי יִתְרוֹ אֲתִי לְיוֹתָךְ
וְאַתְּךָ וְיִתְרִין בְּנֵיהָא

רש"י

אבן עזרא

הכתוב שהוא אומר, אשר שם האחד גרשם, ואחר
בן ושם האחד אליעזר (טו), כי כן דרך הלשון לומר
שם השני ופעם האחד, כמו, ושם האחד בוצץ,
ושם האחר סנה (ש"א יד ד), ואחר שפירשתי שאליוזר
הוא הקסן, והוא היה בן שמונה ימים בלכת משה
ממצרים אל מצרים (טו) איך יאמר ויצילנו מחרב
פרעה, וזה הפעם היה ראוי לבן הראשון (טז), דע
כי משה אף על פי שברח אל ארץ מדין היה לו פחד
מפרעה כי שלום היה בין מצרים ובין מדין, וכאשר
אמר לו השם לך שוב מצרימה כי מתו כל האנשים,
וזהו וימת מלך מצרים, אז בפח לב משה ואמר
ויצילני מחרב פרעה, והחסר בלתי אומר, וכן הוא,
כי אמר אלהי אבי בעזרי (טז) או יהי כי אומר,
אשר בפסוק הראשון (ד) מושק עצמי ואחר עמו (ה)
ה ויבא, הזכיר הכתוב דרך סופר בבואו
אל משה, כי יתרו הולך בראשונה ואחריו בני משה
אשר הוא חנה שם, כי ימים רבים חנה שם (טז): ויבא
לפני בואם (טז) על ידי שליח (טז) או באגרת כתובה (טז) אני חותנך יתרו, ויאשתך שהיא
דאיקר (טז), ושני בניה (טז) הבאים עמה (יז): ויאמר אל משה אני חתנך יתרו.

לו על הראשונים אנו מלמערים ואתה בא
להוסיף עליהם אמר לך לבית חב"ד נטלה
שני בניה והלכה לה (יז): (ד) ויצלני מחרב
פרעה. כשגלו דהן ואבירם על דבר המלרי
ובקש להרוג את משה נעשה לווארו כעמוד
של שיש (יח): (ה) אל המדבר. אף אנו יודעים
שכבודך היה אלא בשבחו של יתרו דבר הכתוב
שהיה יושב בכבודו של עולם ונדבו לבו ללאת
אל המדבר מקום תהו לשמוע דברי תורה (יח):
(ו) ויאמר אל משה. ע"י שליח (כ): אני
חתנך יתרו וגו'. אם אין אתה יולד בגיני
לא בגין אשתך ואם אין אתה יולד בגין

אל משה, כי יתרו הולך בראשונה ואחריו בני משה
אשר הוא חנה שם, כי ימים רבים חנה שם (טז): ויבא
לפני בואם (טז) על ידי שליח (טז) או באגרת כתובה (טז) אני חותנך יתרו, ויאשתך שהיא
דאיקר (טז), ושני בניה (טז) הבאים עמה (יז): ויאמר אל משה אני חתנך יתרו.

יהל אור

קדני אור

ס' הח' ז"ל (ברא' כו) ובבאור שם: [ט] וכן הוא
(מכילתא מכת' דעמלק יתרו פ"א) בנו של משה, וזכור
יתרו (דף סט ב) מאמר ר' שמעון, ובנו, כנו דיתרו, דהא
לכתר דאחא משה לגביה הו' ליה בנין, והכי הו' ביפוק, וכו'
וכל כתיבה חייבה פתיה למפל לון תחות גלפיי דשכינתא:
ס' הח' ז"ל (ברא' כו) ובבאור שם: [ט] וכן הוא
(מכילתא מכת' דעמלק יתרו פ"א) בנו של משה, וזכור
יתרו (דף סט ב) מאמר ר' שמעון, ובנו, כנו דיתרו, דהא
לכתר דאחא משה לגביה הו' ליה בנין, והכי הו' ביפוק, וכו'
וכל כתיבה חייבה פתיה למפל לון תחות גלפיי דשכינתא:
ס' הח' ז"ל (ברא' כו) ובבאור שם: [ט] וכן הוא
(מכילתא מכת' דעמלק יתרו פ"א) בנו של משה, וזכור
יתרו (דף סט ב) מאמר ר' שמעון, ובנו, כנו דיתרו, דהא
לכתר דאחא משה לגביה הו' ליה בנין, והכי הו' ביפוק, וכו'
וכל כתיבה חייבה פתיה למפל לון תחות גלפיי דשכינתא:
ס' הח' ז"ל (ברא' כו) ובבאור שם: [ט] וכן הוא
(מכילתא מכת' דעמלק יתרו פ"א) בנו של משה, וזכור
יתרו (דף סט ב) מאמר ר' שמעון, ובנו, כנו דיתרו, דהא
לכתר דאחא משה לגביה הו' ליה בנין, והכי הו' ביפוק, וכו'
וכל כתיבה חייבה פתיה למפל לון תחות גלפיי דשכינתא:
ס' הח' ז"ל (ברא' כו) ובבאור שם: [ט] וכן הוא
(מכילתא מכת' דעמלק יתרו פ"א) בנו של משה, וזכור
יתרו (דף סט ב) מאמר ר' שמעון, ובנו, כנו דיתרו, דהא
לכתר דאחא משה לגביה הו' ליה בנין, והכי הו' ביפוק, וכו'
וכל כתיבה חייבה פתיה למפל לון תחות גלפיי דשכינתא:

פחד למצרים, ואז נולד לו אליעזר ואמר משה
ויצילני מחרב פרעה: (עו) ולא אמר ושם השני:
(עז) עיין למעלה ד' כ אות ק"מ: (עח) והיה לו
לקרות שם הראשון אליעזר: (עט) עיין למעלה
אות פב: (פ) בפסוק ג, כי אמר גר הייתי:
(פא) כי אמר אלהי אבי בעזרי: (פב) וכן תיוב"ע,
והד"א, אבל בפ' שאל"ו הזכיר תהלה האשה שהיא העיקר, ואח"כ הבנים ספלים לה: (פד) פ"כ יאמר
חנה לשון הויה, ועיין למעלה יח א בפ"י הח' ז"ל: (פה) ובמקד"מ, בואו"י: (פו) כדעת ר' אליעזר
המודעי (מכילתא מסכתא דעמלק יתרו פ"א) וכן פ"י רש"י ז"ל והרשב"ם: (פז) וזה הוא דעת ר' יהושע
(מכילתא שם) וכן פ"י הרמב"ן, שזה לו הדבר באגרת כתוב בה כן, כי השליח לא יאמר אני חותנך,
אלא יאמר הנה חותנך יתרו בא אליך, וכן לא יתכן שיאמר לו ככה פה אל פה, כי יאמר הנה באתי
אליך, ואין דרך להזכיר שמו אני פלוני. (פח) כביאה זו: (פט) בחומשי רש"י הגי' "בנים":
(ס) במקד"מ, ושני בניה עמה" כי הם היו עם האם, פ"כ נתינתם בנוי הבנים אליה, ולא אמר בנוי:
עיין

סקורי ובאורי רש"י: (יז) מכילתא שם, וכו' דעת ר"א המודעי: (יח) עיין למעלה ד' כ אות ק"מ, חותן מדי
ומה, ובמכילתא כאן בשינוי: (יט) מכילתא שם, פס"ז, בכל טוב, ילקוט שם: (כ) מכילתא שם
דעת ר"א המודעי וכ"ה בפס"ז ובכל טוב, ובתנחומא ח' אות ו' הוא דעת ר' יהושע:

שמות יח יתרו

אונקלוס

עֲמָהּ : וְנִפְקַּ מִשָּׁה
לְקַדְמוֹת חֲמוּהִי וְסִגִּיד
וְנִשְׁקִי לָהּ וְשִׁאִילָהּ גִּבֹר
לְחִבְרָה לְשָׁלֹם וְעֵדָה
לְמִשְׁכָּנָא : ה' וְאֶשְׁתַּעֲי
מִשָּׁה לְחֲמוּהִי יֵת כָּל דִּי

בְּנִיהַ עֲמָהּ : וַיֵּצֵא מִשָּׁה לְקֶרְאֵת
חֲתָנָהּ וַיִּשְׁתַּחֲוּ וַיִּשְׁקֻלוּ וַיִּשְׁאֲלוּ
אֵינִי לְרַעְיָהּ לְשָׁלוֹם וַיָּבֹאוּ
הָאֵהָלָה : ה' וַיִּסְפֹּר מִשָּׁה לְחֲתָנָהּ

רש"י

אבן עזרא

אשתך לא בגין שני בניה כ"א : (ז) ויצא משה .
כבוד גדול נחשבד יתרו באותה שעה כיון
שלא משה ילא אהרן כדב ואזיהוא ומי הוא
שראה את אלו יולאין ולא ילא : וישתחו וישק
לו . איני יודע מי השתחוה למי כשהוא אומר
איך לרעהו מי הקרוי איש זה משה כ"ב
שנאמר והאיש משה כ"ג : (ח) ויספר משה
להתנו . למשוך את לבו לקרבו לתורה כ"ד :

במכתב (מ) : ז ויצא , לקראת חתנו . בעבור
כבוד יתרו וחכמתו (נ) , ולא לאשתו ובניו ,
כי אין מנהג לאדם נכבד לצאת לקראת אשתו
או בניו (ו) : וישתחו . דקדוק וישתחו
קשה (ז) , ידענו כי שרשו מבעלי ההיא
באחרונה (ח) , והנה הוי"ו במקום היא , כו"ו
„שלו הייתי“ (איוב סז יב) שאמר סמנו לא
שלותי (שם ג כו) (ט) , והנה כאשר אמרו
לשון יחיד וישתחו , היה ראוי להיות וישתחוה (י)
כי התיי (יא) מבנין התפעל (יב) כמו , והאיש

כשתאה לה (ברא' כד כא) , כי משפט אותיות השיניים (ק) אם היה אחד מהם פ"א הפועל (קא) ,
זהויה האות אשר לסניהם תי"ו התפעל (קב) , והנה בעבור שהחליפו ההיא בוי"ו במלת
וישתחו (קג) הניחו וי"ו הראשון שאינו סימן לשון רבים תחת היא השרש (קד) והעלימו הוי"ו
ואמר וישתחו (קז) , ובעבור היות הוי"ו בסוף המלה סימן לשון רבים כאשר הוא נעלם ,
כמו למ"ה תתראו (ברא' מב א) , והנה היה נראה מלת וישתחו בהעלם הוי"ו שהוא סימן
לשון רבים (קח) ע"כ הוצרכה להיות המלה מלעיל (קט) להפריש בינה ובין מנהגם בלשון
רבים (קמ) ולפי הסברה כי היוצא הוא המשתחוה זה לזה (קס) וכן וקראו הכתוב רעהו בעבור
גודל מעלתו בחכמה : ויבאו האהלה , שהוא ידוע שהוא אהל משה (קי) : (פיה"ק) . ויבאו האהלה ,
הוא אהל משה הנקרא אהל מועד (קיא) : ה' ויספר . זה הפסוק יורה על פירוש משה ולישראל

יהל אור

קרני אור

[ו] וכן הוא כמילתא , איני יודע מי השתחוה למי וכו' ,
הוא אמר לא השתחוה ולא נשק אלא משה לחמו וכן פי' רש"י
גדול היה : (ג) כי לא השק לאשתו ולבניו רק לכבוד . חכמת יתרו : (ד) וכן כתב בס' (מאזנים) „מלת
אשתחוה , זרה , וכן וישתחו“ : (ה) שרשו „שחה“ מנחי למ"ד ה"א : (ו) וכן כתב בס' (נחות) „והומרה הה"א
בוי"ו במלת „לא שלותי“ משרש „שלה“ בוי"ו נראית , כמו במלת אשתחוה , ובאמת מלת „שלותי“ זרה :
(ז) בל"י , ול"ל „וישתחה“ „וַיִּשְׁתַּחֲוֶה עַל מַשְׁקַל יתגלה“ : (ח) שאחר השי"ן : (ט) ויפרש בגין התפעל : (ק) אותיות
זם שר"ן מולאם מהשיניים ונקראות ג"כ „אותיות השריקה“ : (קא) כמו במלת וישתחו , ששרשו
„שהה“ והנה פ"א הפועל הוא שי"ן : (קב) וכן כתב בס' (נחות) „והתאחר התי"ו בעבור אותיות השריקה“
פי' אם פ"א הפעל היא אחת מאותיות השריקה שהם זם שר"ן תבוא הוי"ו התפעל בין פ"א הפעל לפי
הפעל כמו אשתחוה ודומיו , וכן כתב הרד"ק . במכלל , כי לעולם בגין התפעל יקדים התי"ו לפ"א הפועל ,
זולת אם היתה פ"א הפועל מאותיות זם שר"ן : (קג) וכן כתב (נחות) „הוצרכו העברים להחליף הה"א שהוא
שרש בסוף המלה כאשר יהיה באמצעית המלה בוי"ו או ביו"ד , בעבור כי הה"א איננו מאותיות המשך“ ,
פי' כי הה"א לא תנוח באמצע המלה : (קד) וכן כתב (נחות שם) „והנה וי"ו וישתחו כמו עיקר"י פי' הוי"ו
האחרונה במלת וישתחו היא במקום הה"א של אשתחוה , שהיא כמו שרש במלה : (קה) והפילו הה"א השניה ,
והניחו הוי"ו שבמקום הה"א הראשונה בעבור שהוא בסוף המלה להקל על הלשון : (קו) כי הוי"ו באחרונה
בשורה לעולם סימן לשון רבים בפעלים : (קז) כדי שלבין שהיא שרש במקום ה"א למ"ד הפועל , ולא
סימן לשון רבים , וכן כתב (נחות) „ושמו המלה מלעיל (מלת וישתחו) שלא יתערב זה הוי"ו (וי"ו האחרונה
במלת וישתחו) עם סימן לשון רבים“ : (קח) כי לרבים נסתרים מלרע : (קט) ומשה נהג בו כבוד לפי שהוא
הותנו : (קי) (ובמילתא מסכתא דעמלק יתרו פ"א) זה בית המדרש , וכן תיוב"ע „ואתו למשכן בית
אולפנא“ : (קיא) והרלב"ג כתב , אפשר שהיה אהל משה אהל מועד כמו שאמר הח' אי"ט , וזה הוא

מק"ב רש"י : כא) מכילתא שם , פס"ז שכל טוב ילקוט שם : כב) מכילתא שם , פס"ז שכל טוב , מדרש אגדה ילקוט שם :
כג) במד' יב ג : כד) מכילתא שם , פס"ז שכל טוב , ילקוט שם וזה הוא למ"ד לאחר מ"ת בא :

אונקלוס

שמות יח יתרו קלר 267

אֶת כָּל־אִשְׁרֵי עֲשָׂה יְהוָה לְפָרְעָה
וּלְמִצְרַיִם עַל אוֹדֹת יִשְׂרָאֵל אֶת
כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מִצַּאתָם בְּדֶרֶךְ
וַיִּצְלָם יְהוָה: ט וַיַּחַד יִתְרוֹ עַל כָּל־
הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר הֵצִילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם: י וַיֹּאמֶר

עֲבַד יי לְפָרְעָה וּלְמִצְרָאִי
עַל עֵיסֶק יִשְׂרָאֵל יֵת כָּל
עֲקָתָא דִּי אֲשַׁבְּחָתָנּוּן
בְּאַרְחָא וְשׁוֹבְנִין יי:
ט וַיַּחַד יִתְרוֹ עַל כָּל
טַבָּתָא דִּי עֲבַד יי
לְיִשְׂרָאֵל דִּי שׁוֹבְנִין מִיַּד
דְּמִצְרָאִי: י וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ

רש"י

את כל התלאה. שעל הים ושל עמלק (כה):
התלאה. למד אלף מן היסוד של תיבה
והתיי. הוא תיקון ויסוד הנופל ממנו
לפרקים (כו) וכן תרומה תנופה תקומה
תנואה (כז): ט) ויחד יתרו. וישמח יתרו
זהו פשוטו (כח) ומ"א נעשה צדקו חדודין
חדודין (כט) מילר על אבוד מלרים היינו
דאמרי אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תצוי
ארמאה באפיה (ל): על כל הטובה. טובת
המן והצאר והתורה. ועל כלן אשר הלילו מיד
מלרים עד עכשיו לא היה עבד יכול לברוח

אבן עזרא
בעבורם (ד): התלאה. מנורה ונלאו מצרים
(למעלה ז יח) (קכ) והתיי נוסף (קכ) והטעם
צרה שילאה אדם לסבלה או להנידה, והטעם
על רדיפת מצרים בים, וביאת עמלק, וצמאו,
ומכורם הצילם ה': (פיה"ק). התלאה. מנורה
ונלאו" רע שלא יוכל אדם לסבלו: ט) ויחד. מנורה
חדות (קט), והיה ראוי להחתו על משקל
וַיִּפֹּת בַּסֵּתֶר לְבִי (איוב לא כז) וַיִּשָּׁב מִמֶּנּוּ
שְׁבִי (במד' כא א) (קט) רק נפתח החיית (קכ)
בעבור שהוא מן אות הגרון, ונשאר הדלית
דגוש כאשר היה (קכ), ולא אדע בכל המקרא
אות דגוש בסוף המלה, רק אם היה בגיד
כפית שיתחברו שני שואין שהם בסוף כמו
וַיִּשָּׁב מִמֶּנּוּ (שם) וַיִּשָּׁת מִן הַיֵּין (ברא' ט)
(כא) (קכ), רק עם אחד מהמלכים (קכ) לא מצאנוהו דגוש רק פתח והם שנים, וַיַּחַד יִתְרוֹ ואל
יַחַד בִּימֵי שָׁנָה (איוב ג ו) (קכ): (פיה"ק). ויחד. מנורת חדות ה' (נחמיה ח י) כפסע וישמח (קכ).
והיה ראוי להיות (קכ) ע"מ וירד מיעקב (במד' כד יט) (קכ) ונפתח החיית בעבור שהוא מהגרון,
ונשאר הדלית דגוש כאשר חית: י) וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בְּרוּךְ ה', שים לבך לדקדק ואת המלה (קכ),

יהל אור

שואין כמו וַיִּפֹּת בַּסֵּתֶר לְבִי (איוב לא כז) וַיִּשָּׁב מִמֶּנּוּ
שְׁבִי (במד' כא א) (קכ) שהם שבעה, דהיינו חמש
תנועות גדולות, קמץ גדול, זרי חירק גדול, חולם,
שורק, ועוד שני תנועות קטנות, פתח, סגול, ולכולם
יקראו מלכים: (קכא) וכן כתב בס' (מאזנים) ודע
כי לעולם בסוף המלה יהיה השוא נח, אם היה
בראשיתו אחד מן שבעה מלכים, והאות לא יהי דגוש
לעולם הון ממלת אף כרוז (יחז' כח יד) והבריו
לזכר או לנקבה, או שְׁבַחְתָּ לַנְּקֵבָה, ושניהם והם וַיַּחַד
יתרו, אל יִפֹּת בִּימֵי שָׁנָה (איוב ג ו) כי היו ראויים
להיות תחת החיית שוא נח, כמו וַיִּפֹּת מִיַּם עַד יַם
(תה' עב ה) ונפתח בעבור החיית, ונשאר הדלית
במתכנתו הראשונה: (קכב) וכן פי' הפ' ז"ל שם,
לשון שמחה: (קכג) תחת החיית שוא נח: (קכד) וכן
וַיִּפֹּת מִיַּם עַד יַם (תה' עב ה): (קכה) ר"ל למלת

מה שפי' הח' ז"ל בפ' הארוך למטה פ' יב, ולא כן
דעמו פה: (קכז) פי' ממה שנאמר פה על אודות
וגו' יורה על פי' (למעלה יח א) שלמד למשה ולישראל
פי' בעבור משה וישראל: (קכז) פיין באורי שם:
(קכד) כי שרשו, לאה" ונמלא בתום מ"ס, שתי
לחיות נוספות, ואמרם הכה מתלאה (מלאכי א יג):
(קכו) וענינו שמחה: (קכו) פי' החיית בשוא, כי
כולם הם מנחי למד ה"א: (קכז) פי' נקוד החיית
בפתח: (קכח) בכל זאת נשאר הדלית דגוש, וכן כתב
ר"י נ' גנאה, כי הוא ממשקל וישב ישמעאל (ירמיה
מא י) ומפני שהחיית גרונית נפתחה, והראיה
כי הדלית דגושה, ושואית: (קכט) וכן כתב בס'
(מאזנים) כי ימלאו בסוף המלה שני שואין נחים כמו
וַיִּפֹּת אֱלֹהִים (ברא' ט כז) והאות האחרון אם היה
אחד מן בגיד כפית לעולם יהי דגוש בהתחבר השני

ס' ו"ב רש"י: כה) מכלתא שם: כז) פי' דהתיי במלת התלאה אינה משמשת רק היא לתאר השם, דהיינו התיי פשתה מן
שרש לאה דהוא לשון עבר שם דבר תלאה, וכן קרי לס תישן ויסוד הנופל לפרקים דהיינו כשאינס לתואר השם
(כא"ר): כז) פיין שם אפרים מה שפיר פ"ז: כח) לשון חלום: כט) פי' קמסין קמטין, ויהיו לדעת רז"ל שרשו, חלד" ונפלה
דליית הא': ל) כ"ה נוסד' לז' א', ופי' בן בנו של הגר אפילו הפעירי לו אל תבזה בגוי כפניו, לפי שמלפניו נכר, וכ"כ
יתרו שהוא פלמו היה גוי, וכס' הזכרון פי' אחר פ"ז:

יִתְרוֹ בְּרִיךְ יְהוָה אֲשֶׁר הִצִּיל
אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרִים וּמִיַּד פֶּרַעַה
אֲשֶׁר הִצִּיל אֶת־הָעָם מִתַּחַת יַד־

בְּרִיךְ יי די שׁוֹיב יִתְבוֹן
מִיָּדָא דְּמִצְרַיִם וּמִיָּדָא
דְּפֶרַעַה יי שׁוֹיב ית עֲמָא
מִתַּחַת מְרוֹת מִצְרַיִם :

רש"י

אבן עזרא

ממלרים שהיתה הארץ מסוגרת ואלו יללו
שמים רבוא לא: (י) אשר הציל אתכם מיד
מצרים. אומה קסה: ומיד פרעה. מלך קסה:
מתחת יד מצרים. כתרנומו לב לי רדוי
ומרות היר שהיו מכבדים עליהם היא

דע כי לא יבוא פעול רק מפעלים היוצאים, ואם
מצאת אותו שהוא על משקל פעול, הסתכל אם מצאת
ל: פועל שהוא יוצא הוא באמת פעול, ואם לא יהיה
כן הוא תאר (קס) וככה אם היה על משקל פועל
ואין לו פועל מהבנין בעצמו: ומתוך הגזרה, גם
הוא תאר, ואינו פועל כלל (קס) כמו ששם
הפועל הוא שומר והפועל (קס) הוא עושה

שומר לבעליו נקחלת ה' (יב), ודגה מצאנו הולך, עומד, יוצא, וכל אלה יראו פועלים,
כי הם על מתכונת שומר, ובעבור שהגזרה מהפעלים העומדים, כי לא יאמר פסנו הלוך,
עמיד, יצוא, ודגה אין לנו פועל (קס) על כן אמר כי הולך הוא (בסד' כב כב) תואר ואינו
פועל (קס), מצאנו עצום (שם שם) והוא יראה פעול, כי הוא על משקל שומר,
ובאשר חפשונו זו הגזרה מצאנו וירבו ויעצמו (למעלה א ז) מהפעלים העומדים, כי היוצא
יהיה מהבנין הנוסף (קס) ויעצמוהו מצריו (תה' קה כד), ודגה לא נובל לומר עוצם, על משקל
שומר, מענין עצמה (ישעי' ס כס) רק מענין אחר, ועוצם עינו מראות ברע (שם לג שו) * ,
ודגה מצאנו סלת ברוך על משקל שומר (קס) ודגה חפשונו בכל המקרא, ולא מצאנו מזה
הענין בבנין הקל (קס) רק מענין אחר, והוא ויברך על ברכיו (דה"ב ו יג) (קס) גם הוא
פועל. עומד לא יבוא סמו פועל כלל, ודגה סלת ברוך תואר כמו עצום מהבנין הקל (קס) [וא],
איר מרינוס, ברוך הוא תואר מבנין הדגוש, והיה הרי"ש ראוי להדגש בכל הגזרה כמו,
ברך נבות (ס"א כא יג) (קס) והוא על משקל כדוב שכול (הושע יג ה) ולא דבר נכונה,
כי כל תואר כמו שכול, ונבור, ושבור, לא ישתנו לסור הדגוש במסיכת היחיד, או בלשון רבים,
כמו ויהרג וזרי גבור אפרים (דה"ב כח ז) (קס) הוי גבורים (ישעי' ה כב) (קס), ודגה עומד
כנגדו הוא ברוך ה' (ברא' כד לא) (קס) ברוכים אתם לה' (תה' קסו שו) (קס): אשר הציל
אתכם. אמר למשה ולאחרן שהיו שלוחים לשם, ועל ידם באו המכות לפרעה ולמצרים,
על כן אמר מיד מצרים ומיד פרעה (קס) ואחר כן ברך השם אשר הציל את העם מתחת יד
מצרים במצרים ובבקיעת ים סוף (קס): (פיה"ק, אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד

יהל אור

קרני אור

דל: [וא] ברוך שם משה, יאמר על מקבל הטוב והשפע
מזולתו, כמו לא תאמר את העם כי ברוך הוא (נמד' כג יב)
ברוך אתה כפיר וברוך אתה בשלש (דבר' כח ג) ורבים כן,
ויאמר על כותן פטוב והשפע לזולתו, כמו ברוך ד' לורי
והפעול: (קס) וכן יאמר הרד"ק (מכלל דקדוק כפעלים) "לא תאמר מן עמד שומר, ולא מן הלך
קדוד, ולא מן ישב ושוב, ולא מן נפל ופול אבל כשתאמר עומד, הוא הפעול, והוא הפועל, ואין
צריך לומר שומר וכן כולם: (קל) אי"כ הם תוארים: (קל) מבנין הפעיל: *) ולא מצאנו ממנו פועל שהוא
יוצא דהיינו פועל מזה הענין שהוא חזק רק מענין עולם ענינו, אי"כ הוא תואר מתואר בעצמה:
(קל) שהוא על משקל פעול: (קל) כי הקל ממנו פועל עומד: (קל) שאינו מענין ברכה: (קל) ואינו
פועל, אעפ"י שהוא על משקל פעול, לפי שלא מצאנו ממנו פועל, ואי"כ הוא תואר ופי' מקור הכרכות,
ועיין קרני אור: (קל) פי' כי ברוך ראוי להיות ברוך מבנין פועל, אלא שאין הרי"ש מקבל דגש,
לכן הסירו נקודה דגש והניחוהו תחת הבי"ת ראוי להיות בחירק ונעשית לרי: (קל) והוא נסמך גבור
אפרים: (קל) לשון רבים, ועל דעתו שמתל ברוך מבנין הדגש והוא תואר, וכל תואר כמו "גבור" לא
ישתנה כשהיה סמוך, או בלי"ר כגון, גבורי אפרים, והוא סמוך, הוי גבורים ליר, אי"כ גם ברוך לא
היה ראוי שישתנה תנועותיו כשהוא סמוך, וכשהוא בלי"ר, ואי"כ למה נשתנו בסמיכות: (קל) שהבי"ת
כשוא, והיה ראוי שלא ישתנה הבי"ת בקמן אלא הוא מהבנין הדגוש: (קמ) כשוא, והיה ראוי הבי"ת
בקמן: (קמ) ואמר אשר הציל אתכם משה ולאחרן שכל המכות על ידם לפרעה ולמצרים, והם היו
מכובדים יותר, פי' היה ההללה מיד שניהם: (קמ) ואת העם הציל משעבוד מצרים וכן מרדכיפוח
מצרים

מס"ב רש"י: לא) מכללת: כס"ז, שכל ענין ילקוט כס"פ: לב) כן ת"א פרות, לשון ריח: מלרים

אונקלוס

שמות יח יתרו

קלה 269

מצרים: י' עתה ידעתי כי גדול יהוה מפל האלהים כי בדבר אשר זדו עליהם: י' ויקח יתרו חתן משה ענה וזבחים לאלהים ויבא אהרן וכל ו זקני ישראל לאכל לחם עם חתן משה לפני

י' פשן ידענא ארי רב י' ולית אלה פר מנה ארי פפתנא דחשיבי מצראי למזן ית ישראל בה דנגון: י' וקריב יתרו חמוהי דמשה עלון ונקסת קודשין קדם י' ואתא אהרן וכל סבי ישראל למיכל לחמא עם חמוהי דמשה קדם י':

רש"י

אבן עזרא

פרעה. במצרים (יח): י' יא ופי' עתה ידעתי. פירשתי בפרשת שמות בפסוק ואסרו לי מה שמו (יח): ושעם כי בדבר. בעבור הדבר שזדו המצרים על עם ישראל וכן הזכיר למעלה ידעתי כי גדול ה' מפל האלהים ה' שעושה דין על שהעבירו אותם בפרך (יח) וכן כתוב כי ידעת כי הוידו עליהם (נהמיה ט' י) כאדם שיעשה בודון רצונו, וכבר כתוב כי ידעתי את סכאוביו וארד להצילו פיר מצרים (למעלה ג' ז ח) (יח): (פיהיק, כי כל זה היה בעבור אשר זדו עליהם הסצדים שהעבירום בפרך (יח), וכן כתוב, כי ידעת כי הוידו עליהם (נחמיה ט' י) כאדם שיעשה בודון רצונו (קמט): י' ויקח עולה וזבחים. הם השלמים (קט), ושעם לאלהים, כי עתה יחל להיות לו חשם הנכבד לאלהים (קט) (יב): ויבא אהרן וכל זקני ישראל. ואין צורך להזכיר משה כי ושעם לפני האלהים. כי אהל משה היה

העבודה (י): (יא) עתה ידעתי. מכירו הייתי לשעבר ועכשיו ביותר (י): מפל האלהים. מלמד שהיה מכיר בכל עבודת כוכבים שבעולם שלא הניח עבודת כוכבי שלא עבדה לה: כי בדבר אשר זדו עליהם. כתרנומו במים דמו לאבדם והם נאבדו במים (י): אשר זדו. אשר הרשיעו (י). ורצותינו דרסוהו לשון ויזד יעקב נזיד (יח) בקדרה אשר בשלו בה כתבשלו (יח): (יב) עולה. כמשמעה שהיא כולה כליל: זבחים. שלמים: ויבא אהרן ונו'. ומשה היכן הלך והלא הוא שילח לקראתו וגרם לו את כל הכבוד אלא שהיה עומד ומשמע לפניו (י): לפני האלהים. מכאן שהנהנה מסעודה שתלמידי חכמים מסובין באהליו היו (קט) ויגו: לאכל לחם. שלמים:

יהל אור

קרני אור (תה' קמד א) כדון ד' אשר הליל אתכם (פה) חס כי ברכה שם באמר של רבוי ותוספת טוב ושפע, וכשיאמר של המקבל יסיר כדון פזול, כלומר מושפע מרבוי הטוב, וכשיאמר של הטוב יסיר כדון שם התואר, כמו רחום וחנן שם שמות תוארים בקרא בכה הכי להיות הפעל המגיע ממנו ברכה שהיא תוספת שפע ורבוי הטוב, ולזה יסיר כדון תואר למשפיע רבוי הטוב (מקרים מאמר כ' פ' טו) ופיין כרשכ"ל בחדושי לברכות פ"ק של המחמר שמעאל בני ברכני, ובסכותג שם, שהאריכו בזה: [יב] והרמב"ן כתב, בפסוק שיתרו עדיין לא ידע את ד', כי משה אמר אשר פשע ד' לפרעה ולמצרים, ויילכ ד' (פ' ח) אבל יתרו הקריב להלפים, וככה לא ימלא בכל הקרנות שבת"כ, וכן פ"ר רכ"ח, והרד"א כתב, מצי שעדיין יתרו לא היה מורגל בזכרון השם הנכבד אמר עולם ונכחים לאלפים מה שלא תמצא שם אלהים בשום קרבן: [יג] (ובמכילתא יתרו פ"א) ומשה סיכן סלך אלא מלמד שהי' עומד

מלרים בים, וכן פי' הרשב"ם והרד"א ורע"ם, והרמב"ן פי' אחת, אלה והעם: (קמג) כמו ביום הציל ד' אותו מקף כל אויביו ומיד שאל (תה' יח א) כי סרעה כנגד כולם: (קמד) למעלה ג' יג, ושם סוף פסוק סו שפי' שם, וזהו שגדר יעקב והיה ד' לי לאלהים כי יתבודד וכו' ע"כ אמר יתרו עתה ידעתי וגו', כלומר הכרתי והכחנתי ידיעה אמיתית בידיעות הש"י מלד פעולותיו, ממה שלא הייתי יודע עד עתה: (קמה) והשם ראה את מהשבתם ונקם מהם על זדון לבם: (קמו) כי העונש בעבור הזדון שחשכו לעשות להם: (קמו) והנה ד' רואה ללבב ועושה משפט העשוקים: (קמז) כדק דן את המלרים מדה במדה, כי על כל דבר אשר זדו והרשיעו בא עליהם סדר מכות ליסרם עליו: (קמט) שהוסיפו עיניו ולחץ רק מזדון לבם (קנ) פי' הזכרים הם השלמים:

סק"ב רש"י: (לג) מכילתא שם: (לד) מכילתא שם: (לה) מכילתא שם תנחומא א' ו תנחומא ב' כ פס"ז, שכל טוב ילקוט רס"ט ופיין מרחי ופ"א שפסא פ"א בלא דוד ג"כ אמר כ"י, כי גדול ד' ואדוניו מכל אלהים (תה' קלס ס) פיי"ה: (לו) כן ת"א וכ"כ מכילתא שם תנחומא א' שם, תנחומא ב' שם פס"י דר"כ בשלת ופי"ה הכרה מג: (לז) ויהיו שרטי ווד וכל מהם הכרה מזדים חשך פנדון (תה' יס יד): (לח) ירא' כה כס: (לט) סוסס יא א, פס"י דר"כ בשלת שם, פס"ז שכל טוב ויהיו שרטי, יוד"ה פנין ביטול: (מ) מכילתא שם, פס"ז, ילקוט ר"ע:

וַיְהִי כִּי־יָמָא דְּבִתְרוֹהִי
וַיְתִיב מִשָּׁה לְמִדְּבָרָא יְהִי
עֲמָא וְקָם עֲמָא עֲלֹהִי
דְּמִשָּׁה מִן צִפְרָא עַד
רִשִׁי

הָאֱלֹהִים: שְׁנֵי יְגִי וַיְהִי מִמַּחֲרַת וַיֵּשֶׁב
מִשָּׁה לְשֹׁפֵט אֶת־הָעָם וַיַּעֲמֹד
הָעָם עַל־מִשָּׁה מִן־הַבֶּקֶר עַד־

אבן עזרא

בה כאלו נהנה מזיו השכינה (א): (יג) ויהי
ממחרת. מולאי יום הכפורים היה כך
שנינו (בספרי מב) ומהו ממחרת למחרת
רדתו מן ההר (ג) ועל כרחק אי אפשר לומר
אלא ממחרת יום הכפורים שהרי קודם מתן
תורה א"ל לומר והודעתי את חקי וגו'
ומסתנה תורה עד יוה"כ לא ישב משה
לשפוט את העם שהרי ב"י בתמוז ירד ושבר
את הלוחות ולמחרת עלה בהשכמה ושהה
שמונים יום וירד ציוה"כ (ד) ואין פרשה זו
כתובה בסדר (ה) שלא נאמר ויהי ממחרת
עד שנה שנייה (ו) אף לדברי האומר יתרו
קודם מ"ת (ז) בא שילוחו אל ארצו לא היה
אלא עד שנה שנייה (ח) שהרי נאמר כאן
וישלח משה את חותנו ומלינו במסע הדגלים
שאמר לו משה נסעים אנחנו אל המקום
וגו' אל נא תעזוב אותנו (ט) ואם זה קודם

לצד מורח אהל מועד (קט) [יד]: יג ויהי
ממחרת. לביאת יתרו (קכ) (שון): וישב משה.
במנהגו (קכ): מן הבקר עד הערב. דע כי
בקר האמת הוא כורח השמש, גם יקרא בקר
בעלות עמוד השחר שיחל לדראות אור בעבים,
כמו שכבר זכרתי (קכ) וזה הבקר הוא על דרך
מקרה (קכ) והערב האמיתי הוא בשקוע השמש,
גם יקרא ערב על דרך מקרה (קכ) עד עריבת
האור (קכ) ובן אמר דוד תורח השמש ואספן
(תהי קר כב) ואחריו כתיב, יצא אדם לשעלו
ולעבודתו (עדי ערב *) (שם פ' כג) על בן
מערב עד ערב תשבתו שבתכם (ויקרא כג לב)
והיה ראוי להיות מערב האמת עד ערב
האמת (קכ) רק חבשינו ו"ל הוסיפו מחול על
הקדש, ואמרו כי יציאת יום השבת תהיה
עד צאת הכוכבים (קכ), והנה ראוי להכניס
השבת מן התורה מהשקע השמש (קכ), וכל
חכמי התולדות וכל חכמי המזלות מודים, כי
גבול היום סרגע היות ענולת השמש כנגד

מתן תורה משלחו והלך היכן מלינו שחזר. וא"ת שם לא נאמר יתרו חוצב ובנו של
יתרו היה הוא חוצב הוא יתרו שהרי כתיב מבני חוצב חותן משה (י): וישב משה וגו' ויעמוד
העם. יושב כמלך וכולן עומדים והוקשה הדבר ליתרו שהיה מזלזל בכבודן של ישראל והוכיחו
על כך שנאמר מדוע אתה יושב לבדך וכלם נלצים (יא): מן הבקר עד הערב. אפשר

יהל אור

קרני אור

ושמש עליהם, וכן תרגם יונ"ט, וכן פ' רש"י: [יד] עיין ברע"ט פ' הרשב"ס, ובא שם כולם לכבוד יתרו חתנו: (קכ) פ"כ
מה שפ' בזה: [שון] (ובמחילתא יתרו פ"ב) ממחרת יום הכפורים, אמר לפני האלהים וכן פ' הרלב"ג עיין לעיל אות
קיא: (קכד) וכן ת"א, וכן דעת הרמב"ן וכן פ' הרד"א: (קכה) כפי שהיה נהוג, לא שעתה החל, והוא לדעתו
שזה היה אחר מ"ת שעמדו שם שנה אחת והיה עושה כן בכל יום: (קכו) למעלה יב לא, ו"ל שם, והנה החלו
ללכת בבקר והיא עת עלות עמוד השחר שיחל להראות אור השמש בעבים, והנה יש בין תחילת זה הרגע עד פת
זרוח השמש שעה ישרה ושליש שעה: (קכז) מפני שאז יוכל האדם לבקר בינות הצורות: (קכח) מפני שיחשבו
בו הצורות עיין בפ' הח' ו"ל (ברא' א ה): (קכט) וכן כתב הח' ו"ל (למעלה יב ו) והנה יש לנו שני ערבים,
האחד עריבת השמש והוא עת ביאתו תחת הארץ, והשני ביאת אורו הנראה בעבים, והנה יש ביניהם קרוב משעה
ושליש שעה: (*) והנה בקר וערב מעת זרוח השמש עד השקעו: (קם) וערב האמת הוא בשקוע השמש:
(קסא) בנ' (שבת לד ב, ירושלמי ברכות פ"א ה"א) כוכב אחד ודאי יום, שנים ספק לילה, שלשה ודאי לילה,
ועיין טו"א פ"א ר"ג ובב"י שם: (קסב) מהתחלת הערב:

מעט

ספרי (רש"י: מא) ברכות סד א, ובמחילתא כשינוי: (מב) בפסרי ליתא והוא במחילתא פ"ב (ו"ל) ועיין בפ' הרמב"ן, ילקוט
שם: מג עיין בראשם שהיטיב לבאר בזה, ועיין בנחש"ש שכתב שהנוסחא שלפנינו בדפוס היא משושעת, וסביר
נוסחאות משני כ"י שהיו אלו ויש בהם שינויים: (מד) ובתנחומא א תשא לא, ירד ב"י בתמוז ושבר את הלוחות, ורדה את
כפרתו וי"ט, וחזר ועלה בפעמים, וכו', פשה שם פשרה מן תמוז וכל חדש איז כרי ארבעים יום, עלה ברא' אלול, וכו',
פשה שם אלול כלו ופשרה מתשרי וירד בעשור: (מה) למ"ד שיצאו לאתר מ"ת בא הוא שלא בסדר מתחלת הפרשה, ולמ"ד
שקודם מ"ת בא, מ"ת מן ויבי ממחרת ואילך הוא שלא בסדר: (מו) וקורא שנה שניה בשנה שתחלתה תשרי הסמוכה לשנת לאתם וכן
פ' הראש"ס, ועיין בשם אפרים מה שהשיג פ"ו (מז) זה היא דעת ר' חייא הגדול (פס"ר פ"ה) ועיין ירושלמי פ"א דמגילה ה"ג, ושם
יהודא ב' רבי ור' ינאי, וזה הוא דעת ר' ינאי שקודם מ"ת בא וביק"ר פ"ט ר' חייא בר אבא ור' ינאי: (מח) כפת מסע הדגלים:
(מט) כמד' יכס: (נ) שופ' ד' יא: (נא) מחילתא פ"ב, ובפס"ז ושל כל טוב מה משפטים היה להם, אלא בני ערב רב היו תובעים
שלל המזריים:

אונקלוס

שמות יח יתרו קלו 271

הָעֶרֶב: יִירָא חֲתָן מִשָּׁה אֶת כָּל־
אֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה לָעָם וַיֹּאמֶר מֶה־
הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לָעָם
מִדּוּעַ אַתָּה יּוֹשֵׁב לְבִדּוֹךְ וְכָל־הָעָם
נֹצֵב עָלֶיךָ מִן־בֶּקֶר עַד־עֶרֶב:
וַיֹּאמֶר מִשָּׁה לְחַתָּנוּ כִּי־יָבֹא אֵלַי

רַמְשָׁא: יִירָא חֲתָן מִשָּׁה
דְּמִשָּׁה יִת כָּל דְּהוּא עֲבִיד
לְעַמָּא וַאֲמַר מֶה פִתְגָמָא
הָדִין דִּי אַתָּה עֲבִיד לְעַמָּא
מֶה דִין אַתָּה יִתֵּב
בְּלַחֲוֹדָךְ וְכָל עַמָּא קִימִין
עָלֶיךָ מִן צִפְרָא עַד
רַמְשָׁא: וַיֹּאמֶר מִשָּׁה
לְחֲמִיתִי אֲרִי אָתָּן לְוֹתִי

רש"י

לומר כן אלא כל דין שכן דין אמת לאמיתו
אפילו שעה אחת מעלה עליו הכתוב כאילו
עוסק בתורה כל היום וכאילו נעשה שותף
להקב"ה במעשה בראשית (יג) שנאמר
זו ויהי ערב וגו' (יג): (טו) כי יבא. כי בא
לשון הווה (יד): לדרוש אלהים. כתרגומו
למהבט אולפן לשאל תלמוד מפי הגבורה:

אבן עזרא
שטח הארץ בכל מקום, וזהו מעת צאתו עד
בואו (קס): יד וירא, את כל אשר הוא
עושה לעם. שהוא מעמידם מערב עד
בקר (קס), ורבינו שלמה אמר (קס) בעבור
שמשה יושב לבדו וישראל נצבים ואין זה
דרך מוסר (קס) ואין ספק כי מעלת
משה גדולה לומר בכה (קס) כי הנה אהרן
שהיה גדול לכל ישראל, והיה גדול בשנים
ממשה הוא אומר לו כי אדני (במד' יב
יא) (קס) ויזן ומשה עשה הדרך הנכונה, כי השופט יושב ובעלי הריב עומדים (קס), וכן
כתוב, ועמדו שני האנשים אשר להם הריב (דברי יט. יח) ולא אמר לו מדוע (קס)
רק בעבור שהוא יושב למשפט לבדו ואין לו שופטים אחרים שיעזרוהו (קס) ואמר רבי
סרינוס, כי מלת מדוע, כמו מלכם (ישעיה נ טו) מזה בידך (למעלה ד ב) כי כל
אחת שתי מלות (קס) וככה מלת מדוע (קס) מה דעתך לעשות בכה (קס): מן ויאמר, השיב משה
אני עושה שני דברים, האחד כי יבא אלי העם לדרוש אלהים, והשנים לדרוש תורתו (קס),
והדבר השני, כי יהיה להם דבר בא אלי (קס) וישיב על האחרון תהלה ושפפתי

יהל אור

(קסג) מעת הזריחה עד עת השקעו: (קסד) כי אותם שלא
גמרו משפטם באותו יום, מוכרחים להכות עד בקר יום
שני, ונמצא שהוא מעמידם עוד מערב עד בקר: (קסה) הוא
רש"י ז"ל: (קסו) כן פי' רש"י ז"ל, יושב כמלך וכולן
עומדים והוקם הדבר ליתרו שהי' מולול בכבודן של ישראל
והוכיחו על כך: (קסז) ולא היה ליתרו להוכיח איש גדול
כמשה: (קסה) קרא לו אדני דרך כבוד: (קסט) כי כן
מנהג השופט: (קס) וכן כתב הרלב"ג, הנה זה מהראוי,
כי השופט ראוי שיהיה יושב כדי שיתישב יותר בענין
המשפט שכל לפניו, ומן היושר שיהיו בעלי דינים
עומדים כדי שלא יתישבו למנוח טענות ידחי בהם
האמת, ולזה היה ראוי שידברו מה שידברו בזולת
התיישבות, ומפני זה אמרה התורה, ועמדו שני האנשים אשר להם הריב: (קסא) לא הוכיחו על
שהיה יושב והם עומדים שהרי הדין כך הוא הדין יושב ובעלי הדין עומדים: (קסב) וכן פי' הרשב"ם,
לפי שהוא לבדו שפט את כל העם ואין לו מסייעים, וכן פי' הרד"א, כי יתרו לא היה מאשים
אותו על אשר היה הוא יושב וכל ישראל עומדים על רגליהם לפניו, כי כן ראוי לדין שיושב במקומו,
והבעלי דינים יהיו שניהם עומדים לפניו מעומד, אבל אומר מדוע אתה יושב לדין לכך ואיש לא יושב
עמך לשפוט: (קסג) מה לכם, מה זה: (קעד) מורכב מן מה, ומן דוע: (קעה) פי' מה דעה זו שתעשה ככה,
ועיין (ספר היוכל שהוגש לכ' הה' רנ"ס נד 200): (קעו) שאין יכולת ע"י זולתי לעשות זה: (קעז) וכן פי'

קרני אור

וכן הוא ברש"י עה"ת, וכן תיזכ"ע, ועיין מק"כ רש"י [טז] מקור
הפי' הוא (ממכילתא יתרו פ"ב) מה ראה ראהו שהיה יושב
כמלך יושב על כסאו והכל עומדין עליו, אמר לו מה הדבר
הזה אשר אתה עושה לעם, אך רש"י ז"ל באר הדבר יותר:
[יז] וע"ז כתב הרא"ם, וזה איננו טענה, כי כבוד הלכוד
גדול מאד מגדולת אהרן אחיו, ועוד אם אחיו נתן לו הכבוד
מעצמו לקרוא אותו בי אדני, אין מדרך המוסר שמשה יבקש
זה עד שיהיה הוא לבדו יושב וכל העם עומדים לפניו ככל
יוס: [יח] וגם ע"ז השיב הרא"ם וכתב, שאיננו טענה, עיי"ש:
[יט] וא"ת, ארי אתן תרגם כל"ר, כי פס' יבא כל"ר
שהוא שם הקצון, וכן תיזכ"ע, והרמב"ם פי' בא אלי הדבר,
וכן הוא ממסדר הגמח הטעמים שבאן אלי שכ על תיבת
דבר, והוא חלק מהשנאי, והטעם באשר יהיה להם דבר אשר
על שהיה יושב שני האנשים אשר להם הריב: (קסא) לא הוכיחו על
שהיה יושב והם עומדים שהרי הדין כך הוא הדין יושב ובעלי הדין עומדים: (קסב) וכן פי' הרשב"ם,
לפי שהוא לבדו שפט את כל העם ואין לו מסייעים, וכן פי' הרד"א, כי יתרו לא היה מאשים
אותו על אשר היה הוא יושב וכל ישראל עומדים על רגליהם לפניו, כי כן ראוי לדין שיושב במקומו,
והבעלי דינים יהיו שניהם עומדים לפניו מעומד, אבל אומר מדוע אתה יושב לדין לכך ואיש לא יושב
עמך לשפוט: (קסג) מה לכם, מה זה: (קעד) מורכב מן מה, ומן דוע: (קעה) פי' מה דעה זו שתעשה ככה,
ועיין (ספר היוכל שהוגש לכ' הה' רנ"ס נד 200): (קעו) שאין יכולת ע"י זולתי לעשות זה: (קעז) וכן פי'

הרמב"ם

מק"כ רש"י: (ב) שכת' י, א ובמכילתא שם כשינוי לשון, ועיין סנהד' ז א ילקוט שם: (ג) כר"ל ח ה: (ד) ולא לשון
פחד' ועיין כר"ל שם כשינוי לשון, ועיין סנהד' ז א ילקוט שם: (ה) כר"ל ח ה: (ו) ולא לשון

ח"ב ויח

עפא למתבע אלפן מן
קדם יי: מן פד תני להון
דינא אתן לותי ודאיננא
בין גברא ובין חברה
ומהודענא להון ית
קיימא דיי וית אוריתתה:
ויאמר חמוהי דמשה
לה לא תקין פתגמא
דאת עבד: יי מלאה
תלאה אף את אף עפא
הדין די עפא ארי יקיר
מנא פתגמא לא תבול
למעבדה בלחודך:
יש בען קבל מני אמלכך
ויהי מימרא דיי במעבדך

רשי

(עז) כי יהיה להם דבר בא אלי. מי
שהיה לו הדבר בא אלי (יז) ויאמר חתן
משה. דרך כבוד קוראו הכתוב חותנו של
מלך: (יח) גבל תבל. כתרנומו. ולשונו לי
כמישה פלייט'טרא. כמו והעלה נבל (יו)
כנבול עלה מגפן (יז) וגו' שהוא כמוש עיי
חמה ועיי קרח וכחו חס וגללה (יח): גם
אתה. לרבות אהרן וחור וע' זקנים (יט):
כי בכד מסך. כובדו רב יותר מכחך:

עשהו. מלה זרה, ובאה על הדקדוק השלם בלי תמורת בתי' (קט): יח עתה שמע בקלי
איעצה. אתן לך עצה (קפ), דע כי מלת אלהים הוא שם הנאר כאשר פירשתי (קפ) רק
בעבור שידברו בה הרבה, יחשבו זה שם התואר כאילו הוא שם עצם, אלהים יראני
בשוררי (תהי נט יא) בראשית ברא אלהים (ברא' א א) ורבים ככה, על כן שפדו חכמינו ויל

יהל אור

קרני אור

נא אלי אז אני שפט בין איש ובין רעהו: [ב] והנס זכר
משם תמיד שם אלהים כדכריו, ולא זכר שם המיוחד, לפי
שפי' שגור כפי יתרו שם אלהים, וגם עיני הדין והמשפט
הוא מיוחד לשם אלהים, כי המשפט לאלהים הוא (רד"א):
כאן, אתה תלכה לשאת את המשה הזה: (קפז) מלת גם
כי כד מלך הדבר הוא נתינת שפט למה שאמר נבל תבל, אבל פירושו ר"ל נבול תבול גם אתה, גם העם הזה
אם תתנהג כך, וגם כי כד מלך הדבר לא תוכל עשוהו לכדך: (קפג) ואעפ"י שהכנוי יא' כדרך כל כנוי הנסתרים
שהם כה"א וי"ו: (קפד) מן השלמים ושרשו "שמר" והבאר יצחק יגרום "ישמרהו" כי לא נמלא בתנ"ך לשמרהו:
(קפה) כי "עשה" מנל"ה ולא מלינו שה"א השרש נראה, וראוי להיות "עשותו": (קפו) בסור הלחלוחית:
(קפז) ובא מבלי תי"ו עם ה"א וי"ו הכנוי: (קפח) כי אין הכנוי באיענך כנוי הפועל, כי אין אדם פועל בו, כי
הפלה הוא הפועל ביועץ כאשר זאת הפלה היפולה, אבל האדם הוא הנוסץ: (קפט) (למעלה ג, ד, טו):
עין

סק"ב רשי: (נה) רשי ויל יתן מדוע התחיל בלשון רבים לתם וסיים כיחיד בא אלי ואמר שהוא כמו כי יהיה
להם דבר, מי שהוא לו הדבר בא אלי, ועיין קרני אור הפנה יט: (נו) ירמ' יח ג: (נז) ישע' לד, ד:
(נח) מכילתא שם, פס"ז, שכל טוב ילקוט שם: (נח) וכפילתא שם ליפת חצור:

העם לדרש אלהים: מי כיייהיה
להם דבר בא אלי ושפטי בין
איש ובין רעהו והודעתי את-חקי
האלהים ואת-תורתיו: ויאמר
חתן משה אליו לא-טוב הדבר
אשר אתה עשה: יי נבל תבל
גם-אתה גם-העם הזה אשר עמך
כייכבד ממך הדבר לא-יתוכל
עשהו לבדך: יי עתה שמע בקלי

אבן עזרא

בין איש ובין רעהו, והודעתי את חקי האלהים
לדרש (קפ) [כ] יי ויאמר לא טוב הדבר
אשר אתה עושה. בעיני, ונתן טעם לדבריו,
והוא גבול תבול, סגורת ועלה לא יבול (תהי
א ג) כאלה גובלת עליה (ישע' א ל) (קפ) כי
הטעם שיפול מעצמו כנבול עלה (קפ) דרך
משל (קפ) ומלת גם כמות, גם כי כבד ממך
הדבר (קפ) יי עשהו. מלה זרה
בדקדוק (קפ), ובאה על דרך לשמרהו (קפ),
כי לא מצאנו היא נראית כנורת עשה (קפה):
(פיה"ק. גבל תבל. סגורת גובלת עליה (ישעיה
א ל) והטעם שיפול מעצמו כנבול עלה (קפ):

עשהו. מלה זרה, ובאה על הדקדוק השלם בלי תמורת בתי' (קט): יח עתה שמע בקלי
איעצה. אתן לך עצה (קפ), דע כי מלת אלהים הוא שם הנאר כאשר פירשתי (קפ) רק
בעבור שידברו בה הרבה, יחשבו זה שם התואר כאילו הוא שם עצם, אלהים יראני
בשוררי (תהי נט יא) בראשית ברא אלהים (ברא' א א) ורבים ככה, על כן שפדו חכמינו ויל

אונקלוס

שמות יח יתרו קלו 273

אִיעֲצֶךָ וְיִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּךְ הִיָּה
אִתָּךְ לָעַם מִוֶּלֶד הָאֱלֹהִים וְהִבֵּאת
אִתָּךְ אֶת־הַדְּבָרִים אֲל־הָאֱלֹהִים:
וְהִזְהַרְתָּה אֶתְּהֶם אֶת־הַחֲקִים
וְאֶת־הַתּוֹרָה וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת־
הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָּהּ וְאֶת־הַמַּעֲשֶׂה

דְּהוּ אִתָּ לְעַמָּא (תַּבְּע) אֲלִפְּן מִן קָדָם יִי וְתִהְיִי מִיָּתִי אִתָּ יָת פְּתַנְמִיָּא לְקָדָם יִי: יִי וְתִזְהַר יִתְהוֹן יָת קִימִיָּא וְיָת אֲוִיָּתָא וְתִהְיִידַע לְהוֹן יָת אֲוִרְחָא דִּי־חֲבוּן בֵּה וְיָת עֻבְדָּא

רש"י

אבן עזרא

שם מן השמות שאינם ראויים להחזיק (ק): ושם ויהי אלהים עמך. שהשם יעזרך אם תעשה ככה (קא) [בא] ואמר לו בסוף הדברים שיקח רשות מאת השם על העצה הזאת, וזה אמרו וצוך אלהים (קב) ואין ספק כי כן עשה (קג): ושם היה אתה לעם. בעבור העם (קד): מול אלהים. מפאת השם (קה): והבאת אתה את הדברים. אם הם קשים, ואלה הדברים (קי) הם שאמר משה בתחלה, כי יהיה להם דבר בא אלי (קיז) ופי' זה אחר כן (קיא) את הדבר הקשה יביאו אליך (קכ): (פיהיק. 'איעצך. כבר הוכרתי בס' מאונים שבעני הויד בתחלה על שני דרכים (קכ): כ והזהרת. הדרך השני שאמרת, אתה חייב ללמדם ולהורותם מספיקות (קכ), כי טורח גדול הוא להודיע כל המעשה אשר יעשון (קכ) ושם והזהרת מן ולא נזהר (יחז' לג ה) (קכ) ושם נשמר: אתהם. שתי מלות (קכ) והוא להזהירם על מצות עשה. ועל מצות לא תעשה הקשורים בלב שהוא העיקר כמו לאהבה השם ולדבקה בו, וליראה ספניו, וללכת אחריו ולמול ערלת הלב (קכ) ולא ישנא אחיו, ולא יקום ולא יטור (קכ), וכן אמר משה בפיו בלבבך לעשותו (דבר' ל יד) (קכ) ורבים ככה: ילכו בה. כמו אשר ילכו בה (קכ): ואת המעשה אשר יעשון. זה מצות עשה למעשה (קכ), ורובם אינם מצות עשה עומדות בעצמם, כי אם לזכר (קכ) כמו השבת (קכ) והמועדים (קכ) ופדיון הבן (קכ) ואהבת הטר (קכ)

(יט) איעצך ויהי אלהים עמך. בעלה אמר לו לא המלך בגבורה כ. היה אתה לעם מול האלהים. שלית ומליץ בינותם למקום ושאל משפטים מאתו (סא): את הדברים. דברי

עשה (קג): ושם היה אתה לעם. בעבור העם (קד): מול אלהים. מפאת השם (קה): והבאת אתה את הדברים. אם הם קשים, ואלה הדברים (קי) הם שאמר משה בתחלה, כי יהיה להם דבר בא אלי (קיז) ופי' זה אחר כן (קיא) את הדבר הקשה יביאו אליך (קכ): (פיהיק. 'איעצך. כבר הוכרתי בס' מאונים שבעני הויד בתחלה על שני דרכים (קכ): כ והזהרת. הדרך השני שאמרת, אתה חייב ללמדם ולהורותם מספיקות (קכ), כי טורח גדול הוא להודיע כל המעשה אשר יעשון (קכ) ושם והזהרת מן ולא נזהר (יחז' לג ה) (קכ) ושם נשמר: אתהם. שתי מלות (קכ) והוא להזהירם על מצות עשה. ועל מצות לא תעשה הקשורים בלב שהוא העיקר כמו לאהבה השם ולדבקה בו, וליראה ספניו, וללכת אחריו ולמול ערלת הלב (קכ) ולא ישנא אחיו, ולא יקום ולא יטור (קכ), וכן אמר משה בפיו בלבבך לעשותו (דבר' ל יד) (קכ) ורבים ככה: ילכו בה. כמו אשר ילכו בה (קכ): ואת המעשה אשר יעשון. זה מצות עשה למעשה (קכ), ורובם אינם מצות עשה עומדות בעצמם, כי אם לזכר (קכ) כמו השבת (קכ) והמועדים (קכ) ופדיון הבן (קכ) ואהבת הטר (קכ)

יהל אור

קרני אור

[בא] פי' כלה"ס מה שכתב פ"ז:

(קל) פי' (ומס' סופרים פ"ד): (קלא) אם תשמע לעצתי: (קלב) וכן הוא (מכילתא יתרו פ"ב) וכן פי' רש"י ז"ל, ונזך אלהים המלך בגבורה, אם מצוה אחת לעשות כן חוכל עמוד: (קלג) שנמלך בגבורה: (קלד) פי' למ"ד לעם הוא במקום בעבור: (קלה) ופי' היה אתה בעבור העם שלית ומליץ בינותם למקום, וכן פי' הח' ז"ל (דבר' ה ה) על אנכי עומד בין ד' וביניכם: (קלו) מה שאמר, והבאת אתה את הדברים: (קלז) הידיעה: (קלז) פי' אמר כה"א הידיעה: (קלח) ופי' לו יתרו אחרי כן (קלט) זה מה שאמר, כל הדבר הגדול יביאו אליך (פ' כב) ובס' בו יאמר הפ' ע"ז, את הדבר הקשה והטעם אחד: (ר) פי' (ס' מאגיס שער המתהפכים): (רא) ובמקח"מ, שאתה חייב ללמדם ולהורותם הספיק: (רב) ע"כ אמר, ואת המעשה" ולא כל המעשה: (רג) ז"ל מן, כי נזהר (יחז' ג כא) וכן הוא צפי הקלר: (רד) את הם: (רה) זהו מצות עשה, ומצות לא תעשה ולא ישנא וכו': (רו) וכן יאמר (למטה כ א) ומצות הלכ על שני דרכים מצות עשה ומצות לא תעשה, והנה מצות עשה ואהבת את ד' אלהיך, ולדבקה בו, וליראה את השם הנכבד, ואהבת לרעך כמוך, ומצות לא תעשה, לא תשנא את אחיך בלבבך, ולא תקום ולא תטור: (רי) ופי' שם הח' ז"ל, שכל המצות עיקרם הלכ, ויש מהם זכר כפה לחזוק הלכ, ויש מעשה כדי שזכור כפה" ופי' (יסוד מורא שער השביעי): (רס) וחמר פלת, אשר: (רי) והם מצות עשה אשר יהיה בקיומן מעשה: (ריא) לזכר מעשה, שרוב מצות עשה נלסו כדי לזכור גם מה, או פעולה מה: (ריב) לזכור חדוש העולם: (ריג) פי' (יסוד מורא שער השמיני) טעם המועדים שלשה, באביב השעורים, ובכורי חטים, והאסיף, להודות לפני הש"י, וכתוב, איש כמתנת ידו כברכת ד' אלהיך אשר נתן לך (דבר' סו יז) תן לו משלו, בדרך מתן הכל, ומידך נתנו לך (ד"ה א כס): (ריד) כתיב, קדש לי כל בכור וגו' (למעלה יג ב) וכתוב על כן אני וזבח (שם פ' טו): (רעו) ואהבתם את הנר, כי גרים

במק"ב רש"י: (ס) מכילתא כס פס"ז, שכל סוכ ילקוט כ"ע: (סא) ודומה לו פול הגלגל (דבר' יא, ל) ופי' מכילתא שם, ובמדות סופרים אות ר:

דיעבדון: כא ואת תחזי
מכל עמא גברין דחילא
דחילא דיי גברין דקשומ
דסגן לקבלא ממון דתמני
עליהון רבני אלפין רבני
מאותא רבני חמשיין ורבני

אשר יעשון: כא ואתה תחזי מכל
העם אנשי חיל יראי אלהים אנשי
אמת שנאי בצע ושמם עליהם
שרי אלפים שרי מאות שרי

רשי

אבן עזרא

ריבותם • (כא) ואתה תחזי. ברוה"ק
שעליך (סב): אנשי חיל. עשירים (סג) שאין
לריכין להחניף ולהכיר פנים: אנשי אמת.
אלו בעלי הצטחה (סד) שהם כדאי לסמוך
על דבריהם שעי' כן יהיו דבריהם נשמעין:
שנאי בצע. שונאין את ממונם בדין (סה)
כהיה דאמרינן כל דיינא דמפקין ממונא
מיניה בדינא לאו דיינא הוא (סו): שרי אלפים.
הם היו שש מאות שרים לשש מאות חלק:
שרי מאות. ששת אלפים היו: שרי חמשים.

וציציית (יט) ותפילין (יז) ותפלה (יח) ומוזה (יט)
נב שטטנו (יג), ורבים אחרים, ובמקומם
אפרשם (יח): נסיה"ק. והזהרת אתהם. מלת
והזהרת, מפעם, כי נזהר (יח' ג כא) ומעבר
נשמר (יג): ילכו בה. אשר ילכו בה (יג) וכן
כפים לים מכסים (ישעי' יא ט) (יג): בא ואתה
תחזי. כבר הודעתך כי אנשי לשון הקדש
אינם שומרים המלות רק הסעמים (יג) על כן
לא נחפש על חסר ומלא כאשר אפרש עוד (יט)
והנה הזכיר יתרו אנשי חיל שיש להם כח
לסבול שורח (יט) ולא יסחדו סהם (יח) [כב]
והנה כנגד אנשי חיל אמר משה כשהוא מספר
הדבר הבו לכם אנשים (דברי' א יג) (יג) כמו
בחר לנו אנשים (למעלה יז ט) (יג) כלם אנשים (במד' יג ג) (יח), ואמר יראי אלהים, שאין
להם יראה מאדם רק מהשם לבדו (יג), ובנגדם אמר משה, חכמים ונבונים (דברי' א יג) כי לא
יתבן להיות ירא שמים כראוי רק מי שהוא חכם, ואמר יתרו אנשי אמת, שאינם
כזבנים (יג) [כג]: שונאי בצע. ממון (יז) [כד] והם נודעים ככה למראה עיני אדם (יג).

יהל אור

קרני אור

הייתם (דברי' י יט): (רעו) ועשו להם ליצית, וראיתם
אותו וזכרתם, ולא תתורו, למען תזכרו (במד' טו,
לה לט מ): (ריו) והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין
עניך וגו' כי ביד חזקה הוליתך ד' ממלרים (למעלה
יג ט). (ריח) את ד' אלהיך תירא ואתו תעבוד
(דברי' י יג, י כ) ובמשנתו של ר' אליעזר בנו של
ר' יהושע, מניין לטיקת תפלה בתוך המלות מהכא, וכן לאהבה את ד' אלהיך ולעבדו בכל לבבך (שם יא יג),
ואמרו ז"ל (ספרי שם, תענית ב א) איזו היא עבודה שהיא בלבב הוי אומר זו תפלה: (ריט) וכתבתם על מוזהות
ביתך ובשעריך (דברי' ו ט, יא ב) למען ירבו ימיכם (שם שם כא): (רכ) ובגד בלחיים שטטנו לא יעלה עליך (ויקרא
יט יט) לא תלבש שטטנו (דברי' כב יא) פי גס שטטנו יש לו טעם להיות גדור בעפרות לא להתהדר עם שאינו מינו,
ועיין (מורה פמ"ט מה' הג'): (רכא) עיין בפ' ה' ז"ל (ויקרא יט יט) ובבאורי שם: (רכב) כי האזהרה היא
השמירה, וכן גס עכדך נזהר בהם (תה' יט יב): (רכג) והסר מלת "אשר" • (רכד) ופי' ה' ז"ל שם
"הסר מלת אשר" • (רכה) פי' שיהיו הענינים שוים לא המלות: (רכו) למטה כ א: (רכז) ובמק"ג דו"ו
הטורח" ופי' טורה העם: (רכח) שלא יהיו רכי לב: (רכט) שטטנו אנשים גבורים והשובים: (רל) ופי'
ה' ז"ל שם, אנשים ידועים בעלי גבורה אנשי מלהמה" (רלא) ופי' שם ה' ז"ל, אנשים שהם
ידועים גבורים: (רלב) וכן הוא (מכילתא יתרו פ"ב) אלו שהם יריאים מן המקום בדין. (רלג) ויכול להיות
שזה הוא ג"כ דעת המכילתא שם, אלו בעלי הצטחה, וכן פי' רשי ז"ל, אלו בעלי הצטחה שהם
כדאי לסמוך על דבריהם שעי' כן יהיו דבריהם נשמעין: (רלד) וכן פי' הרלב"ג, בצע מענין תועלת
הממון, כטעם מה בצע כי נהרוג את אהינו (ברא' לו כו), והרצון בזה שהם אוהבי אמת, באופן שיגמלו
בעבורו הממון, באופן שלא יעלים מהם אהבת הממון אמיתת דרך הדין: (רלה) משום שהם שונאים קיבוץ
הממון

[כב] וכן פי' הרלב"ג, אנשי חיל שיהיה להם חכירות לב ולא
ייראו מאדם כדי שלא יעוותו המשפט מפני היראה: [כג] ובא'
בעל העמק דבר פי', אנשי אמת שיש לבדוק אם שכלם ישרוונות
עם האמת דיש אדם ירא אלהים ומבקש את האמת, אבל אינו
מוזיל לכוין דעתו אל האמת ואין הפי' שהוא אינו משקר, דא"כ
מיקרי דובר אמת: [כד] תועלת שגמלו יקרא בצע, יאמר

סקו"ב רשי: סב) ובמכילתא פ"ב תחזי בנבואה, ועיין מדות סופרים אות ב וכ"ה בפס"ז, שכל טוב, מדרש הגדה ילקוט ר"ע:
סג) ובמכילתא שם, פשירים ובעלי ממון, וכ"ה בפס"ז ושכל טוב, פשירים ובעלי נכסים וכ"ה בלקוט שם,
ובתחומא א ב אנשי חיל גבורים בתורם: סד) מכילתא שם, פס"ז שכל טוב, ובתחומא שם שומדין פל אמתו של דין:
סה) כדעת ר' אליעזר המודעי מכילתא שם, תחומא א ב, פס"ז, שכל טוב ילקוט שם, מדרש הגדה, ועיין רמב"ן:
סו) ב"ב נח ב, ועיין בס' הזכרון מה שביאר בזה:

רש"י שמות יח יתרו אבן עזרא קלח 275

וכנגדם אמר משה, וידועים (דברי א יג) (יג):
שרי אלפים. יש לתמוה, אם פי' אלה
השרים במשמעם, יהיה מספרם יותר משבעים
אלף ופי' אלפים (יג) וזה רחוק מאוד להיות
שרים רבים כאלה, והכתוב אמר, בפשע
ארץ רבים שריה (משלי כח ב) (יג), ועוד
איך יתכן להיות שמינית המנהג ראשי שבטים,
כי בן אבן עזרא, ואקח את ראשי שבטיכם
(דברי א טו) ותמצא בהם כל המדות הטובות
הנזכרות, והם מיוצאי מצרים שלמדו מעשיהם,
והנה דור המדבר שלמדו משה פי' שנה, ולא
הוצרכו לעשות אומנות כי לחםם נתן, ומימיהם נאמנים, והמן מפקח, הפך המינים שהתאוו (יג)
מה שאין רגילים לאכול במצרים (יג), ומשה אמר להם בשנת הארבעים, ולא נתן ה' לכם
לב לדעת (דברי כט ג) והנה יש לתמוה, איך ימצא המספר הנזכר שיהיו כולם חכמים
וזבונים, והנכון בעיני, כי שרי אלפים הם שתחת ידם אלף איש עבדיו או נעריהם או
שכיריהם (יג) [כה] אולי אלה הם ראשי השבטים, והיה מספרם שנים עשר, ושרי המאות הם רבים,
ושרי חמשים, בדרך וחמשים איש רצים לפניו (ש"ב טו א) (יג): (פיה"ק). אנשי חיל. שיש להם כח
לסבול (יג) וכן אלהים ה' חילי (חבקוק ג יח) (יג): יראי אלהים. שרא יצא עליהם
שם דע (יג) אנשי אמת. שאינם כוזבים: שונאי בצע. מסון, כמו איש בצעו (יג) עד
שלא יקבלו שחד (יג), י"א כי כולם היו אלק ומאה וששים (יג) ואחרים אמרו שהיו שמונה
ושבעים ושש מאות (יג) [כו] ואחרים אמרו אחד עשר אלף ומאה ועשרה (יג) ולא ארצה להאריך
להזכיר חשבון אלה כי דקדוק הלשון יבחישי (יג) והאמת מה שאמרו הקדמונים שהיו כל השרים
שמונה ושבעים אלף ושש מאות (יג). כי שר האלף הוא הגדול שבהם, ותחת ידו עשרה שרים משרי
המאות, ותחת יד שר המאה שני שרים משרי חמשים, ותחת יד שר החמשים חמשה שרים משרי

י"ב אלף: שרי עשרות. ששים אלף (יג) מה
שפירש"י על כל השרים כמה היו והוא לכאורה
ללא לורך והוא באמת תיקון בזה ותיקון
קושיא בפסוק דקחשיב מלמעלה למטה ר"ל
המספר מרובה קודם מספר המועט ולא היל"ל
אלא מתחלה שרי עשרות בראשונה ואח"כ
בהדרגה כולם ולפי פירושו שהזכיר ופרט
סכום מנין השרים לא וחשוב וכשתדקדק

וכתוב במעשה ארץ מצרים (ויקרא יח ג) (יג),
הוצרכו לעשות אומנות כי לחםם נתן, ומימיהם נאמנים, והמן מפקח, הפך המינים שהתאוו (יג)
מה שאין רגילים לאכול במצרים (יג), ומשה אמר להם בשנת הארבעים, ולא נתן ה' לכם
לב לדעת (דברי כט ג) והנה יש לתמוה, איך ימצא המספר הנזכר שיהיו כולם חכמים
וזבונים, והנכון בעיני, כי שרי אלפים הם שתחת ידם אלף איש עבדיו או נעריהם או
שכיריהם (יג) [כה] אולי אלה הם ראשי השבטים, והיה מספרם שנים עשר, ושרי המאות הם רבים,
ושרי חמשים, בדרך וחמשים איש רצים לפניו (ש"ב טו א) (יג): (פיה"ק). אנשי חיל. שיש להם כח
לסבול (יג) וכן אלהים ה' חילי (חבקוק ג יח) (יג): יראי אלהים. שרא יצא עליהם
שם דע (יג) אנשי אמת. שאינם כוזבים: שונאי בצע. מסון, כמו איש בצעו (יג) עד
שלא יקבלו שחד (יג), י"א כי כולם היו אלק ומאה וששים (יג) ואחרים אמרו שהיו שמונה
ושבעים ושש מאות (יג) [כו] ואחרים אמרו אחד עשר אלף ומאה ועשרה (יג) ולא ארצה להאריך
להזכיר חשבון אלה כי דקדוק הלשון יבחישי (יג) והאמת מה שאמרו הקדמונים שהיו כל השרים
שמונה ושבעים אלף ושש מאות (יג). כי שר האלף הוא הגדול שבהם, ותחת ידו עשרה שרים משרי
המאות, ותחת יד שר המאה שני שרים משרי חמשים, ותחת יד שר החמשים חמשה שרים משרי

קרני אור

שהם שונאים לחם על תועלת פלמס בדין, ולא יבגיתו אם
יבא להם הפסד אם יורו דין אמת, וכן הוא (מכילתא יתרו
פ"ב) שונאים ממון פלמס, ואם ממון פלמס שונאים ק"ו
ממון אחרים, ופי' גנאת פי', כלע אהבת קבון הממון
בחמס ובפושק וכן פי' הרד"ק, ענין תמדה ופושק: [כה] ופי'
השיג הרלב"ג והרד"א והפיקדוס והרא"ש, ותמזהו על פירוש,
ובל אחת פי' עפ"י דרכו, וע"ז בעיר גדל וכתב, ואולי אין
כוונת הראב"ע כמו שהבינו הם, אך כוונתו כאלה פן
הפירושים שאמר הרד"א בפ' הזה, והוא שנקראו שרי
אלפים אותם שרים שהם או המלך נתן להם אלף איש
שומרים אותם ושרים אל משמעתו וכן על סדרך הזה שרי
המאות וזולתם: [כו] עיין יהל אור שבארתני דעת אחרים עפ"י
באורי הרא"ש (מעשה תורה פ"ה) כי הרא"ש השיג ג"כ על
פי' הח' ז"ל עיין הערה בקודמת, וע"ז כתב בעל הכו"פ
הנס הרא"ש ז"ל (בעל מעשה השם) ראש מומי ראב"ע ורד"א
(כי השיג גם על הרד"א) ומוס עלמו לא ראה, כי מה יפנה
על מ"ש ויקש משה על פקודי כחיל שרי האלפים ושרי המאות

יהל אור

הממון: (רלו) כי מפני זה ידועים המה לכל:
(רלו) כי מספר בניי היו שש מאות אלף ושלושת
אלפים וחמש מאות וחמשים כמ"ש (למטה לח כו,
במד' א מו) ויעלה מספר השרים לסך תשעה ושבעים
אלף שש מאות וחמשים, ע"כ יאמר הח' ז"ל, יהיה
מספרם יותר מע"ט אלפים: (רלח) כי רבוי השרים
ישחיתם: (רלט) מפני שהיו מושחתי המדות:
(רמ) במד' יא ה: (רמא) כי לא הורגלו בזה, ובמג"ט
גם בבא"י הגי', מה שהיו רגילים לאכול במצרים:
(רמב) ומאלו לקח משה ומנאם שופטים על העם:
(רמג) ויביא ראיה כי שר חמשים נקרא מי שיש תחת
ידו חמשים איש, וכן שר חמשים וחמשים (מ"ב א ס)
ואחריו הוא אומר תיקר גא נפשי ונפש עבדיך אלה
חמשים צעיניך (שם פ' יג) ולא הזכיר הכתוב כמה
לקח: (רמד) איש חיל, יורה הן על כח הגוף ומעלתו
ואכזריות הלב, והן על כח הנפש ומעלתו ואכזריות
באלה בכחם לסבול כל המקריות ולדון בלי שום פחד:
(הלכות פנהדרין פ"ב ה"ו) יפרש כן על אנשי חיל, שהן גבורים במלכות ומדקדקים על עצמם וכוונתן את
יצרן עד שלא יבא להן שום גנאי ולא שם רע ופרקן נאה, ומפורש בג' (תענית טז ב) על ופרקו
גאה, מאמר אביי, זה שלא יבא לו שם רע בילדותו: (רמו) ז"ל, איש לבנעו: (רמח) וכן פי' הרשב"ם,
שוחד וגזל קרוי בלע: (רמט) היינו שרי אלפים היו רק אלף איש, ושרי מאות היו מאה איש, ושרי חמשים היו
רק חמשים איש, ושרי עשרות היו רק עשרה איש, ויהיו במ"ה אלף מאה וששים: (רנ) וכן הוא לפי פי' הרא"ש
(מעשה תורה פ"ה) שהיו מספר כל השופטים תרע"ח, והיה באופן זה, כי תחלה אמר שישימו שרי אלפים, ולת"ר
אלפים היו אי"כ ת"ר איש, ואח"כ שנאמר, שרי מאות ושרי חמשים, ושרי עשרות, כל המספרים הללו שבו
אל האלפים האמורים, כאילו נאמר שרי אחדים אלפים, ושרי מאות אלפים, ושרי חמשים אלפים ושרי עשרות
אלפים, ואי"כ שרי אלפים היו ת"ר, ושרי מאות אלפים היו ששה, ושרי חמשים אלפים היו י"ב, ושרי עשרות
אלפים היו ששים, והיו מספר כולם תרע"ח, ועיין קרני אור: (רנא) לא אוכל לכוין חשבוננו בזה:
(רנב) עיין עקידה סוף שער מג, שהביא כמה ראיות כי הכתובים יבחישי: (רנג) עיין מקו"ב רש"י

בקרני ובאורי רש"י: (סו) מכילתא א' משפטים ו', פסד' יח א' ועיין תוס' שם ד"ס, נמלאו, ירושלמי פנהדרין
פ"א ס"ד ילקוט רפ"א:

עֲשׂוּרֵיָּהּ : כב וידונגן ית
עמא בכל עדן ויהי כל
פתגם רב ייתון לותך
וכל פתגם זער ידונגן
אגין ויקלין מנה ויסוברין
עמך : כג אם ית פתגמא
הדין מעבד ויפקדנך יי
ותבול למיגם ואף כל
עמא הדין על אתרה יתך

חֲמִשִּׁים וְשָׁרֵי עֲשָׂרֹת : כב וְשַׁפְטוּ
אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת וְהָיָה כָּל־
הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל־
הַדָּבָר הַקָּטָן יִשְׁפָּטוּ־הֶם וְהָקֵל
מֵעֲרִיךְ וְנִשְׂאוּ אֹתָךְ : כג אִם אֶת־
הַדָּבָר הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְצִוְּךָ אֱלֹהִים
וַיְכַלֶּת עֲמֹד וְגַם כָּל־הָעָם הַזֶּה עַל־

רשי

אבן עזרא

צמניכס ולגבייהו אתי שפיר מספר המועט
תחלה ואח"כ בהדרגה כן נכון ודו"ק) :
(כב) ושפטו. וידונגן סח) לשון לווי :
והקל מעליך. דבר זה להקל מעליך. והקל. כמו
והכבד את לבו סט) . והכות את מואב ע) לשון
הוזה עא) : (כג) וצוה אלהים ויכלת עמד. המלך
בגבורה אם מלוא אותך לעשות כך תוכל יי
עמוד ואם יעכב על ידך לא תוכל לעמוד עב) :
וגם כל העם הזה. להרן נדב ואביהוא ועי
וזלצבים ישע"י לב יא) (כסא) וטעם וגם כל העם הזה, כי בעלי הרים שהיו נצבים לפניו, יש
מהם שלא יוכל לדבר אליך לשפטם (כס) והנה בשוכם לאהליהם תתחזק המריבה ביניהם, רק
עזה (כס) יבא כל אחד על מקומו שהוא אהל בשלום (כס) : (פיה"ק). וצוה אלהים, שתעשה
זה הדבר ברשותו : ויכלת עמוד. שם הפועל כאלו אמר לעמוד (כס) וכסוהו עמוד פתח האהל
(שופט' ד כ) (כס) : על מקומו. על מקום ארץ כנען (כס) וי"א שהיא אהל, כמו אל יצא איש
ממקומו (למעלה סז כס) (כס), והפעם כאשר יהיו דיינים וידינו בין אדם לחבירו תכיר כל מריבה (כס)
ויהיה שלום ביניהם, כי אתה לבדך לא תוכל לדון כי עם רב הוא (כס), והנה לא יהיה ביניהם

העשרות, והנה הזכיר בפ' אלה הדברים (דבר א
פז) אנשים חכמים וידועים והנה שמינית בחנה
ישראל היו חכמים (יה) (כז) : כב וישפטו. את
הדבר (כס) ומה שלא ידעו הם לשפוט תשפטנו
אתה, ואם אתה לא ידעת, והבאת אתה
את הדברים אל אלהים (כס) : כג ויי
ויכלת. כפי"א רפה בלשון ישמעאל (כס) אם
תעשה את הדבר הזה, ויתן לך השם רשות
לעשותו אז תוכל לעמוד (כס) (בחן) והנה מלת
עמוד שם הפועל (כס), כמו עמוד פתח האהל
(שופט' ד כ) (כס) גם פשטה וערה והנורה על
וזלצבים (ישע"י לב יא) (כסא) וטעם וגם כל העם הזה, כי בעלי הרים שהיו נצבים לפניו, יש
מהם שלא יוכל לדבר אליך לשפטם (כס) והנה בשוכם לאהליהם תתחזק המריבה ביניהם, רק
עזה (כס) יבא כל אחד על מקומו שהוא אהל בשלום (כס) : (פיה"ק). וצוה אלהים, שתעשה
זה הדבר ברשותו : ויכלת עמוד. שם הפועל כאלו אמר לעמוד (כס) וכסוהו עמוד פתח האהל
(שופט' ד כ) (כס) : על מקומו. על מקום ארץ כנען (כס) וי"א שהיא אהל, כמו אל יצא איש
ממקומו (למעלה סז כס) (כס), והפעם כאשר יהיו דיינים וידינו בין אדם לחבירו תכיר כל מריבה (כס)
ויהיה שלום ביניהם, כי אתה לבדך לא תוכל לדון כי עם רב הוא (כס), והנה לא יהיה ביניהם

יהל אור

קרני אור

אות סז : (רנד) והסכים בכאורו הקצר מה שהרחיק
בפי' הארוך וקיים שהיו כל השמים ע"ה חלק ושם
נאות ושמינית מהנה ישראל היו חכמים : (רנה) כה"ס
(למעלה פ' עז) כי יהיה להם דבר בא אלי ושפטתי
וגו' : (רנו) כמו שמבאר בפ' יע : (רנו) שדרכם
לשומה בראשי המאמרים ובראשי התולדות ללא ענין
ועטוף והבור עיין בפ' הה' ז"ל (ברא' א ב) וכאורי
שם : (רנה) עיין למעלה אות קכז : (רנט) והוא
מקור ואיננו לווי : (רס) והוא ג"כ מקור ואיננו לווי
: (רסב) בכל עת, וכן פי' הרמב"ן :
(רסג) אם תעשה כמו שיעלתי : (רסד) וכן פי' הרשב"ם : (רסה) והוא מקור : (רסו) הוא ג"כ כמו
לעמוד ואיננו לווי : (רסז) כי השב שמיד יבואו אל ארץ כנען, כי משה ספר לו כעת הכערת השם,
ובאמת אם לא חטאו אזי נכנסו מיד אל הארץ : (רסה) הכחוש הקדים שם תהלה לאמר, שבו איש
תהיו"ו ופי' ה' ז"ל שם, שבו איש בזה"ל ואח"כ יאמר "אל ילא איש ממקומו" ופי' מאהלו : (רסט) כי
באפשרי יהיה לך להשניח על כל מריבה שתבוא : (רע) וכן פי' הרמב"ן :

(כמד' לא יד), וכי גם שם פי' שרי מלות, מלות חלפים
כלא כל המחנה שהלכו למלחמת מדין לא היתה כ"א יב חלק
(שס פ' ה) והאמת כפי' רז"ל : [כז] והנה למעלה כפי'
הארוך חשב תשכון שרי ישראל עפ"י מספרם בכחוב עיין
יכל אור אות רל"ז ופה יתבאר כפי' תשכון רז"ל רק משם
מלות חלק, ויש לשאול מדוע חשבו רז"ל גם המה כן. עיין
בלבוש החורה שפרש שז"ל בהתשכון היה קלחם מלכדוקלחם
מלגאו כפי' מלואות האנשים שנמלאו שם עי"ש, אך בתנחומא
א משפטים אות ו איתא, שתשכון כשרים מלגאו : [כח] עיין
כי היל"ל, עמדי" : (רסא) ארבעתם מקור, וכן פי' הרד"ק שם : (רסב) בכל עת, וכן פי' הרמב"ן :
(רסג) אם תעשה כמו שיעלתי : (רסד) וכן פי' הרשב"ם : (רסה) והוא מקור : (רסו) הוא ג"כ כמו
לעמוד ואיננו לווי : (רסז) כי השב שמיד יבואו אל ארץ כנען, כי משה ספר לו כעת הכערת השם,
ובאמת אם לא חטאו אזי נכנסו מיד אל הארץ : (רסה) הכחוש הקדים שם תהלה לאמר, שבו איש
תהיו"ו ופי' ה' ז"ל שם, שבו איש בזה"ל ואח"כ יאמר "אל ילא איש ממקומו" ופי' מאהלו : (רסט) כי
באפשרי יהיה לך להשניח על כל מריבה שתבוא : (רע) וכן פי' הרמב"ן :

פי

מקוב"ב רש"י סח) כן ת"א, וי"ו שבראש כהינכס שמשפוחה לשון פתיד : סט) לפיל ח יא : ע) מ"כ ג כד : עא) ולא לשב
לווי : עב) מכילתא בם, פס"י ילקט רע"א :

אונקלוס

שמות יח יתרו קלט 277

מִקְמוֹ יבֹא בְשָׁלוֹם : שְׁלִישִׁי כֹד וַיִּשְׁמַע
 מִשָּׁה לְקוֹל חֲתָנּוֹ וַיַּעַשׂ כֹּד אִשְׁרָ
 אָמַר : כֹּה וַיִּבְחַר מִשָּׁה אֲנִשִּׁי-חֵיל
 מִכָּל-יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֹתָם רָאשִׁים
 עַל-הָעָם שְׂרֵי אֲלָפִים שְׂרֵי מֵאוֹת
 שְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֵת :
 כִּי וַשְׁפֹּטוּ אֶת-הָעָם בְּכָל-עֵת אֶת-
 הַדָּבָר הַקָּטָן וְהַגָּדוֹל וְכָל-הַדָּבָר הַקָּטָן וְהַגָּדוֹל יִשְׁפֹּטוּ הֵם :

בְּשָׁלוֹם : כֹּד וַיִּבְחַר מִשָּׁה
 לְמִיכָאֵל דְּחִמְיָהוּ וַעֲבַד
 כֹּד דִּי אָמַר : כֹּה וַיִּבְחַר
 מִשָּׁה גְבָרִין דְּחִילָא מִכָּל
 יִשְׂרָאֵל וּמִגְּמִי יִתְּהוֹן רִישֵׁין
 עַל-עַמָּא רַבִּי אֲלָפִין
 רַבִּי מֵאוֹתָא רַבִּי חֲמִשִּׁין
 וְרַבִּי עֶשְׂרֵי תֵּא :
 כִּי וַדִּינִין יֵת-עַמָּא בְּכָל
 עֵדָן יֵת פְּתָגָם קָשִׁי מִיָּתָן
 לְיֵת מִשָּׁה וְכָל פְּתָגָם

רש"י

אבן עזרא

מובין (רע"א) וכל איש יבא אל אהלו ואיגנו שלום
 עם חבירו (רע"ב) : כֹּד וַיַּעַשׂ הַזְכִּיר
 עצת יתרו ולא הזכיר עצתו שהוא הוסיף על
 עצת יתרו, והוא ששם שוטרים על השבטים
 לעשות מה שיצו השופטים (רע"ג), וכן כתוב
 ושוטרים לשבטים (דבר א טו) ובתוב, שופטים
 ושוטרים תתן לך בכל שערך (שם טז יח) :
 כֹּה וַיִּבְחַר מִשָּׁה אֲנִשִּׁי חֵיל, שהיה דבר
 ברור (רע"ד) ולא הזכיר יראי אלהים כי הוא
 בחר לנו אנשים חכמים (רע"ה) כי יוכל לדעת זה (רע"ו)
 רק יש חכם שאיגנו ירא שמים (רע"ז)
 והזכיר ידועים (רע"ח) שהם למראה העין, ולא הזכירם
 עתה כי אחז דרך קצרה (רע"ט) [ל] :
 כִּי וַשְׁפֹּטוּ הֵם, כמו ישפוטו בשורק תחת חולם (רע"א)
 כמו וגם לא תעבורי מזה ורות ב (רע"ב)
 ולא תעבורי (רע"ג), ורי שלמה (רע"ד) רצה להפריש
 ביניהם (רע"ה) ולא עלתה בידו (רע"ו) [לא] ונכלל דומה דקדוק, כי ראינו
 קדלז פרוזן בישראל תהגז (שופטים ה ז)

זקנים הגלויים (עג) עתה עמך (עז) : (כו) ושפטו.
 ודינן ית עמך (עח) : יביאון. מייתין (עו) :
 ישפוטו הם. כמו ישפטו וכן לא תעבורי (עו)
 כמו לא תעברי (עח). ותרגמו דייקן איקון.
 ממראות העליונים היו לשון לוי לכך מתורגמן
 וידוען ייתון ידוען ומקראות הללו לשון

קרני אור

יהל אור

בנתיב מה שפירש ע"ז : [כח] אתה שנקב ולא מלא
 אנשים שיהיו בהם כל המעלות שהזכיר יתרו בחר באנשי חיל
 בקיאים וחזקים לכהן וללכת אמתות הדבר ולהביאו אל
 תכלית יותר מיראי אלהים בלתי אנשי חיל (רע"ס) : [ל] קינר
 בענין ואמר אנשי חיל, אנשי חיל כמזון, אנשי חיל ביראה,
 אנשי חיל במאז (פס"ז) והנה בהזכירו אנשי חיל בכל כללו,
 ופרט (דבר א טו) : [לא] רש"י ז"ל הכדיל בין ושפטו,
 יביאו שם כב שהם לשון לוי ועלם, לכן הם מתורגמני

(רע"א) פי' אם לא יהיה ביניהם מוכיח ודיין :
 (רע"ב) אבל אם תשמע לעצתי, אז כל אחד יבא
 אל אהלו ויהיה בשלום עם חבירו : (רע"ג) כי
 השופט ישפוט והשומר יכריח לשמוע אל השופט :
 (רע"ד) כי זאת יוכל העם לדעת : (רע"ה) כי
 לו לבדו נתכנו עלילות בני אדם ולידע לבדם :
 (רע"ו) משה אמר הבו לכם אנשים חכמים ונבונים
 וידועים לשבטיכם ואשימם בראשיכם (דבר א יג) :

(רע"ז) כי העם יוכל לדעת זה, מי חכם ונבון ומי פתי וסכל : (רע"ח) ולא יוכל להכיר : (רע"ט) אין
 שהזכיר ידועים (דבר א טס) ויפרש שהם ידועים רק למראה העין : (רפ) ואמר רק אנשי חיל :
 (רפ"א) השורק הוא במקום החולם : (רפ"ב) השורק במקום החולם וכן פי' שם הח' ז"ל : (רפ"ג) הוא
 רש"י ז"ל : (רפ"ד) בין ישפוטו בחולם ובין ישפוטו בשורק : (רפ"ה) ושר"ל השיג עליו בזה, ואמר שרש"י

סקיב רש"י : עג) וכו' ישפוט גי' הנלאים : עד) מכילתא שם ילקוט שם ונפס"ז, אהרן וע' זקנים : עה) כן ת"א, ושפטו הראשון
 (פ' כב) ל' לוי, וז"ל סיפור : עו) ל' מיתן וכ"ה בת"א, וכד' פניניטס מיתן : עז) רות ב ח : עח) כי לפי הדקדוק היה
 לנקד גם כפ"א בשוא וישפוטו כמו וישפוטו הראשון רק בעבור דמלת וישפוטו השני הוא בכוף פסוק, אז דין השוא
 השניה להתחבר לחולם וישפוטו, ומה שכתב וישפוטו כי המלאפוס הוא ת' חולם וזה כילור דברי רש"י וישפוטו
 כמו וישפוטו, ועד"ז מלת העבורי במלאפוס כמו בעברי בחולם (בא"ר) :

וער דינין אנן: כו' וישלח
משחת חמיה נאול לה
לארעה: כו' פירחא
תליתאה למפק בני
ישראל מארעא דמצרים

כוישלח משה את-חתנו ויגד לו
אל-ארצו: פ רביעי יט א בחדש
השלישי לצאת בני-ישראל מארץ

רשי

אבן עזרא

בדגשות הלמד (כז) בעבור שהוא באתנח, עסייה עט: (כז) וילך לו אל ארצו. לגייר
הרים נזר (ישעי סג יש) (יש) בסוף פסוק, ואמר תהלתו בו (איוב יג ט) (יפה) כי חשבוהו כמו סוף פסוק, כי מלת „כו' דבקה היא עם
„תהלתו“ ותנועה אחת לבדה (יט) וכבה ישפטו הם (יז), כמו ישפטו (יח) בעבור שיש להשיב
כי אין כח האתנח (יג) ככח סוף פסוק „כו' (יג), הנה עמים תחתיו יפלו (תה) סה
(ז) ה' על ימינה (שם קי ה) טוב עשית עם עבדך (שם קיט סה) (יז) ורבים כאלה, וכבה
לא ימצא בסוף פסוק: (פיה"ק) ישפטו הם, בשורק תחת תולם, כמו יא תעבורי מזה
(רות ב ח) ויתכן שלא הונח הפ"א בשוא נע (יח) בעבור היותו סוף פסוק (יז) כי כמו כלה אחת היא,
עם „הם“ (יח): כן וישלח. דרך כבוד (יח) כמו ואברהם הולך עםם לשלחם (ברא' יח טז) (יט):
א בחדש השלישי, לא ידענו שעם ביום הזה (ח) אם לא יהיה פ"י ר' משה (ט) נכון, שהוא
ראש חדש (ג) כמו מחר חדש (ש"א כ יח) (ז) [א] והזכיר הכתוב זה (ט) כי
אחד ימים סועטים ליום חנותם היה מתן תורה (י) אולי יום אחד עלה אל השם (י) וידר
ודבר עם ישראל (ח) וביום השלישי לחדש עלה פעם אחרת להשיב אל השם דברי
העם (ט), ושם נאמר לו כי ביום השלישי יהיה מתן תורה (י), וכל זה סדרך דמברא, כי
על הקבלה נסמך שבששה בסיון נתנה התורה (יח) ועל דרך העבור, יום ששי בשבוע
היה אם לא היה חדש אייר מעובר (יג) [ב] אולי שעם ביום הזה (יח) כי רחוק מרפידים (יז)
ובין הר סיני היה רב יותר ממרחק כל מסע (ט) [ג] (פיה"ק) ביום הזה. בראש

יהל אור

קרני אור

וידונו, ייתון, ידונו לא כן כפ' כוח שמספר המעשים
כמו כליס לכן יתורגם ודין ולחם פליג פליג בראש"פ (נל"ג):
[א] וכן הוא (מכילתא) פסכתא דכחדש יתרו פ"א) ביום הזה
כחו במדבר סיני ר"ח היה, וכג' (שנת סו ב) מאמר רבא
דכ"פ דכ"ח כחו למדבר סיני פ"י: [ב] ולדעת הס"פ פ"ה
כשלישי בשנה לחודש נתנו להם פשרת הדברות ויום השבת
היה ופיין (למעלה סו א) ובכאורי שם: [ג] פיין כפ' הקצר
(רצב) פ"י אעפ"י שכלת ישפטו הכתוב כפ' כז הוא באתנח, ונקודה בשוא וכלא דגש, נוכל לומר
שאין כח האתנח וכו': (רצג) „תהלתו כו' כי ההפסק כאלו היתה במלת תהלתו, כמו כן
ישפטו הם, השורק במקום חולם, כאלו המלה בסוף, האיל ואין אחריה רק מלה ועירה הם:
(רצד) ככולם שו"א באתנח: (רצה) כמו ישפטו שפס' כב: (רצו) בעבור שישפטו שפס' זה הוא סוף פסוק:
(רצז) כמו שבארתי אות רצג: (רצח) לשון לוויה: (רצט) וכן פ"י רש"י ז"ל שם ללותם:
(א) לאיזה יום יכוין: (ב) הוא ר' משה הכהן: (ג) והח' ו"ל הביא דעתו ג"כ (למעלה יב ב) שאין צריך
לומר ראש חדש, רק חדש לבדו, כי הפסס יום חדש אור הלכנה, וכן כתיב חדש
ושבת (ישעי' א יג): (ד) שפ"י ראש חדש, כי זה עיקר הוראת שם „חדש“, והנה שם „חדש“ מורה
ליום הראשון מן החדש, כי הכתוב לא באר באיזה יום מן החדש, ועוד שאמר ביום הזה, שפ"י ביום
החדש אעפ"י שהשאל אחיב לכל משך החדש כלומר לכ"ט יום, או למ"ד יום שמהתחדשות הירח להתחדשותו
פעם אחרת: (ה) בחדש השלישי וגו' ביום הזה: (ו) וכן פ"י הרמב"ן וכתב „היה ראוי שיאמר הכתוב
ויסעו מרפידים ויחטו במדבר סיני בחדש השלישי ללאתם מארץ מצרים, אבל בעבור היות בלאתם
במדבר שמחה להם, כי ידעו ששם יקבלו ישראל התורה וכו' בעבור זה התחיל הפרשה בחדש השלישי
בו ביום שהתחיל החדש כחו לשם, ואח"כ חזר לומר בשאר המסעות: (ז) פ"י באותו יום שבאו עלה
משה אל השם: (ח) ביום הכ' (ט) כמ"ס כפ' ח: (י) ונאמר לו, לך אל העם וקדשתם היום ומחר
והח נכוניס ליום השלישי, כי ביום השלישי יקבלו התורה וזה היה בהמישי לחדש: (יא) ויום השלישי היה
בששה בסיון וכו' נתנה התורה, וזה היה יום החמישי ללאתם ממצרים: (יב) כדעת (המכילתא דויסע בשלח
כ"פ) „ניסן שיצאו ישראל ממצרים אירע להיות בהמישי בשבת, השליס ניסן אירע אייר להיות בשבת, חסר אייר
אירע סיון להיות בלחד בשבת וכו', נמצאת אומר בחדש השלישי בששי בחדש בששי בשבת“, ועיין (למעלה סו א, כפ"י
הח' ו"ל ובכאורי): (יג) הה' ו"ל יחשש עוד פעם לביום הזה: (יד) ובמקח"מ „כי המרחק בין רפידים“: (טו) וכן

מקרב רש"י: עט) כלומר זאת היא פשטותם לשפוט ולהביא:

אונקלוס

שמות יט יתרו קמ 279

מַצְרִים בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְבַּר סִינַי :
וַיִּסְעוּ מִרְפִּידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינַי
וַיַּחֲנוּ בַּמִּדְבָּר וַיַּחֲזִן שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד
הַהָר : וַיַּמְשֶׁה עָלָהּ אֶל־הָאֱלֹהִים

בַּיּוֹמָא הַדִּין אֲתוּ
לְמִדְבָּרָא דְסִינַי : וַיִּנְטְלוּ
מִרְפִּידִים וַאֲתוּ לְמִדְבָּרָא
דְסִינַי וַיִּשְׂרוּ בַּמִּדְבָּרָא
וַיִּשְׂרָא תַּמָּן יִשְׂרָאֵל לְקַבֵּל
מִזְרָא : וַיַּמְשֶׁה עָלָהּ
לְקַדָּם וַיִּקְרָא לָהּ יְיָ מִן
רִשְׁיָא

אבן עזרא

חדש (ט) : ב ויסעו. וכבר נבעו מרפידים,
כאשר הראיתך רבים כאלה (י) [ד] : ויחנו
במדבר. הוא מדבר סיני הנזכר, ושעם ויחן
שם ישראל, אחר שאמר ויחנו במדבר, כי
ראשי המדות והוקנים חנו נגד ההר בעבור
כבודם, על בן הזכיר ויחן (י) כי מועטים
היו, כי כפי מעלתם עמדו ביום מתן תורה
סביב הר סיני כאשר אפרש (י) [ה] ורבינו
שלמה אמר (ט) כי כנגד ההר מורח (כ) [ו]
והנה כתוב מנגד סביב לאהל מועד יחנו (במד'
ב ב) שהוא מארבע הפאות, כי כאשר יסעו
הדגלים בן יחנו (י) [ז] : ג ומשה עלה.
הזכיר למעלה נגד ההר (כ) והנה הטעם ומשה
עלה אל הר האלהים (י) , ושעם ויקרא אליו
השם וכבר קרא אליו השם (י) כי בלא רשות לא
עלה (י) [ח] , והזכיר מן ההר, כי לא עלה למעלה
מההר, כי שם דבר עמו השם (י) וא"ל יקשה עליך
פ' (כ) כי הזכיר זה כנגד כל ישראל לראותם הענן והאש, כי בן כתוב, ודבריו שמעת מתוך האש
(דברי ד' [ט] (י) ושעם לאמר כי קראו (י) העם לוטר (י) בה תאמר לבית, והטעם דבר כולל לבית יעקב
אלה הנמצאים היום ובניהם אחריהם (י) ותגיד לבני ישראל הם הזקנים (י) והם יגידו לכל העם (י)
זכן כתוב ויבא משה ויקרא לזקני העם (פ' ז) ואחרי בן כתוב ויענו כל העם יחדו (פ' ח)

קרני אור

(למעלה יז) שכתב שר סיני היה קרוב מרפידים : [ד] והנמצא
ישראל שבו פרט שאלו הכלל, אמר בתחלה דרך כלל
שבאו ביום הראשון למדש אל מדבר סיני, ועתה פ' הא"ל
היה זה כלך ספורי הכתוב : [ה] וכן פ' הרמב"ם, ושד"ל
ס"ג עליהם וכתב, כי אמנם הזכיר אל השם בלי
אין המכוון בו לדבר על קצת מהם, אבל בהסך הכוונה
לדבר על כלל העם כבחינת היותם כלם כנוף אחד פ"ש,
ורבינו סעדיה גאון אמר, כן שמעתי ויחנו במדבר הגרים,
ויחן שם ישראל, הם ישראל האזרחים וקרוב לזה פ' הרמב"ם :
[ו] וכן הוא (מכילתא דבחדש יתרו ז"ל) נגד הסר ללד מזרחו
של הר, כ"מ שאלה פולא נגד פנים למזרח, ועיין בחזקוני
שיפרש דעת רש"י ז"ל בזה : [ז] ועיין בראש שטתן של
הח' ז"ל בזה וילדיק את רש"י ז"ל : [ח] ועי' כתב הרמב"ם
ולא כדא"ל לי, כי הקריאה היא כה תאמר לבית יעקב.

מחשבת ישראל כי בעת ראותם ביום השלישי האש
אל העם, ואם כי סגנון הלשון אינו עולה יפה,
ויותר נכון לגרום במקום "העם" "השם" וכן גרס בעל
באר יצחק ועיין ברמב"ם : (לכ) שיוולדו אחרי
בן : (לג) הם ראשי העם נבניהם וזקניהם : (לד) כל לשון
הגדה שבתורה הוא על באלו דברים ברחבה
וטעמו

מק"ב רש"י : (ט) מכילתא שם. פס"ז, שכל טוב, ילקוט שם : (א) מכילתא מסכתא דבחדש פ"א, שבת פ"ב פס"ז, שכל
טוב ילקוט רש"י : (ב) תנחומא ב' יג וכן פ' רש"י דברים ו' כשינוי לשון : (ג) לעיל י"א : (ד) מכילתא שם תנחומא
ב' פס"ז, ילקוט רש"י ועיין רמב"ם : (ה) מכילתא שם תנחומא ב' שם פס"י דר"כ בתלמי השלישי (ק"ב) פס"ז, שכל טוב ילקוט
שם : (ו) מכילתא שם פס"ז ילקוט שם עיין בפ' הראש"י ובבבלי : (ז) מכילתא פ"ב ועיין שבת פ"ב וכן תרגום יב"ע פס"ז :

בני משפחתו (א) : (ח) ביום הזה. בר"מ א
לא היה לריך לכתוב אלא ביום ההוא מהו
ביום הזה סיהיו דברי תורה חדשים עליך
כאלו היום ניתנו ב' : (ב) ויבע מרפידים.
למה הולך לחזור ולפרש מהיכן נסעו והלא
כבר כתב שברפידים היו חונים (ג) צידוע שמסס
נסעו אלא להקיש נסיעתן מרפידים לביאתן
למדבר סיני מה ביאתן למדבר סיני בתשובה
אף נסיעתן מרפידים בתשובה (ד) : ויחן שם
ישראל. כא"ש אחד כלב אחד אצל שחר כל
החיות בתרעומות ובמחלוקת (ה) : נגד ההר
למזרחו וכל מקום שאתה מולא נגד פנים
למזרח (ו) : (ג) ומשה עלה. ביום השני (ז)

מההר, כי שם דבר עמו השם (י) וא"ל יקשה עליך
פ' (כ) כי הזכיר זה כנגד כל ישראל לראותם הענן והאש, כי בן כתוב, ודבריו שמעת מתוך האש
(דברי ד' [ט] (י) ושעם לאמר כי קראו (י) העם לוטר (י) בה תאמר לבית, והטעם דבר כולל לבית יעקב
אלה הנמצאים היום ובניהם אחריהם (י) ותגיד לבני ישראל הם הזקנים (י) והם יגידו לכל העם (י)
זכן כתוב ויבא משה ויקרא לזקני העם (פ' ז) ואחרי בן כתוב ויענו כל העם יחדו (פ' ח)

יהל אור

פ' הרלכ"ג, להיות המרחק רב בין רפידים
ובין מדבר סיני, ועם כל זה הגיעו במדבר
סיני ביום ההוא בשנינו : (טו) עיין אות ד :
(יז) עיין למטה פ' ט : (יח) לשון יחיד : (יט) למטה
פ' יו, ובפ' הקלר פ' כב : (כ) הוא רש"י ז"ל :
(כא) בן פ' רש"י ז"ל נגד ההר למזרחו, וכל מקום
שאתה מולא נגד פנים למזרח : (כב) ואיננו מורה על
פאה אחת : (כג) בפ' הקלר שישראל חנו נגד ההר :
(כד) מ"ש אל האלהים טעמו אל הר האלהים ומה שלא אמר
אל הר האלהים כי סמך על מה שהזכיר למעלה נגד ההר :
(כה) כי איך יתכן שחלה עלה ואלה"כ קרא אליו השם :
(כו) ולא עלה מעלמו, אלא פ"י שכבר קרא אותו, כי לא
יעלה בלי רשות : (כז) על ההר דבר השם עמו :
(כח) ונראה מזה שאל"כ ירד : (כט) ואמר זה לפי
והענין חשבו כי אז ירד : (ל) השם קרא לו : (לא) שיאמר

מק"ב רש"י : (ט) מכילתא שם. פס"ז, שכל טוב, ילקוט שם : (א) מכילתא מסכתא דבחדש פ"א, שבת פ"ב פס"ז, שכל
טוב ילקוט רש"י : (ב) תנחומא ב' יג וכן פ' רש"י דברים ו' כשינוי לשון : (ג) לעיל י"א : (ד) מכילתא שם תנחומא
ב' פס"ז, ילקוט רש"י ועיין רמב"ם : (ה) מכילתא שם תנחומא ב' שם פס"י דר"כ בתלמי השלישי (ק"ב) פס"ז, שכל טוב ילקוט
שם : (ו) מכילתא שם פס"ז ילקוט שם עיין בפ' הראש"י ובבבלי : (ז) מכילתא פ"ב ועיין שבת פ"ב וכן תרגום יב"ע פס"ז :

וַיִּקְרָא אֵלָיו יְהוָה מִן־הַהָר לֵאמֹר
 בֹּהֱתֹאמֶר לְבֵית יַעֲקֹב וְתִגִּיד לְבְנֵי
 יִשְׂרָאֵל: י אֲתֶם רְאִיתֶם אֲשֶׁר
 עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם וְאֲשָׂא אֶתְכֶם עַל־

וַיִּקְרָא אֵלָיו יְהוָה מִן־הַהָר לֵאמֹר
 בֹּהֱתֹאמֶר לְבֵית יַעֲקֹב וְתִגִּיד לְבְנֵי
 יִשְׂרָאֵל: י אֲתֶם רְאִיתֶם אֲשֶׁר
 עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם וְאֲשָׂא אֶתְכֶם עַל־

רש"י

אבן עזרא

וכל עליותיו בהשכמה היו שנאמר וישכם משה
 צבקר ח: ב' תאמר. בלשון הזה וכסדר
 הזה ט: לבית יעקב. אלו הנשים תאמר להם
 בלשון רכה י: ותגיד לבני ישראל. עונשין
 ודקדוקין פי' לזכרים דברים הקשין
 כגידין יא: (ד) אתם ראיתם. לא מסורת
 היא צידכם לא בדברים אני משגר לכם יב:
 לא בעדים אני מעיד עליכם אלא אתם ראיתם
 אשר עשיתי למצרים על כמה עבירות היו
 חייבין לי קודם שנודונו לכם ולא נפרעתי
 מהם אלא על ידכם יג: ואשא אתכם.
 זה היום שבאו ישראל לרעמסס שהיו ישראל

ומלת בית פרשתו (יג): (פיה"ק. ומשה
 עלה. אחר שקראו השם בן ההר (יז) ולא עלה
 משה כי אם אל ההר ולא אל השמים (יח): לבית
 יעקב. י"א הנשים, ולבני ישראל הזכרים (יח)
 א"כ למה הזכיר הנשים בהחלה (יט) וזה הספרש לא
 קרא בית אהרן, בית ישראל ברכו את ה' (תה') קלה
 ים (ט) [ט] ואחרים (מא) בית יעקב הנמצאים היום,
 ובני ישראל שיוולדו אחרי בן (מג), ולס"ה כל זה
 כאלו לא ראו דברי הנביאים כי בכפל ידברו (מג)
 כדי להעמיד הדברים בלב, והוא דרך צחות, ג"כ
 עשו הקדמונים בתפלת ראש השנה (מז): יך אתם
 ראיתם. הנקמות שעשיתי במצרים בעבורכם (מח)
 ונשאתי אתכם מצרים כאלו הייתם נשואים על
 בנפי נשרים (מט) כי הנשר ינבזה למעלה סב"ל
 עוף והכל משחרים ממנו והוא לא יפחד (מט)
 על דרך בנשר יעיר קנו (דברי רב יא) (מז)
 יפרוש כנפיו (שם שם) (יח) ואביא אתכם אלי,

שיוליך גולגולו לאש (מט) גם דבר הענן (י) כמו
 שכבודי ירד בהר הזה (יז) והוא הר הקדש.

יהל אור

קרני אור

וטעמו שתרש להם טעם וענינם: (לה) למעלה א
 א שאין בית נאמר על האשה דוקא: (לו) וא"כ תהיה
 הוי"ו של ויקרא לנתינת טעם ושעור הכתוב ומשה
 עלה אל אלהים כי קרא אותו, וכן פי' המעמר:
 (לז) כדעת ר' יוסי (סוכה ה רע"א): (לה) בן הוא
 (מכילתא דבחדש יתרו פ"ב, פד"א פ' מא, שמו"ר
 פ' כה) וכן תרגם יוצ"ע וכן פ' רש"י ז"ל: (לס) והיה
 לו להקדים אנשים לנשים: (מ) ושם לא נוכל לפרש על
 הנשים: (מא) ואחרים פירשו: (מב) ובפי' הארוך
 פי' בן מדעה ענמו, והוא פ"ד שאמר משה, ולא
 אחכם לבדכם וגו' כי את אשר ישנו פה וגו' ואת
 אשר איננו פה" (דברי בע יג יד) ופי' שם הח' ז"ל
 שמכם ועם הבאים אחריכם שהם בניכם ובני
 בניכם: (מג) וזה הכפל כדרך הנבואות: (מד) בכל
 התפלות הן בשחרית והן במוסף כולם בכפל ידברו,
 ובכן תן פחדך וכו' ואימתך וכו' ובכן לדיקים וכו'
 העשר מכות שיסרתי אותם בעבור שהעבדו אתכם:
 (מו) שנשמרתם מכל רע: (מז) וכן הוא למכילתא מסכתא דבחדש פ"ב) וכן פי' רש"י ז"ל: (מח) יעירו
 ומנענו ממקונו לשאתו על אברתו: (מט) עד שיסארו על אברתו. (נ) וכן הענן עליהם בנסעם: (נא) עיין
 בפ"י הח' ז"ל (דברי לב יא) שכתב, כי על כנפי נשרים דבק פס ואביא אתכם אלי, והטעם שילמד
 ציד רמה, ובאו במהרה אל הר סיני, כטעם מי אלה כעב תעופינה (ישעי' ס ח): (נב) וכן פי' רש"י

ודפחו כי אחר שעלה קרא לו לאמר, ועיין התוכ"מ שכתב
 בפסל קרא בן אס נקבר במלת אל, ובין אס נקבר בלמ"ד,
 שקרא שאתיו למ"ד הוא קריאה לבוא, אבל קרא
 שאתיו אל עומד הקרא לשני הקורא, והקורא מושיט
 אל הדבור, וא"כ אחר שעלה אל ההר קרא אליו להזמין
 אותו אל הדבור, ואין מקום לקושיות הח' ז"ל: [ס] ודעת
 האומרים כי לבית יעקב אלו הנשים, וזה לדבר אל
 הנשים תחלה מכאן הטעם (שמו"ר פ' כת) שאמר הקב"ה
 כשבראתי את העולם לייתי לאדם תחלה ואח"כ לתור
 ועברה וקלקלה את העולם, עכשיו אם אינו קורא לנשים
 תחלה הן מכעלות את התורה, וכן (פד"א פ' מ"א)
 אמר לו הקב"ה למשה לך אמור לבנות ישראל אם רוצות
 לקבל את התורה שדרכם של אנשים הולכים אחד דעתן של נשים,
 שנאמר כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים, ותגיד לבני ישראל אלו
 האנשים, (ובמכילתא מסכתא דבחדש יתרו פ"ב) כה תאמר לבית
 יעקב בלשון רכה אמור ראשי דברים לנשים, ותגיד לבני
 ותדקדק עמהם ואמור להם, וכן פי' רש"י ז"ל בפסטי גג'

מלך על כל העולם וכו', אתה זוכר וכו': (מה) פי'
 (מו) שנשמרתם מכל רע: (מז) וכן הוא למכילתא מסכתא דבחדש פ"ב) וכן פי' רש"י ז"ל: (מח) יעירו
 ומנענו ממקונו לשאתו על אברתו: (מט) עד שיסארו על אברתו. (נ) וכן הענן עליהם בנסעם: (נא) עיין
 בפ"י הח' ז"ל (דברי לב יא) שכתב, כי על כנפי נשרים דבק פס ואביא אתכם אלי, והטעם שילמד
 ציד רמה, ובאו במהרה אל הר סיני, כטעם מי אלה כעב תעופינה (ישעי' ס ח): (נב) וכן פי' רש"י

כרמכ"ן

מקו"ב רש"י: ח) למשה לד: ט) ובמכילתא שם מנאמר יותר, פס"ו, שכל טוב, ילקוט רפ"ו: י) מכילתא שם, תנחומא
 א מלודפ אות ט, פד"א פמ"א, שמו"ר פכ"ח ב, תיוב"ט פס"ו, שכל טוב ילקוט רפ"ו: יא) עיין בס'
 הזכרון שכתב, שכל ענמו של מדרש זה למדו הרב מההיא דויגד בפ' ר"ע (שבת פו א) לפי שלא ראש כשם מקום שדורש
 דברים הקשים כגידין במקרא זה כל ותגיד לבני ישראל, ובמכילתא יפרש על ותגיד לבני תדקדק עמהם: יב) ובמכילתא שם, לא
 כטעם אני משגר לכם, ועיין בשם אפרים ברוש לגרוס בן גרש"י: יג) מכילתא שם:

אונקלוס

שמות יט יתרו קמא 281

כַּנְפֵי נְשָׁרִים וַאֲבָא אֲתֹכֶם אֵלַי :
וְעַתָּה אִם-שְׁמוּעַת שְׁמִיעוֹ בְּקִלִּי
וְשִׁמְרַתֶּם אֶת-בְּרִיתִי וְהִיִּיתֶם לִי
סִגְלָה מִכָּל-הָעַמִּים כִּי-לִי כָל-

יִתְבוֹן לְפָלְגֵהּ: ה' וְכַעַן
אִם קִבְּלָא תִקְבְּלוּן
לְמִיכְרִי וְהִתְרִדוּן יִתְקִימוּ
וְהִיִּיוּן קְדָמִי חֲפִיבִין מִכָּל
עַמִּמָּא אֲרִי דִי לִי כָל

רש"י

אבן עזרא

והנה אמר משה (*), תעבדון את האלהים על
ההר הזה (למעלה ג' יב) והוא נזה קדשך (ט) וין :
(פיה"ק). ואביא אתכם אלי. אל הר סיני,
בסעם דרך שלשה ימים (למעלה ה ג) (ט) והוא
גות הקדש, בעבור דדת השכינה בהר סיני (ט):
ה ועתה. אם שמוע תשמעו בקלי, לעשות
מצותי, ושמרתם הברית שאכרות עמכם (ט)
והוא הברית שכרת משה עם ישראל אחר מתן
תורה בבנותו המובה (ט) כאשר אפרש
במקומו (ט) בראיה נמורה, ומלת סגולה דבר
נכבד ונחמד (ט) [וא] ולא ימצא אחר בסודו (ט)
ושעם כי לי כל הארץ דבק עם מכל העמים,
כמו כי לי כל עמי הארץ, וזהו ואבדיל אתכם
מכל העמים לחיות לי (ט) ורבי מרינוס אמר,
כי פי' כי לי כל הארץ אעפ"י כי שרי כל
הארץ (ט) ובסודו לפי דעתי כי עם קשה עורף
הוא (למטה טב ט) רפאה נפשי כי חטאתי לך
ותהי מא, (ה) (ט) [יב] : (פיה"ק). ושמרתם
את בריתי, שאכרות עמכם בהר הזה, והוא הכתוב
אחר סעודת הר סיני על דעתי ויקח ספר הברית (למטה
כד ו) : סגלה, דבר נחמד וכמו וסגלת מלכים
(קהלת ב ח) : כי לי כל הארץ, דבק עם שעם

מפוזרין בכל ארץ גושן ולשעה קלה כשבאו
ליסע וללאת נקבלו כלם לרעמסס יד) ואונקלוס
תרגם ואשא כמו ואסיע אתכם ואטילת
יתכון (ט) תיקן את הדבור דרך כבוד למעלה:
על כנפי נשרים. (ט) כנשר הנושא גוזליו על
כנפיו שכל שאר העופות נוהגים את צניהם
בין רגליהם לפי שמתיראין מעוף אחר
שפורח על גביהם אבל הנשר הזה אינו
מתירא אלא מן האדם שחא יורק בו חץ
לפי שאין עוף פורח על גביו לכך נותנו על
כנפיו אומר מוטב יכנס החץ בי ולא בצני.
אף אני עשיתי כן ויסע מלאך האלהים וגו'.
ויבא צין מחנה מלרים וגו' (ז) והיו מלרים
זורקים חלים ואצני בליסטרות והענן
מקבלם: ואבא אתכם אלי. כתרגמו (י)
(ה) ועתה. אם עתה תקבלו עליכם יערב
לכם מכאן ואילך שכל התחלות קשות (ט)
ושמרתם את בריתי. שאכרות עמכם על
שמירת התורה (כ) : סגלה. אולר חביב כמו
וסגלת מלכ"י (כא) כלי יקר ואצנים עובות
יהל אור

המלכים גוזזים אותם. כך- אתם. תהיו לי

קרני אור

(שבת פז א), ויגד משה דברים שקבין לאדם כגידין
ע"ן מקי"ב רש"י אות יא: [י] וע"ן ברש"י מה שפי' צוה :
[יא] ור"ש ו' מלך פי' שנין יחוד הכסף והזהב והאבנים
עובות כאלו"ר: [יב] וכן פי' הריק"ס (הגלוי לך 127)
(שבת פז א) ואביא אתכם אלי לפני הר סיני: (נו) וכן
כד ח: (נח) למטה כד ז: (נט) וכן פי' הרמב"ם שיהיו בידו סגולה כדבר נחמד לא ימסרנו המלך
מקום כמוהו: (סא) וכן דעת אונקלוס שתרגם, ארי די לי כל ארעא וכתב הגל"ג, כוונתו כי מלת כ"י
(סב) פי' אעפ"י שיש לי כל הארץ אתם תהיו לי חביבים מכולם: (סג) שפירושם כמו אעפ"י:
ואחר

הרמב"ם: (ז) ע"ס הוא וז"ל. אמר למשה: (נג) וכן
פי' שם הח' ז"ל. אל נזה קדשך הוא הר סיני ששם
שכן הכבוד, וכן כתוב ואביא אתכם אלי: (נד) ופי'
שם הח' ז"ל. וזה המרחק הוא בין מלרים ובין הר
סיני להולך בדרך ישר: (נה) בדעת ר"א (מכילתא יתרו פי"ב) ואביא אתכם אלי לפני הר סיני: (נו) וכן
פי' רש"י ז"ל ורע"ס, ע"ן מקי"ב רש"י: (נז) כמו שנאמר הנה דם הברית אשר כרת ד' עמכם (למטה
כד ח: (נח) למטה כד ז: (נט) וכן פי' הרמב"ם שיהיו בידו סגולה כדבר נחמד לא ימסרנו המלך
מקום כמוהו: (סא) וכן דעת אונקלוס שתרגם, ארי די לי כל ארעא וכתב הגל"ג, כוונתו כי מלת כ"י
(סב) פי' אעפ"י שיש לי כל הארץ אתם תהיו לי חביבים מכולם: (סג) שפירושם כמו אעפ"י:
ואחר

סקו"ב רש"י: יד) מכילתא בא פי"ד מכילתא יתרו פי"ב פס"ז שכל טוב ילקוט שם: (טו) כרש"י וברוך הספרים, ואטילת ונס'
יח"ר וסביבית ונעילת או ונעילת וכתרגום שלנו ונעילת: (טז) פרא"ס גורם, ד"א כנשר וכו', וכ"ס במכילתא
שני פרושים, הראשון פי' על "הקלות", והשני כנשר הטוש"י וכו' על הכסה: (יז) לעיל יד כ: (יח) ויז"ל לאולפן
הוריית, ובמכילתא לבית הבחירה וכו"ס בילקוט שם: (יט) מכילתא שם, וע"ן תוס' תענית י ד"ס פסיעה, פס"ז, שכל טוב,
ילקוט שם: (כ) במכילתא נחלקו ר"א ור"פ, ר"א אומר זה ברית שבת, ור"פ אומר זה ברית מילה וע"ז שכבר נלסנו בזה,
ורש"י ז"ל דרך אחר הפשט המורה על ברית התורה, שפתיד ללוות כס, שבה עיקר הכוונה במקום הזה, וכן כתב הח' ראב"ם
(רא"ס) ע"ן כפי' הראב"ם אות טו וזו ובאורי שם: (כא) קהלת ב ח:

אֶרְצָא: י וְאַתָּה תִּהְיוֹן
קִדְמֵי מַלְכֵי כְּהִנִּין וְעַם
קִדְשֵׁי אֱלֹהִים פְּתֻגְמֵיָא דִּי
תַּמְלִל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
וְאַתָּה מִשָּׁה וְקָרָא לְסִבֵּי
עַמָּא וְסִבְרֵי קִדְמִיהוֹן יְת
כָּל פְּתֻגְמֵיָא הָאֲלֵין
דְּפִקְדָּה יי: וְאַתִּיבֵי
כָּל עַמָּא פְּתֻגָּא וְאַמְרוּ
כָּל דִּי מִלֵּיל יי גְּעַפְדִּי
וְאַתִּיב מִשָּׁה יְת פְּתֻגְמֵי

הָאָרֶץ: י וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי מִמְלַכֶּת
כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר תִּדְבֹּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: חֲמִישִׁי
וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי הָעָם
וַיֵּשֶׁם לִפְנֵיהֶם אֶת כָּל־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוְּהוּ יְהוָה: ח וַיַּעֲנוּ
כָּל־הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר־
דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע אֶת־

רש"י

אבן עזרא

סגולה משאר אומות ולא תאמרו אחס לבדכם
שלי ואין לי אחרים עמכם ומה יש לי עוד
סתהא חזתכם נכרת כי לי כל הארץ והם
בעיניי יי: וּלְפָנַי לְכֻלּוֹס: (ו) ואתם
תהיו לי ממלכת כהנים. שרים כמה דא
אמר ובני דוד כהנים היו (כ): אלה הדברים.
לא פחות ולא יותר (ג): (ח) וישב משה את

פכ"ל העמים (סו) ויאמר ד' יונה המדקדק (ס) כי
שירשו אעפ"י שני כל הארץ ואין צורך: י ממלכת
כהנים. על דעתי כי כל כהן שבמקרא הוא כמו
שמש והעד וכהנו לי (למטה כח טא. מ. סו) (*).
זכן כהן מדין (לעיל יח א) היה עובד השם (כו)
כמלכי צדק (ס) וכן ובני דוד כהנים (ש"ב ח יח) (כ)
כי ידענו כי בני מלך גדולה יש להם (כט) רק
הכתוב הודיענו שהיו עובדי השם (פ) [יג] ופעם
סמלכת כהנים שעל ידכם תראה מלכותי כאשר תהיו

לי אתם שמשים (טא) ויאמר אין מלכות כי אם אל השמש לפני (כט) ויבא משה. אל מחנה
ישראל, ואין צורך להזכיר כי ירד (כט): וישם לפניהם. כמו וזאת התורה אשר שם משה
(דבר' ד מד) (טז), ואמר הנאון. כי הוא על דרך שיטה בפיהם (שם לא יט) והטעם תורה
שבעים שהוא פני התורה שבכתב (כט): (סיה"ק). וישם לפניהם. בפת - (טו) ויאמר
בספר (טז): ח יחדו, הוא מלה יחידה במקרא בדקדוק בעבור תוספת הוי"ו (טז) ויסת אמר
באדם יחיד יברו, לא יהיה משנה שם (טז), והזכיר וישב, ואין צורך להזכיר ויעל, כי
הכתוב אחו דרך קצרה (ט) (סיה"ק). יחדו. כמו יחיד, וסלת יחדו יחידה במקרא בדקדוק

יהל אור

קרני אור

(סד) ואחר שהכל מעשה ידי, יש כח בידו. להחשיב
גוי אחד בארץ: (סה) הוא רבי מרינוס שהציאו בפ"י
הארץ: (*). ות"א "וישמעון קדמי": (סו) כפי מחשבתו,
ועיין למעלה ב' סו: (סו) ברא' יד יח, ופי' הח' ז"ל
שם שפירושו כדברי המתרגם ארמית, ודעתו על
אונקלוס שתרגם שם. והוא משמש קדם אל עלאה:
(סח) ופי' הרד"ק שם שרי כהונה: (סט) כי הם שרים ומושלים וכן כתוב, ובני דוד הראשונים ליד
המלך (ד"ה יח יז): (ע) וכן פי' הח' ז"ל (תה' קי ד) עה"פ אתה כהן לעולם, כל כהן משרת, וכן
ובני דוד כהנים היו, והטעם לעבוד את השם: (עא) וכן פי' רש"ם כל אומות הקדש הם כעם,
ואתם כמו הכהנים המיוחדים לעבודת השם להבין ולהורות לכל המין האנושי לקרוא כולם בשם ד'
ולעבדו שם אחד: (עב) ותהיו ממלכת משרתי, בהיותכם משרתים לפני שירות עליונה: (עג) כי
הכתוב אחו דרך קצרה: (עד) כלומר סדר לפניהם כל מאמר השם, וכן תיזכ"ע שם: (עה) והרמב"ן
השיג ע"ז עיי"ש: (עו) כדעת הגאון: (עז) וכן העתיק העור הסי' הזה מפי' הקצ"ר, ועיין (למטה
בא ח) בפי' הקצ"ר: (עח) כי היה די שיאמר יחד, בלא וי"ו: (עט) לשון שנים, ופי' לא היו דעות
הלוקות שם, רק אגודה אחת בליש אחד, ועיין (ברא' יג ו) ובבאורי שם: (ס) וגאמר וישב, כי על
טותו

זכיתם לי סגולה מכל העמים, שהיו לי כמו אור ומטעין שחביב
על בעליו כי לי כל הארץ אעפ"י שלי כל הארץ בעולם, אחס תהיו
קצונים אלי ותשוקים: [יג] וכתב רש"י בנימוקו לשרם
כהן, וזה דוקא עובד לאלהות בין קדש ובין חול ולא על
שאר פכודות, וכן כתב בפל כרעס לנקטה, כהן פי'
מקריב לאלהות, זה עיקר משמעות כהונה, ופי' ברא' יד

(סח) ופי' הרד"ק שם שרי כהונה: (סט) כי הם שרים ומושלים וכן כתוב, ובני דוד הראשונים ליד
המלך (ד"ה יח יז): (ע) וכן פי' הח' ז"ל (תה' קי ד) עה"פ אתה כהן לעולם, כל כהן משרת, וכן
ובני דוד כהנים היו, והטעם לעבוד את השם: (עא) וכן פי' רש"ם כל אומות הקדש הם כעם,
ואתם כמו הכהנים המיוחדים לעבודת השם להבין ולהורות לכל המין האנושי לקרוא כולם בשם ד'
ולעבדו שם אחד: (עב) ותהיו ממלכת משרתי, בהיותכם משרתים לפני שירות עליונה: (עג) כי
הכתוב אחו דרך קצרה: (עד) כלומר סדר לפניהם כל מאמר השם, וכן תיזכ"ע שם: (עה) והרמב"ן
השיג ע"ז עיי"ש: (עו) כדעת הגאון: (עז) וכן העתיק העור הסי' הזה מפי' הקצ"ר, ועיין (למטה
בא ח) בפי' הקצ"ר: (עח) כי היה די שיאמר יחד, בלא וי"ו: (עט) לשון שנים, ופי' לא היו דעות
הלוקות שם, רק אגודה אחת בליש אחד, ועיין (ברא' יג ו) ובבאורי שם: (ס) וגאמר וישב, כי על

מקו"ב רש"י: (כב) ש"ב ח יח: (כג) מכילתא שם, ופי' אלה ולא אחרים:

אונקלוס

שמות יש יתרו

קמב 283

עֲמָא קָדָם יי: וַיֹּאמֶר יי
לְמֹשֶׁה הֵא אָנָּה מִתְּגַלִּי
לִי בְּעֵינַי דְּעֵנָּא בְּדִיל
דִּישְׁמַע עֲמָא בְּמַלְלוֹתֵי
עֲמָךְ וְאַף בְּךָ יִהְיִמְנוּ
לְעַלְמָא וְתִי מֹשֶׁה ית

דְּבַרֵּי הָעָם אֶל־יְהוָה: וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנֵּה אֲנִי בֹא
אֵלֶיךָ בְּעָב הָעֶנָן בְּעֶבֶר יִשְׁמַע
הָעָם בְּדַבְרֵי עֲמָךְ וְגַם בְּךָ יֵאֱמִינוּ

רש"י

אבן עזרא

דברי העם וגו'. ביום המחרת שהוא יום
שלישי שהרי בהשכמה עלה בד' וכי לריך היה
משה להשיב אלל בא הכתוב ללמדך דרך חרץ
ממשה שלא אמר הוֹאִיל ויודע מי ששלחני
איני לריך להשיב כה: (ט) בעב הענן.
במעבה הענן וזהו ערפל כו: וגם בך. גם
ואשאל אותה ואומר ואחר כך ואשים הגזם על
סה) וכבר אמרה אל העבד, אז ותפול מעל הגמל (שם שם סד) ואין צורך להאריך, והנה
זה ויגד משה, וכבר הגיד ולא הזכיר הכתוב מה הגיד, ומלת הגיד לעולם על דבר חדש
שלא הזכירו (סג) והנה איננו דבק עם וישב משה (סז) וידן ומתשובת השם שאמר הנה
אנכי בא אליך בעב הענן (סח) לסדנו מה הגיד (סז), ועוד מצאנו זה הדבר מפורש
בדברי משה כאשר אפרש, דע כי מצרים והודו הם מבני חם, ואלה סומכין על אלה, ואנשי
הודו אינם אוכלים בשר, וכך היו עושים המצרים, ולא נשתנו מזה המנהג וי רק בעבור
שהתגבר עליהם מלכות ישמעאל ושבנו לדתו, והכמי הודו נותנין ראיות כפי מחשבתם, כי
לא יתכן שידבר השם עם אדם וחי (סח) וישראל היו במצרים והיו בהם אנשים על דעת האמונה
הזאת (סח) והיתה נבואת משה במפק אצלם (סח) ואין טענה מסלת ויאמינו בה' ובמשה עבדו
(למעלה יד לא) כי כתוב וירא ישראל ולא כל ישראל, ואילו היה כתוב (י) כל ישראל, ידבר
על הרוב כמשפט הלשון, כמו ויסת כל מקנה מצרים (למעלה ט, ז) ואחר בן כתוב, שלח
העז את מקנך (שם שם יט) (סח), והנה טעם אנכי בא אליך, תשובה גל דברי משה
שהגיד לו בן (סח): וטעם בעב הענן. בדת השם על החר: ובדברי עמך. עשרת
הדברים (סח) אז יאמינו כי נכון הוא שידבר היום עם אדם וחי: וטעם וגם בך יאמינו.
שאתה נביא, ויומר הספק מסחשבותם (סח) והנה כתוב מפורש, היום הנה ראינו כי ידבר אלהים
את האדם וחי (דברי ה כא), ועוד כתוב שם כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים היום
מדבר מתוך האש כמונו ויחי (שם שם כג), ושם כתוב קרב אתה ושמע (שם שם כד) וזהו
וגם בך יאמינו לעולם (סח) וטעם ויגד משה. וכבר הגיד משה זה: בעב הענן.

יהל אור

קרני אור

אותו המענה שאל השם מהם השיב תשובה, וכנראה
שעלה אל החר, והכתוב אהו דרך קצרה: (פא) שהוא
נה נראה במבטא: (פב) שכן כל לשון הגדה נופל על
דבר שלא הזכיר לשומע: (פג) ולדעת הרמב"ן, שמלות
וישב משה, גם ויגד ישובו לענין אחד עיי"ש:
(פד) בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם: (פה) כי הגיד לו דבר חדש שישראל אין מאמינים כולם
שהשי"ת מדבר עם אדם וחי: (פו) עיין בפ"י ה"ז (למעלה ח כב): (פז) ולפי דעתם שאין באפשרות שהגיד
מן החמר ידבר עם המורכב בחמר: (פח) והמה כת אברהימי מחכמי הודו אשר כחשו הנבואה, וכן היתה עפ"י
אמונת המצרים להכחיד הנבואה, וכנ"ל שנתגדלו ביניהם נשקפה דעתם ג"כ באמונתם: (פט) כי היו בישראל שלמדו
ממצרים והיו מסתפקים בנבואה: (צ) פי' ואפילו אם היה כתוב: (צא) והפי' מן כל הוא רובו: (צב) פן
לא יאמינו לי: (צג) וכן דעת המורה פ' לג מהה' הב', באמרו ובדברי עמך, הוא על עשרת הדברים,
וכן הוא (מכילהא שס) וכן פי' רש"י ז"ל: (צד) כי מעתה יתאמת אללס ענין הנבואה: (צה) וזהו שאמרו
היום

מק"ב רש"י: כד) עיין שנת פת א: כה) מכילהא כס, פס"ז, בכל טוב ילקוט שם: כו) פי' בלתי החלק ממנו שהוא
פג וזה הוא ערפל הנזכר למטה כ יח ועיין מכילהא שם:

פִּתְגָמִי עָמָא קָדָם יי:
 וַיֹּאמֶר יי לְמֹשֶׁה אֲנִי
 לְדֹת עָמָא וְתַעֲבֹנִין יִזְמָא
 דִּין וְיָמָא תָּר וַיִּתְּרוֹן
 לְבוֹשִׁיהֶון : יי וַיְהִי
 זְמִינִין לְיוֹמָא תְּלִיתָא

לְעוֹלָם וַיַּגֵּד מֹשֶׁה אֶת־דְּבָרֵי הָעָם
 אֶל־יְהוָה : וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
 לֵךְ אֶל־הָעָם וְקַדְּשֵׁתָם הַיּוֹם
 וּמָחָר וּכְבַּסּוּ שְׂמֹלֹתָם : יא וְהָיוּ
 נִכְנָיִם לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי בַיּוֹם

רשי

אבן עזרא

בנבואים הזאים אחריו: ויגד משה וגו'.
 ביום המחרת שהוא רביעי לחדש: את דברי
 העם וגו'. תשובה על דבר זה שמעתי מהם
 שרלוס לשמוע ממך אינו דומה השומע מפי
 שליח (כז) לשומע מפי המלך רלונו לראות
 את מלכנו: (י) ויאמר ה' אל משה. אם
 כן שמזיקין לדבר עמם לך אל העם:
 וקדשתם. וזמנתם (כח) שיכינו עלמם היום
 ומחר: (יא) והיו נכנים. מובדלים מאשה כס):

והיו נכנים. שירחצו בשמים, ויורו על זה וכבסו
 שמלותם (כז) כדרך ואם לא יכבסו ובשרו לא ירחץ (ויקרא יז טז) ע"כ אמר משה אל
 תגשו אל אשה מעתה, שיהיו קדושים ולא טמאים, ומי שגשג אל אשה יתקדש, כדרך,
 והיא מתקדשת מטומאתה (ש"ב יא ד) (קג): פיה"ק. וקדשתם. שישטרו מכל טמא ומטמא,
 והנה קדוש אשה הוא אל הגשו אל אשה (פ' פו) (קו) והנה ארסו לך עקר גדול במקרה לילה (קס):
 יא והיו נכונים. אולי לא יישן אדם בהם כלילה (קו) שישמעו קול ה' בבקר (קו) כדרך

יהל אור

קרני אור

היום ראינו כי ידבר אלהים את האדם ומי, כי
 לא היו מאמינים בו החלה ואמר גם כך יאמינו
 לעולם שאתה נביא: (לז) בעצ הענין סמוך וענינו
 במעבה הענין באותו החלק ממנו שהוא עב, והוא
 הערפל, וכן הוא (מכילתא מסכתא דבחדש יתרו פ"ב)
 בעב הענין בענין עבה ואי זה זה ערפל, וכן פי'
 הרמב"ן בעב הענין הוא הערפל אשר שם האלהים, והגאון
 יביא ראיה, כמו קדש הקדשים (במד' ד ז) ופי'

רש"י ז"ל שם, המקודש שכולן, מפני הה"א שכתובת, הקדשים" ועיין ברא' ס, קרני אור הערה לו, שם
 בארתי ההבדל בין קדש קדשים בלא ה"א, ובין קדש הקדשים בה"א: (לז) דעת הגאון ושאר מפרשים, כי מה
 שאמר פה בדברי עמך אין הכוונה כלל על עשרת הדברות רק על מה שהיה קודם מ"ת, משה ידבר והאלהים
 יענו בקול (פ' יס) משה היה מדבר עם האל, והאל היה עונה, וזהו טעם בעבור ישמע העם בדברי עמך, ואין
 הכוונה כלל על עשרת הדברים, וכן פי' הרמב"ן ועיין למטה אות ר: (לח) וכן פי' צפי' הארוך עיין אות ג:
 (לס) ומוכן הדבר מזה שלא היו מאמינים קודם: (ק) כי באותו יום שאמר לו השם להתקדש, ירד משה מן ההר
 אל העם ויקדש את העם (פ' יד) והנה באותו יום לא היה להם יום שלם להתקדש, לכן יאמר שאר זה היום
 ומחר: (קא) וכן הוא (מכילתא שם) אין כיבוס בגדים בתורה שאינו טעון טבילה: (קב) ומסיים הכתוב שם,
 וגשא עונו, ופי' רש"י ז"ל שם, על רחילת גופו עונש כרת, ועל כבוס בגדים במלקות והנה ההידוש שיאמר פה
 הוא הטבילה במים: (קג) ופי' ר"ל שהיא היתה או רוחלת להיות פהורה מטומאתה: (קד) כי לשון קדושה נופל
 על הבדל דבר לתהלה מדברים אחרים הפחותים ממנו, לכן הגזיר מכל טומאה יקרא מקודש, ולום פחה להתקדש
 בהרחיק עלמם מנאותיהם (יש"ר): (קה) עיין דברים כג י, ובבאורי שם, ועיין כ"ה חוב' ד' ז' 98:
 (קו) ר"ל אולי טעם והיו נכונים וגו' שלא יישן כלילה: (קז) כי פן יבא ח"ו לידי קרי, והם ישמעו קול ד'

בבקר

מקוב' רש"י: (כז) ובמכילתא מפי פרנוד, וכ"ה בפס"ו, וכלקוט, ובשכל טוב, מפיו פרסור: (כח) כן ת"א בלן ובפי'
 יד, וכן פי' הרמב"ם וכ"ה מכילתא פ"ג: (כט) מכילתא שם ועיין שבת פו א:

אונקלוס

שמות יט יתח

קמג 285

הַשְׁלִישִׁי יֵרֵד יְהוָה לְעֵינֵי כָל־הָעָם
עַל־הָהָר סִינַי: יִבְהַבְלֹת אֶת־הָעָם
סָבִיב לֵאמֹר הַשְׁמְרוּ לָכֶם עֲלֹת
בְּהָר וּנְגַע בְּקִצְהוּ כָל־הַנֹּגַע בְּהָר
מוֹת יוֹמָת: יִלְא־תִנַּע בּוֹ יָד כִּי־
סָקוֹל יִסְקַל אוֹ־יִרְהַ יִירָה אִם־

אֲרִי בִּיּוֹמָא תְּלִיתָא
יִתְגַּלִּי יִלְעִינִי כָּל עַמָּא
עַל מוֹרָא דְסִינַי:
יִבְתַּתְהוּ יִת עַמָּא סְחוֹר
סְחוֹר לְמִימַר אֶסְתַּמְרוּ
לְכוּן מְדַמְסַק בְּמוֹרָא
וְלִמְקַרְבֵּי בְּמוֹפֶה כָּל
דִּיקְרַב בְּמוֹרָא אֶתְקַטְלָא
יִתְקַטְלָא: יִלְא תִקְרַב בְּהָ
יִדָּא אֲרִי אֶתְרַגְמָא יִתְרַגְמָא

רשי

אבן עזרא

בהן גדול ביום הכפורים (ה) ויו: יב והגבלת.
שים גבול בהר, ע"כ כמזהו, הגבל את ההר
וקדשתו (למשה פ' כג) לשום גבול בהר (קס)
והארכתי כל כך בעבור שאמר המשונע (ק)
שהפך בספרו דברי אלהים חיים, אמר כי
רצה משה לומר הגבל את העם, ויצא מפיו
ההר במקום העם (קס) ויח: כל הנוגע בהר.
בנופו (קס): (סיה"ק) והגבלת. תשים גבול בהר
כסביב לעם, ואם אמר והגבלת את העם, הגבול
בהר, ואם אמר הגבל את ההר, שות הוא (קס),
והארכתי כל כך בעבור שאמר המבהיל, שהתחלק
מלה במלה כי תחת ההר העם * : ושם עלות
בהר, השמרו לכם מעלות בהר (קס) וכמהו בני
הזהר עשות ספרים הרבה (קהלת יב) (קס): יג לא
תגע בו. מלת "בו" שבה אל האדם הנוגע
בדבר (קס) והשעם לא יכנס אדם אחריו לתפשו
רק יסקלוהו הרואים ממקום מעמד מיד, ואם רחוק יורוהו בחצים (קס) ויסן: ומלת יירדה.
משונה מרעותה (קס) כי משפט בעלי היוזר (קס) להתחלק בויו בעתיד בנין נפעל (קס)
כמו ולא יודע השבע (ברא' מא לא) (קס) יסרתני ואומר (ירמ' לא יז) (קס) אורי

ליום השלישי. שהוא ששה בחדש ובחמישי
בנה משה את המזבח תחת ההר ושמים עשרה
מלצה כל הענין האמור בפרשת ואלה
המשפטים (ל) ואין מוקדם ומאוחר בתורה:
לעיני כל העם. מלמד שלא היה זהם
סומא שנתרפאו כולם (לא): (יב) והגבלת.
קצב להם תחומין לסימן שלא יקרבו מן
הגבול והלאה (לב): לאמר. הגבול אומר להם
השמרו מעלות מכאן והלאה (לג) ואתה
תזהירם על כך (לד): ונגע בקצהו. אפילו
בקצהו: (יג) ירה יירה. מכאן לנסקלין שהם
נרחין למטה מצית הסקילה שהיה גבוה
שתי קומות (לה): יורה. יושלך למטה

יהל אור

קרני אור

יגשו אל אשם ואל כל עומאה עיי"ש, ווא"ת, ותומניטון
וכן פ' רש"י והרשב"ם כמו התקדשו למחר (כמד' יא
יח): [יח] עיין (פדר"א פ' מכ) שם מכוון שיטתו אז
עד שתי שעות ביום, ופיין באור הגדול מה שהאריך
בזה, ופיין מנ"א ר"ס תל"ד שכתב שמוס שרש המכב
שבוחר לסיח נעורין כליל שבוטות לתקן זה שיטתו אז כשפת
מ"ת כל הלילה, וזה לא כפי' הח' ויל: [יח] * עיין למעס
כא, קרני אור כשרה כה: [יח] וכן פ' הרשב"ם, וכן הוא
בספ"ו, ודעת רש"י ויל לא תגע בו יד בהר סיני, וכן פ'
הרלב"ג, והנה מי שלא ישמר מזה ימים נסקל על יד בית

בבקר: (קח) שהיה נזהר ועושה כך: (קט) וכן פ'
רש"י ויל קצב להם תחומין לסימן שלא יקרבו מן
הגבול והלאה, וכן פ' הרשב"ם: (קי) וכפי' הקצר
קורא אותו המזהיר: (קיח) וכן יאמר הח' ויל
(לחות) הגבל את ההר, אמר כי היה ראוי להיות
העם ולא אמר כלום, כי אם הגביל את העם,
הגבול בהר, ואם אמר שמת גבול בהר, אין הפרש
ביניהם: (קיב) ר"ל בגוף ההר, כי בתחלה אמר
ונגוע בקצהו: (קיג) עיין אות קיא: (קיד) יהסר
המ"ס, ור"ל מעלות בהר ומנגוע בקצהו: (קטו) ופי'
שם הח' ויל, הזהר מעשות ספרים, כמו השמרו לכם

(קס) יורו עליו בחלים להמיתו: (קסח) באה המלה הזאת משונה מן הדומים לה: (קס) נחי פ"א יו"ד:
(קכ) שהמחיד ישוב היו"ד וי"ו: (קכא) והראוי יורה כמו יודע. (קכב) מן נודע יודע, ומן נוסר
יודע

מקריב רש"י: (ל) למטה כד ופיין מכילתא שם, שבת פ"א ח, פס"ו, שכל סוג: (לא) מכילתא שם, הנחומא ח, תחומא
ב יב, פס"ו: (לב) לפי שלשון גבול לא שייך כעס אלא בהר: (לג) ובמכילתא שם, מלמד שהתרו זה בזה,
וה"ס בפס"ו: (לד) והאם שלשון כפי' רש"י כאן מנומס, ויפה ביאר אותו בג' פעל שם אפרים וכל"ל, קצב להם תחומין
לסימן הגבול: (ל) לפחות אות וליון כיכר שזכו הגבול) שלא יקרבו מן הגבול והלאה, ואח"כ מליין ע' מלת לאמר אמר
לכם השמרו מעלות מכאן ולכלן, ואתה הזהירם על כך, ע"כ: (לח) וזה הוא מקילתן, עיין סנהד' פ"א, ירושלמי
במסד פ"ז כ"ה:

בְּהֵמָה אִם-אִישׁ לֹא יִחִיהַ בְּמִשְׁךְ׃

אוֹ אֲשֶׁר־דָּאָה יִשְׁתַּדִּי אִם
בְּעִירָא אִם אֲנִישָׁא לֹא

רש"י

אבן עזרא

עשו (הג) כך שלא תתערב עם גורת לשען תורא (תהי קל, ג) כי האלף והה"א נחים בסוף המלה, אין הפרש ביניהם במבטא (הג) (כ) : אם בהמה אם איש לא יחיה. ולא העוף, כי לא יוכלו לקחתו כי יעוף מיד (הג) (וכ) : במשך היוכל. פי' כבש, ונקרא היוכל בן, בעבור והעברת שופר תרועה (ויקרא כה, ט) (הט) כי שופר הוא סקרני הכבש (הט), וכן כתוב במשך בקרן היוכל בשמעכם את קול השופר (יהושע ו ה) (הט) והתיימה על האומרים, כי על קול השופר הולך וחזק מאד, משה ידבר במשך היוכל (הט), כי קול השופר הוא שלא גדול, אין במעמד הר סיני גדול ממנו (הט) כי קולות וברקים וענן כבד גם הם נראים בעולם, וקול שופר לא נשמע עד יום עשרת הדברים (הט) והנה לא היה סקרן כבש (הט) (וכא), אמר הגאון כאשר יתקע משה בשופר או נתן להם רשות לעלות (הט) וזה היה אחר רדת משה ביום הכפורים וצוה לעשות המשכן (הט) (וכב) : המה יעלו בהר. אמר ר' שמואל בן חפני, כי טעם המה, אהרן ובניו ושבעים זקנים, שכתוב עליהם, "ואל משה אמר עלה אתה ואתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל" (בד א) ולשאר ישראל לא נתן רשות לעלות אל הר סיני, על בן אמר המה ולא אחרים (הט) ודבריו טובים בעיני (הט) כי הכבוד היה תמיד על ההר עד שנעשה המשכן (הט) דכתיב, וכבוד ה' מלא את המשכן (מ דר) אז דבר עם משה באהל מועד (הט) אולי או תקע משה בשופר, ונתן לו רשות לעלות (הט) בהסתלק הכבוד (הט) (וכג) : (פיה"ק). לא תנע בו יד. לא תנע יד בגוגע (המא) שלא יאמר אדם הואיל ועבר החק

יהל אור

קרני אור

יומר : (קכג) וי"ג, אולי נשתנה : (קכד) וכן י"ג כתב ה' ז"ל (לחות) רק כבעלי היו"ד יתהלך בוי"ו נראה, בעבור לורך הדגשות שהיא לבלוע (נוג הבנין) אָזְדַּע יִזְדַּע לכס (יחז' לו לב) וככה כולם, "או ירה יִזְדַּע" לפי דעתי שזאה בן שלא תתערב המלה עם עתיד ז'א בבנין נפעל, כמו למען תִּזְרֶא (תהי קל, ג) כי אין הפרש במבטא בסוף המלה אלף נח נעלם, או ה"א נח נעלם, כי הנה מלאנו שיעשו בן העבריים במלות רבות : (קכה) וחיה בכלל בהמה : (קכו) והשופר הוא של יוכל, ולכן נקראת השנה יוכל ע"ש שתוקעים בה בשופר של יוכל : (קכז) ותוקעין בו ביוכל : (קכה) הרי מבואר ששופר הוא קרן היוכל : (קכט) פי' מה שאמר משה במשך היוכל המה יעלו בהר, דעתו על קול השופר הולך וחזק, כשישמעו הקול החזק מהשופר אז יוכלו לעלות, ויתמה על האומרים בן (מה שאמר משה ידבר"א אין ידבר, כ"א פירושו משה יאמר, והה' ז"ל אחו לשון הפסוק) : (קל) כי הוא מכלל האותיות והתופתים הנעשים בכח השם הנכבד והגדול : (קלא) ואז ירד ד' על הר סיני, ואיך יוכל להיות שאז יתן להם רשות לעלות : (קלב) ומה שאמר הה' ז"ל למעלה שפי' כבש, האמת שפי' כבש, והוא קרן היוכל, אבל אינו שופר של מ"ת : (קלג) אז יוכלו ישראל לעלות בהר : (קלד) כי אף אחר שנאמרו עשרת הדברים היה הכבוד בהר ולא סר משם, עד שירד משה מן ההר כי כל העת שהיה משה בהר לא סר הכבוד משם, וזה היה מיום מ"ת עד יוהכ"פ, ואז תקע משה בשופר של איל, לסימן שנתן רשות לישראל לעלות, וזה הוא אומרו במשך היוכל המה יעלו בהר, ומי שעולה אינו במקילה : (קלה) דעת ר' שמואל בן חפני שבמשך היוכל היה אחר מ"ת, ואעפ"י שהשינה היתה עוד בהר, ואמר במשך היוכל המה יעלו בהר, ר"ל אהרן נדב ואביהוא והזקנים, וימעט שאר העם כדכתיב והעם לא יעלו עמו (למטה כד ב) וחולק על הגאון שאמר שבמשך היוכל היה אחר רדת משה ביוהכ"פ : (קלו) ויפסיק לדעת ר' שמואל בן חפני ויבאר עוד יותר : (קלז) וזה היה באחד בניסן (למטה מ יז) ואיך התיר מיד אחר יוהכ"פ לעלות כולם : (קלה) וחולק על הגאון : (קלט) פי' אחר הקמת המשכן אז נתן לו ד' רשות שיוכלו כולם לעלות. (קמ) עיין בחוקוני שהביא בשם הגאון רבינו בעדיה כדעת ר' שמואל בן חפני כי במשך היוכל היה לאחר שהוקם המשכן, אמתמה ? : (קמא) תי"ו

דן, או יפסיק מושלך ממקום גבוה, וכן דעת רז"ל (סנהדר פס א) : [כ] מן התימה על הראש"ש שלא הביא ראיה לדבריו שבמלת ירה פלגם נחלק הה"א באלף לירוא נחלים (דה"ב כו טו) וכן ויראו המורים (ש"ב יא, כד) (המעמר) : [כ*] וכדור"ל (כ"ק כד ב) אם לרבות את העופות, פי' מה שאמר הכתוב אם בהמה לרבות את העופות שגם עופות ככלל האיסור : [כא] וכן כתב הרלב"ג ומדש שס ג"כ פ"ד המופת קול דומה לקול שופר, והיה חזק מאוד, וזה בתכלית השלל, רוצה לומר שיתחדש קול השופר מוזלת שופר : [כב] ופי' כתב הרד"א, כי זה אין ראוי לקבלו מהגאון, כי השופר שזכר בפסוק הוא אשר היה בדרך המופת לא מתקופת משה עי"ש : [כג] וכן פי' רש"י ז"ל (תענית כא ב) ד"ה אל מול ההר" לא נכתלקה שכינה עד לוחות האחרונות שניתנו ביום הכפורים, וגם כל ימות התורף שעסקו במלאכת המשכן שהתה שכינה בהר ומשם ניתנו כל המלות בקולי קולות ולפידים כיום קבלת עשרת הדברות עד אחד בניסן

מק"ב רש"י : לו) הרגימה או הדחיה ממקום גבוה אחת היא שפילת האבן עליו, או שפילתו עליה, האמר אחד, הלא תראה אמרו ית' כק' יסקל, או ירה ירה (הזכרון) : לו) לפיל טו ד : לח) שחזק (ו') :

מכילהא

שׁוֹפְרָא תִּקְיָה לְחִדָּא וְזַע
כָּל עַמָּא דִּי בְּמִשְׁרִיתָא :
יִי וְאַפִּיק מִשָּׁה יָת עַמָּא
לְקַדְמוֹת מִימְרָא דִּי כֹן
מִשְׁרִיתָא וְאַתְעֵתְדִי

וַעֲנֵן כָּבֹד עַל־הַהָר וְקָל שֹׁפָר
חֹזֵק מְאֹד וַיִּהְיֶה כָּל־הָעָם אֲשֶׁר
בַּמִּתְּנָה׃ "וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם
לִקְרֹאת הָאֱלֹהִים מִן־הַמִּתְּנָה

רע"י

אבן עזרא

הצקעה וגו' ואקום ואלל אל הצקעה והנה
שם כבוד ה' עומד (פס'): (יו) לקדאת האלהים.
מגיד שהשכינה יללה לקראתם כחתן היוולא

ופיהיק. היו נכונים לשלשת ימים. פעמו
 ליום השלישי, והנה לא הוסיף יום (קנז)
 מן זענן כבוד על זהר. לברו היה (ג)
 וככה הקולות והברקים (קנז) : ושעם חזק מאד.

וְיִיחָרַד כָּל הָעָם אֲשֶׁר בְּמַחֲנֶה. בַּעֲבוּר קוֹל הַשּׁוֹפָר (קט):
(פיה"ק). בַּהֲיֹת הַבֶּקֶר, זֶה הָאוֹת כִּי יִקְרָא גַם הַלֵּילָה יוֹם (קט) וְעוֹד אִפְרָשְׁנוּ בַּיּוֹם לֹא תִבְעֲרוּ אֵשׁ
(לִמְסָה לֵהג) (קט) בַּהֲיֹת הַבֶּקֶר, לִפִּי דַעְתִּי קְרוֹב מוֹרֵחַ הַשֶּׁמֶשׁ (קט): קוֹלֹת, הֵם קוֹלֹת דַּעְמִים,
וְקוֹל הַשּׁוֹפָר הוּא הַפֶּאֶה שְׁאִינֵנוּ בְּדַבַּר הַתּוֹלְדוֹת (קט): יֵן וְיוֹצֵא מִשָּׁה, טַעַם וְיוֹצֵא מֵאֱהֲלֵיהֶם לִקְרֹאת
הָאֱלֹהִים (קט) שֶׁקִּבְּלוּ לַהֲיֹת הַשֵּׁם הַיּוֹרֵד עַל הָרֹם סִינֵי לָהֶם לֵאלֹהִים (קט): וְיִתְיַצְּבוּ
בְּתַחֲתִית הָהָר, מִחוּץ לַגְּבוּל שֶׁהַגְּבוּלִים מִשָּׁה, וְהֵנָּה הִיוּ בְּמַעֲמַד הָרֹם סִינֵי כְּדֶרֶךְ שֶׁהַצִּיב מִשָּׁה
בְּנִיחֵם (קט) בְּשַׁנַּת הָאַרְבַּעִים בְּכַרְתּוֹ בְּרִית עִמָּהֶם (קט) כִּי בְּתַחֲלָה הִיוּ הַבְּכוּרִים הַנְּגֻשִׁים אֶל
ה' (קט) וְאַחֲרֵיהֶם רֹאשֵׁי שְׁבָטִים הֵם הַנְּשִׂאִים, וְאַחֲרֵיהֶם הַזִּקְנִים וְאַחֲרֵיהֶם הַשּׁוֹפְרִים, וְאַחֲרֵיהֶם
כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל, וְאַחֲרֵיהֶם הַשָּׂף וְאַחֲרֵיהֶם הַנְּשִׂים, וְאַחֲרֵיהֶם הַנְּרִים, וּמִשָּׁה וְאַדְרֵן עֲבָרוּ
הַגְּבוּל וְהִיוּ בְּהַר קְרוֹבִים אֶל הַכְּהֲנִים אַעֲמִי שֶׁלֹּא דִבְרִי הַכְּתוּב זֶה מְפֹרָשׁ (קט) כִּי הַכְּתוּב אַחֲזוּ
דֶּרֶךְ קִצְרָה (קט) כִּי יִדְעֻנוּ כִּי הֵם לֹא מָרוּ מִי הַשֵּׁם, כִּי הֵנָּה כְּתוּב, לֵךְ רֹד וְעֲלִית אֶתְּ
וְאַדְרֵן עִמָּךְ (לִמְסָה פ' כד) (קט) וְכֹן וְאַמֵּר מִשָּׁה, אֲנִכִּי עוֹמֵד בֵּין ה' וּבֵינֵיכֶם (דִּבְרִי ה
(קט): (פיה"ק). לִקְרֹאת הָאֱלֹהִים. יֵאָא כִּי דְבוֹר הַשֵּׁם קְדָמוֹן, וְחֲכָמִי הַגְּאוּנִים אוֹמְרִים כִּי הַשֵּׁם
בְּרָא קוֹל (קט) וְאַמֵּר (קט) שֶׁהַקוֹל תּוֹא מִקְרָה צְרִיךְ לְנִשָּׁם נִבְרָא (קט) גַּם חֵם אוֹמְרִים שֶׁהַשֵּׁם יִבְרָא (קט)
אוֹר וְנִשָּׁם לַעֲתוֹ בַּעֲבוּר הַנְּבִיא (קט) וְיֵאָא בַּעֲבוּר שֶׁהוּא דְבוֹר הַשֵּׁם מֵלֵא, וְלֹא נוֹכַל לְדַעַת אֵיךְ
הוּא, עִכְכָּא אִמֵּר בְּבֵת אַחַת וְכוּר וְשִׁמּוֹר (קט), וְכָל זֶה הֵינּוּ יְכוּלִים לִזְמֹר לִזְמֵן הַשּׁוֹמְעִים בְּנֵי

יהל אור

קרני אור

השלישי להורות כי מה שאמר להם היו נכונים
ללשכת ימים, סעמו ליום השלישי: (קנד) עיין
אות קמס: (קננ) ר"ל לא בשאר מקומות: (קנד) לא
היו רק על ההר: (קנה) וכן כתב הרד"ם,
לפי שהיה שם קול שופר מבלי שופר מלאכותי, ודבר
כזה מעולם לא שמעו ולא האזינו, ועין לא ראתה
וולחו: (קנו) כי העם היו עוד במהנה צעת הקולות
הנזקים והשופר: (קנז) כי בהיות הבקר ר"ל קודם
צעת הבקר וקורא אותו יום שלישי: (קנה) עיי"ש
בסי' הקצר: (קנע) עיין (למעלה יב לא): (קס) כי

פסח מצה מדעתו, סוסיף יום אחד מדעתו, ופי' מן האהבה,
ושבר את כלותותי ופיין רש"י וזל שביא שני הדעות:
[כז] (ובמכילתא מסכתא דנחמד יתרו פי'ד), ופליה אחת,
אמר פתח, אחת פושט מחילה לעלמך וספס כל פיקר אל
יבדלו לרשות וכו"י רש"י וזל, אחת מחילה לעלמן, ואחרן
מחילה לעלמן, והנהיג מחיל' לעלמס, משס נגס יתור
מאחרן ואחרן יתור מן הכהנים, וספס כל פיקר אל יבדלו
אם מלכס לעלות אל ד' ופיין כמדות כוספים סס שכתב,
ואף אם אין כן כג' במכילתא לריכיס לפרש דבריס כן:
[כז] ופיין (מורס ת"א פס"ו, פקרים מאמר כ פס"ו):

הרעם והברק הוא בדברי החולדות מהעבד אבל קול השופר אינו בדברי חולדות העבד וכן יאמר למעלה
 פ' יג צפי' הארוך : (קסא) ולא מן המחנה, דאס נאמר מן המחנה היל'ל ויואל משה את העם מן
 המחנה לקראת האלהים, והנה חסר מאהליהם : (קסב) כי היל'ל לקראת ד' אלא אמר האלהים לרמו
 שיקבלו ד' עליהם לאלהים : (קסג) וי' כינייהם' וכן הוא בנתיב' : (קסד) דברים כס ס' : (קסה) כמ'ם
 הח' ויל' למטה פ' כב : (קסו) שעלו משה ואהרן לפניו מהגבול : (קסז) ועיין צפי' הקר' למטה פ'
 כב : (קסה) ולא נזכר שוב העליה שעלה עם אהרן אל ההר : (קסז) ועיין צפי' הח' ויל' שם שכתב
 ויחכן להיות פי' אנכי עומד בין ד', אחר מעמד הר סיני, ועיין ברמב"ן שם שהשיג עליו בזה :
 (קס) רבו הדעות בין החכמים איך היה הדבור כמעמד הר סיני, אם ישראל שמעו מפי השם, או
 מקול הגברא לשעתו בחלק האזרי ותגיע לאזניהם : (קסא) ובמקח'ם, ואמר' : (קסב) כי השי"ת אינו
 גשם שיניע כליו להשמיץ קול דבור' : (קסג) ובמקח'ם, ברא' : (קסד) לעת האורך ברא' אור ודברים גשמיים
 הנגראים לכל בעבור הנביא : (קסה) לפרש דעת הח' ויל' בזה, הדברים ארוכים, ועיין מורה פליג בזה'

מק"ב רש"י : מח) יחז' ג כב :

אונקלוס

קמה 289

שמחת ים יתרו

וַיִּתְיַצְבוּ בְּתַחֲתֵית הַהָר: י' וְהָר
 סִינִי עֲשֵׂן כָּלּוּ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד
 עָלָיו יְהוָה בְּאֵשׁ וַיַּעַל עֲשָׂנוּ כְּעֵשֶׂן
 הַכֶּבֶשׂ עֲשֵׂן וַיַּחֲרַד כָּל־הָהָר מְאֹד:

בְּשִׁפּוּלֵי טוֹרָא: י' וְשׁוּרָא
 דְּסִינִי תַּגֵּן כְּלָה מִן
 קָדָם דְּאַתְגַּלִּי עֲלוּהִי י'
 בְּאַשְׁתָּא וּמְלִיק תַּנְגָּה
 כְּתַנְגָּה דְּאַתְנָנָא וַיַּעַל כָּל

רש"י

אבן עזרא

אדם (קטו) ואין הרגשת האזן כהרגשת העין, כי העין
 תראה צורות רבות בלא רגע זמן, והאזן איננה
 כן (קטז) כי כאשר הוא השגרי באויר כן יגע אל האזן
 לעולם, הראשון ראשון והאחרון אחרון (קטז) ואם
 אמרו שהשם הוסיף על הרגשת האזן (קטז) למה לא
 נכתב זה הפלא בכתוב (קטז) וכלל אימר כל הפסוק
 פירוש ויסמוך על פלא שאיננו בתורה (קטז) ולא בדברי
 קבלה (קטז) אין פירושו אמת, גם אם מצאנו בתלמוד
 דברים והם דברי יתיר לא נלמד מהם ולא
 נכחישם (קטז), ודעתי תדענו בפ' ואתחנן (קטז), כי
 ישם אבאר למה אמר לקראת האלהים, גם בא
 עֲשֵׂן בפתח גדול כי הוא מועיל עבר (קטז),
 ואל תתמה בעבור מלת עֲשֵׂן שאמר כְּעֵשֶׂן הכבשן (קטז) והנה הזכיר (קטז) ויעל עֲשָׂנוּ
 שהוא על משקל שָׁלָל וְהָבָה (קטז) כי שמות משקלי השמות משתנים, ואמר שָׁנָר אלפין
 (דברי ז' יג) וכל פסוק שָׁנָר בהמה (למעלה יג יב) * ואמר ואת הבָּשָׂם ואת השֶׁמֶן (למטה לה
 כח) וקנמן בָּשָׂם (למטה ל כג) ועוד אמר אריתי מורי עם בָּשָׂמִי (ש"ה ה א) (קטז), ואילו
 היה מגזרת בָּשָׂם היה ראוי להיות בקמץ חטף תחת הבי"ת בָּשָׂמִי, כמו בקדש קדשִׁי, ואלו
 היה מגזרת וקנמן בָּשָׂם היה ראוי להיות בפתח הבי"ת כמו מִשְׁמֵן שְׁמִנִי וְשִׁמְנִי וקשרתי (יח)
 שזי יח) או בהירק (קטז) כמו מְצַדֵּק צִדְקִי, והנה עם בָּשָׂמִי בלא תוספת יו"ד הוא בָּשָׂם בשני
 קמצין כמו שָׁלָל וְהָבָה (קטז): ויחרד כל הָהָר מְאֹד. הפך המנהג, כי ההרים לא ימושו (קטז)
 רק על דרך משל אמר, וידגו ההרים (ישע"ה ה כה) (קטז): (פיה"ק). כְּעֵשֶׂן עם עֲשֵׂן שני שמות

יהל אור

(קפג) וכן דעתו בפירושו (ברא' מ, ח) ועיין יהל
 אור שם, אות כג: (קפד) בדברים ד' לה:
 (קפה) ובמקח"מ "גם וידבר אלהים" עיין באורי שם:
 (קפו) חליו קנן וחליו פזח, כמו פעל, אמר, שמר
 וכדומה שכולן חליו קנן, וחליו *
 פחה, והוא פעולה מלשון עבר: (קפו) פי' היל"ל
 כעשן הכבשן, בקמץ גדול תחת העי"ן והשי"ן, לפי
 * שהיא מגזרת עשן בקמץ תחת העי"ן והשי"ן:
 (קפה) ויתרן: (קפט) שנקודים בשו"א תחת השי"ן
 והוי"ן, ועשנו בחטף פתח וקמץ, והיל"ל שללו, בחטף
 פתח * תחת השי"ן, וקמץ תחת הלמ"ד, שגזר
 מן זהב, אלא מפני כי משקלי השמות משתנים:
 * עיין באורי שם: (קל) והנה יש לשם בשם ג'
 משקלים בָּשָׂם בָּשָׂם בָּשָׂם עיין למטה אות קלז:
 (קלא) או הבי"ת בחירק: (קלב) עיין למטה אות
 קלז: (קלג) כי הם דברים הקיימים אשר בארץ:
 (קלד) שם אמר דרך משל, כאלו רגזו ההרים ורעשה
 הארץ, ופה היה הפך המנהג, כי נתחדש זהב

הב' וכנרצוני ובקדש"ש וברדי"א מה שהאריכו בזה:
 (קעו) והתורה דברה כלשון בני אדם כדי שיבינו
 השומעים, ועיין (פי כ): (קעז) יפרש מה שאמר
 הכתוב, ויהי קולות וברקים, הלא פנינו רואות
 חלה הברק קודם שנשמע הרעם? ויבאר שנכתוב
 הם כסדרם כפי תולדותם, כי הרעם קודם במעשה
 מן הברק לכן הקדים הכתוב קולות, שהם קולות
 הרעמים, ואח"כ אמר וברקים, ואעפ"י שקולות הרעמים
 יתאחרו כשמיעת האזן מהראות אור הברקים, והרעם
 לזה, כי חוש הראות אל"ל משך זמן, וע"כ נראה
 תמיד הברק לפני הרעם הגם שהרעם יוצא קודם,
 מפני שחוש הראות יקדים מוחשיו לפני חוש השמיעה:
 (קעח) כי הקול המגיע לאזן נריך לקרוע את האויר,
 ולפי השינוי באויר כן יתאחר להגיע לאזן, אבל באמת
 הרעם הוא ראשון והברק אחרון: (קעט) ע"כ נכתוב
 קולות קודם הברק: (קפ) היה לו להכתוב לכתוב
 הפלא שנשתנה בתולדות הטבע: (קפא) ובמקח"מ
 "שאינו כתוב בתורה": (קפב) בדברי חז"ל:

מקוב"ב רש"י: (מט) מכילתא שם. פס"ז ילקוט רפ"ג: (נ) דבר' לג כ: נא) מכילתא שם, שבת פח א, פ"ז ב כ שם"ר
 פ' ט' זאת פולס, פס"ז, מדרש אגדה ילקוט שם: (נב) ואם כ"ס שם דבר אזי נשפצו להקדק בשתי קמלין
 עשן: (נג) כהרגשתו על כעשן הכבשן:

דבר

וַיְהִי קוֹל הַשָּׁפָר הַזֶּה וַחֲיוֹן
מֵאֵד מִשָּׁה יִדְבָּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ

רש"י

יכול כעבשן זה ולא יותר תלמוד לומר בוער
באש עד לב השמים ^(יד) ומה תלמוד לומר
כעשן לשבר את האזן ^(יה) מה שהיא יכולה
לשמוע. נותן לבריות סימן הניכר להם.
כיוצא בו כאריה ישאג ^(יו) וכי מי נתן כח
בארי אלא הוא והכתוב מושלו כאריה אלא
אנו מכנין ומדמין אותו לבריותיו כדי לשבר
את האזן מה שיכולה לשמוע. כיוצא בו
וקולו כקול מים רבים ^(יז) וכי מי נתן קול
למים והלא הוא. ואתה מכנה אותו לדמותו
לבריותיו כדי לשבר את האזן ^(יח): (יע) הולך
וחזק מאד. מנהג הדיוט כל זמן שהוא
מאריך לתקוע קולו מחליש וכוהה אבל כאן
הולך וחזק מאד ולמה כך מתחלה ^(יט) לשבר
אזניהם מה שיכולין לשמוע ^(כ): משה ידבר.
כשהיה משה מדבר ומשמיע הדברות לישראל
שהרי לא שמעו מפי הגבורה אלא אנכי ולא
יהיה לך והקדוש ברוך הוא מסייעו לתת בו
יעגנו על דבר הקול כמו אשר יענה באש ^(כא)

יְהִי אֵל

כדמות רעש וחרדה, כמו שיחדש בארץ אשר נסגר
בה איד קטורי, וזה כלו חדש השם אז על דרך
מופת: (קלה) וכן יאמר (נחות דף לו ב) "יש שם
שיחל על שני משקלים, כמו עשן, והנה בסמוך עשן
העיר (יהושע ח כ) ואמר כעשן "הכבשן", וכן
(שפה ברורה דף לו א) "ויש דרך אחרת והיא
עלה עשן העיר", ועיין בפ' הח' ו"ל (ברא' ט ג):
ס, וכן יאמר (נחות שם) ויש על שלשה משקלים וקנה
ובסמוך (פ' בחיבור עם הכנויים) בקמלות הבי"ת,
בתחלה בשם ע"מ זה, שלל, עשן, דבר, ועוד וקנמן
(מכילתא "מסכתא" "מסכתא" "מסכתא" "מסכתא" יתרו
יר, ולמה כך מתעלה כדי לשכך את האזן מה שהיא
כי השי"ת מעביר ומשכית קול השופר ואז היה משה
ופי' שהשיבו על שאלותיו אף כאן לדעת הגאון משה
על שאלותיו כן הוא דעת הגאון ואין הכוונה כלל על
יון למעלה אות לו: (רא) למעלה פ' ס: (רב) וכן הוא
ה שהיה משה משמיע הדברות לישראל, וכן פי' רש"י
ה משה מדבר והאלהים יענו בקול הנשמע למשה:
עם השם: (רה) ועיין למטה אות רר: (רו) שיחמש
עמו, ואז יאמינו כל העם בד' ובמשה עבדו:
וכן

אבן עזרא

על שני דרכים (ק"ה) כמלת בשם שהיא על שלש
דרכים (ק"ו): ויח ויהי קול השופר. מנהג כי
קול השופר שבתחילה יהיה יותר חזק, וזה
היה להפך, אולי עשה כן השם שלא היה חזק
בתחלה שלא יצא לבם מהפחד (ק"ז): משה
ידבר. לדעת דגאון, כי השם פעם מעביר
קול השופר אז היה משה מדבר בקול גדול
והשם יענו בקול (ק"ח) בדרך וישמע את הקול
מדבר אליו (במד' ז פט) (ק"ט) ועל זה כתוב,
בשבך ישמע העם בדברי עמך (י) וכבר אמרתי
לך (יא) כי לפי דעתי בדברי עמך על עשרת
הדברים ידבר (יב), ושעם משה ידבר דבק אל
קול השופר (יג) כי נשמע משה היתה רביקה
בשם (כח), כי משה היה מדבר בתחתית
ההר עם השם לשאול לו (יד) והכתוב לא נילה
מה היה שואל, והשם עונהו בקול שהיה משה
שומעו, ולא היה קול השופר אעפ"י שהיה
חזק, מונע אותו לשמוע הקול (יז) ובעבור זה
כתוב אחריו. ויקרא ה' למשה בקריאת קול (יח)
לעלות אל ראש ההר ששם ירד כבוד
ה' (יח) (כט): (פיה"ק, משה ידבר. פעמו
כח להיות קולו מגביר ונשמע כ"א): יענו בקול.

קרני אור

[בז] הקול כזה היה קול שלי שנראה אליו במראה הנבואה, וע"כ לא יכול השופר למנוע אותו מלקבל השמע ואם היה קול ממש איך יתכן שישמעו כפי קול משה בהמשך קול השופר שיהיה כולך וחזק מאוד, ועוד שיש קולות וברקים (אהל יוסף): [כט] והרשעים והחוקוני פ', משה ידבר להקב"ה ולא היה קולו נשמע לשום אדם רק להקב"ה, אבל האל היה שמוע בקול

ארה, אמרו עשן, כעשן הכבשן, ועל דרך הלשון
 (קלו) פי' על פי שלש משקלים, בושם, בושם, בושם,
 בושם (למטה ל כג) והנה ע"מ קודש,
 והנה מלאנו אריותי מורי עם בושמי (שיר ה' א) שהו
 בושם מחליתו (למטה ל כג) : (קלו) וכן הוא
 "פ"ד) מנהג ההדיוט כל זמן שהוא הולך קולו מג
 יכולה לשמוע, וכן פי' רש"י ז"ל : (קלח) דעת הגאון
 מדבר עם השם, והשם היה עונה לו בקול : (קלט)
 ידבר שאלותיו והשם יענו : (ר) פי' שישמעו, שאע"פ
 עשרת הדברות וכן פי' הרמב"ן על דרך הפשט וס
 מכילתא הביאה הרמב"ן ז"ל, שזה על שעת מתן תו
 ז"ל : (רג) פי' אף שהיה קול השופר הולך וחזק
 (רד) כי משה היה עומד בתחתית ההר ושם היה מדב
 כלם : (רז) כדי שיראו ישראל שקראו השם ודב

מק"ב רש"י: נד) דבר' ד יא: נה) כ"ה בפס"ז, ובמכילתא פ"ד, תנחומא א יג, לשכך את האזן, ור"ה בילקוט דפ"כ ופי"ד
 וכו' לאברהם מה שפיר פ"ז: נו) כו"פ יא: י: נו) יח' מג ב: נה) עיין ברייתא דל"ב מדות מדס"ד:
 נה) ובתנחומא א יג ולמה כך מתחלה: ס) מכילתא שס: סא) מכילתא שס: סב) מ"א יח כד: 2

אונקלוס

שמות יט יתרו

קמו 291

קדם יי מתעני לה בקל : בקול : ששי ב וירד יהוה על-ההר
 סיני אל-ראש ההר ויקרא יהוה
 למשה אל-ראש ההר ויעל משה :
 כא ויאמר יהוה אל-משה רד הער

רשי

אבן עזרא

על דבר האש להורידו : (כ) וירד ה' על ההר סיני. יכול ירד עליו ממש תלמוד לומר כי מן השמים דברתי עמכם (ג) מלמד שהרכין שמים עליונים ותחתונים והליען על גבי ההר כמלע על המטה וירד כסא הכבוד עליהם (ד) : (כא) הער בעם. התרה זהם שלא לעלות

הזמצי, והנוף מהעולם השפל, ואין מדבר בעולם. השפל רק אדם לבדו, גם שומע הוא האדם שהמדבר אליו הוא רוצה להבינו מה שיש בלבו, ולא יוכל המסכיל לחדש לשון רק הידוע הנמצא, וכל הלשונות בנויות על מתכונת דמות אדם שהוא מורכב מהנשמה שאינה גוף, ומנוף שהוא מורכב מדי שרשים (י), והנה כאשר ידבר האדם לאדם בדברי אדם בלשון שהוא יודע יבין דבריו, ודמותם במתכונתם, ואם ירצה לדבר על שפלים מכני אדם יצטרך להגביה מעלתם ולשומם כדמות בני אדם עד שיבין השומע, ע"כ שמו ראש לארץ, וראש לעפרות תבל (משלי ח כו), ופה והפתח הארץ את פיה (במד' טו לב), גם ירך, מירכתי ארץ (ירמ' י כב), ואמר יד הירדן (במד' יג כט), בלב ים (למעלה טו ח), ורבים ככה, והנה הכל בדברי משל, כי אין לים לב, ועוד כי ישימו אבר מן הגוף בדמות כל הגוף, ואמר מות וחיים ביד לשון (משלי יח כא) ורבים ככה, וכאשר יבקש האדם לדבר על נכבדים ממנו שהם מהעולם העליון, מוריד מעלגם עד שידמה לאדם, כאילו הם דמות אדם, כדי שיבין השומע (י"א), אמר והאיש גבריא' (דניאל ט כא) וזרעותיו ומרגלותיו, וקול דבריו בקול המון (שם י ו) והדרך הזאת תפשו בעליון העליונים (י"ב), אמר, וכובע ישועה בראשו (ישעי' נט יז) (י"ג) כי פי ה' דבר (שם א כ) עיני ה' אל צדיקים, ואזניו אל שועתם, פני ה' בעושי רע (תהי' לד טז יז), ותחת רגליו (למטה כד י) ועל זה הדרך, וירד ה', ויעל אלהים (ברא' יז כב) כי הכל מלא כבודו, ובפי' כי תשא אתן לך משל שתוכל להבין טעם הירידה והעלייה (י"ד) [ט] : וטעם ויקרא. שקראו השם כדי שיראו ישראל גודל מעלת משה (י"ט) שהגיע לראש ההר ששם הכבוד (י"ט) [לא] ודבריו. ישמעו מתוך האש שיש שם : (פיהיקן). וירד ה'. הנה הנשמה שאיננה גוף לא יאמר עליה יורדת או עולה, ואף כי אלהי חרוחות בכל בשר, רק הכתוב דבר בעבור כבוד השם (י"י) : כא רד הער בעם פן יחרסו. כל אהר מקום מעמדו (י"י), והם חושבים כי לכבודי יעשו כן מרוב תאותם לראות כבודי (י"ט) ע"כ

יהר אור

קרני אור

(י"ח) וכן הביא הסור מפי' הקטר כללנו ממש בשם הח' ז"ל כי השם היה עוהו בקול שהיה שומע הוא לבדו, ולא ימנענו השופר מלשמעו : (רע) עיין למטה לד, ה, ובצאורי שם : (רי) אש, רוח, מים, עפר : (רי"א) כי מפני שאנחנו גשמיים אי אפשר לנו שנערוך זגלמה הענינים השכליים רק בדברים הגשמיים שאנו שקועים בהם, וכן הכתוב המשיל יופי השמש וזהו ליופי בן אדם, והמראה שלו בגלגלו למראה הגבור, הוא שכתוב (תהי' יט ו), והוא כחתן יולא מחופתו, ישים כגבור לרוץ ארצה, ודבר ידוע שאינו כערכו ולא דומה לו על אחת מאלף אלפי אלפים ורבי רבבות פעמים, וכדי לשכך את האזן מה שהיא יכולה לשמוע, ועל כיוצא בזה ארו"ל דברה תורה כלשון בני אדם (רמ"ה) : (ריב) זהם לבדו : (ריג) כי הוא מוסב על ד' הכתוב שם צפ' טו : (ריד) עיין למטה לד ה : (רעו) שקראו השם לאזניהם : (רעז) הנגלה להם : (ריו) כדי שיבין השומע : (ריח) פי' שהפעל יחרסו מוסב על כל אחד מהם, צעדות מלת היחס ממנו שיצא אחריו בלי, והנה אמר לשון הריסה על הריסת המערכה, כי היוצא מן הסדר והמערכה כהורם הבנין : (ריט) ולא כן הוא, ועיין פי' רש"י ז"ל : וכן

באקו"ב רש"י : טג) למטה כ יט : פ"ה) מכלתא טז, פס"ז ילקוט רפ"ד :

שמות יט יתרו

אונקלוס

בַּעַם פֶּן־יִהְיֶה־רָסוֹ אֶל־יְהוָה לְרֵאוֹת
וְנִפְלַ מִמֶּנּוּ רַב: כִּב וְגַם הַכֹּהֲנִים
הַנִּגְשִׁים אֶל־יְהוָה יִתְקַדְּשׁוּ פֶן־
יִפְרֹץ בָּהֶם יְהוָה: כג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
אֶל־יְהוָה לֹא־יֹכֵל הָעָם לַעֲלֹת
אֶל־הָר סיני כִּי־אֵתָהּ הִעֲדָתָה
בְּנִי לֵאמֹר הִגְבֵּל אֶת־יְהוָה

בַּעֲמָא דִּילְמָא יִפְגְּרוּן
קִדְּםִי לְמַחְזִי וְיִפְלִי מִנְהוֹן
סִנִּי: כב וְאִף כֹּהֲנֵי
דְּקָרִיבִין לְשִׁמּוּשָׁא קִדְּםִי
יִתְקַדְּשׁוּן דִּילְמָא יִקְטֹלוּ
כִּהּוֹן יִי: כג וַאֲמַר מֹשֶׁה
קִדְּםִי לֹא יֹכֵל עַמָּא
לְמַסַּק לְמוֹרָא דְּסִינִי אֲרִי
אֵת אִסְתְּרִית בְּנָא לְכִימֵר
תַּחֲסִים יֵת מוֹרָא וְקִדְּשָׁהּ:

אבן עזרא

רש"י

זהר: פן יהרסו וגו'. שלא יהרסו את מלכס
על ידי שתאותם אל ה' לראות ויקרבו (סח)
ללד זהר: ונפל ממנו רב. כל מה שיפול מהם
ואפילו הוא יחיד חסוד לפני רב (ס): פן
יהרסו. כל הריסה מפרדת הסיפת הצנין
אף הגפרדין ממלכ אנשים הורסים את המלכ:
(כב) וגם הכהנים. אף הכהנים שהעבודה
זהם (סז): הנגשים אל ה'. להקריב קרבות
אף הם לא יסמכו על חשיבותם לעלות יתקדשו.
יהיו מזומנים להמילכ על עמדן: פן יפרץ.
לשון פרלה יהרוג זהם ויעשה זהם פרלה (סח):
(כג) לא יוכל העם. איני לריך להעיד זהם

אמר משה, לראות (ה): ופלת בעם. מושבת
אחרת וכן הוא (הא) ונפל ממנו עם רב (הב) (לב):
(פיה"ק). פן יהרסו. הגבול שהגבלת להם
לראות, והם יחשבו כי טוב הם עושים לנשת אל
הכבוד לראותו ברוב אהבתם (י): כב וגם. הם
הבכורים, אעפ"י שהם קדושים, ככתוב קדש
לי כל בכור (למעלה יג ב) יוסיפו להתקדש
עוד במחשבתם (יג): וטעם הנגשים אל ה'.
שהם בתחלת הגבול (יג) או שעשו שהם הקריבו
עולות על המזבח שבנה משה בהלישת עמלק,
גם הם יקריבו במזבח הברית, שבנה ותקן
משה בתחתית ההר ששם עמדו כל ישראל
לשמוע קול השם (יג): (פיה"ק). הכהנים.
הם הבכורים (יג): וטעם הנגשים אל ה'. כי
היה הגבול סביב להר, ובגבול הבכורים, ואחריהם

ראשי השבטים, ואחריהם הזקנים, ואחריהם השופרים, ואחריהם כל ישראל הזכרים ושהם בני
מצוה, ואחריהם הטף, ואחריהם הנשים, ואחריהם הגרים, וזה למדנו מהברית השנית שכרת עם ישראל
כמשפט הראשון בהר סיני בברית הראשונה (יג) ולפנים מהגבול היה אהרן, ולפנים סמנו משה, כי
שניהם עלו מעם מההר, וכל ישראל רואים אותם (יג): כג ויאמר לא יוכל העם לעלות.
אמר הגאון כי שנים רבות חשב בזה הפסוק ולא ידע טעמו (יג) עד שראה בספר מוסרי
סלבי פרס שאין רשות לשליח לומר למלך עשיתי שליחותך עד שיצונו לעשות דבר אחר

קרני אור

יהל אור

הרמב"ן. פלה משה למעלה קרוב לראש ההר, ולא פלה אל
ראש ההר אל הפסל ששם אלהים רק לאחר מתן תורה:
[לב] עיין יהל אור, ויוכ"פ תרגם ויפול מנהון רב דבהון.
אפילו רחוק מן ההר אסור, ובאמת נזכר לומר כי כיון משה מאמר לראות (שאמר השם) כמו לעלות,
והפך שאמר השם אח"כ, פן יהרסו לעלות, והכוונה א' אעפ"י שהמלות מהולפות, כי העברי אינו שומר
המלות רק העצמים וכמו שיבאר הח' ז"ל (כ, א): (רכא) וכן טעם הכתוב: (רכב) וכן ת"א ויפול
מנהון סני, ובתרגום ירושלמי מבואר יותר, ויפול מנהון אוכלסין סניין: (רכג) וישמרו מהגשים
ומלחשוד באיזה תמונה, (ועיין מורה פ' חמישי מהחלק הראשון): (רכד) "שעומדים אלל הגבול, ואל יסמכו
על מעלתם להרוס מלכס, וכן פי' רש"י ז"ל: (רכה) ויהיה פי' הנגשים אל ד', שהם מנישים לשם
הנכבד קרבות וגשים זהם אליו, וכן פי' הרמב"ן: (רכו) כי אז היתה העבודה בבכורי ישראל, וכל
סוכד יקרא כהן, וי"מ שהשבעים וקנים היו הבכורות: (רכז) ועיין למעלה פ' יז: (רכה) ובפי' הארוך פ'
כ' פי' שמשלה פלה אל ראש ההר, ועיין קרני אור הערה לא: (רכט) טעם התשובה שהשיב משה:

מקו"ב רש"י: (סח) ויתקרט (ז"ל: סז) מילתא שס: (סז) עיין פס"ר פ"ה ד' יוסע בן קרתה ורבי אחד מהם אמר
הכהנים אלו הבכורים וחביריו אומרים אלו נזב ואביסוף ועיין ונחמס קסו כ, יושלמי מגילת פ"א:
ה"ג: (סח) יעשה פרץ בנניס:

אונקלוס

קמז 293

שמות יט יתרו

וְקַדְשָׁתוּ: כִּי וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה
לֵךְ יֵרֵד וְעָלִיתָ אֵתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ
וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם אֶל־יְהֹרָסוֹ לַעֲלֹת
אֶל־יְהוָה פֶּן־יַפְרִיץ־בָּם: כֹּה וַיֵּרֵד
מִשָּׁה אֶל־הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: ס

כִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו חֲזֹת
תִּתֶּם אֵת וְאַהֲרֹן עִמָּךְ
וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם לֹא יִפְגְּרוּ
לְמִסַּק לְקֶדֶם יְיָ דִּילְמָא
יִקְמֹל לְבָהוֹן: כֹּה וַיֵּרֵד מִשָּׁה
לְעַמָּא וַיֹּאמֶר לָהֹן:

רש"י

אבן עזרא

אז יאמר לו (יט), ולפי דעתי בעבור שאמר לו
השם „פן יהרסו אל ה' לראות" לא ידע משה
אם צריך להזהירם שלא יראו, כי כבר הזהירם
על הגבול שלא יעברו (יג) אז אמר לו השם
לך רד כאשר צויתך שתעיד בהם, כי היו
צריכין ישראל שיעיד בהם שנית (יג) [לג]:
(פיה"ק). אמר הנאון כי שנים רבות היה מצטער
לדעת פירוש לא יוכל העם לעלות, עד ששמע שיש
אחד מהמלכים שלא יוכל שוחר לומר לו מלאתי
שליחותך, עד שיצונו לעשות דבר אחר או יאמר
לו (יג), יאלו היה זה הפירוש נכון, למה פגם שנית
ויאמר ה' אליו לך רד, ועל דעתי שהוא פירושו
כמשמעו, וכן הוא, אמר השם למשה רד העד
בעם, ולא ידע (יג) מה צורך שיעיד בהם, והוא
כבר העיד בהם, על כן אמר לא יוכל העם (יג)
אז אמר לו השם לך רד כאשר צויתך שתעיד בהם,
כי השם לבד ידע כי צריכין היו ישראל שיעיד
בהם פעם שנית (יג): כִּי וַיֹּאמֶר, (יג) ועלית
אתה ואהרן עמך. למעלה מעט מהגבול שלא
ירחק מישראל (יג) כי עתידים הם לומר לך בכלות השם
לדבר עשרת הדברים (יג) דבר אתה עמנו
ונשמעה (למטה כ טו), והנני משיב לו על שאלתו (יט)
כי לא אמר לו שיהירם שלא יראו אותו (יג)
אך שלא יעברו הגבול, כי הם צריכים שיהירם הוא בשעת
מעשה (יג) שישמעו ושישמרו נפשם (יג): (פיה"ק). ופעם
ועלית. אתה לפנים מהגבול אל ההר (יג): כֹּה וַיֵּרֵד
מִשָּׁה אֶל־הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם. ובהשלימו לומר להם,
ועלה הוא ואהרן לפנים מהגבול אל ההר, מיד דבר השם (יג): (פיה"ק). וירד משה אל העם ויאמר אליהם.

קרני אור

יהל אור

וגם המכילתא מסכתא דכחג יתרו פ"ד הרגיש בזה,
דכולל ופלו ל"כ, ופ"י יחיד שישל מהם הרי הוא עלי
ככולס" וכן פי רש"י ז"ל: [לג] פיין יהל אור, וכן פי רש"י
ז"ל, ופיין רש"י, ונתה"ש מה שהעיר על הרגש"י ז"ל:
הוא (מכילתא מסכתא דכחג יתרו פ"ד) מורזין
ועיין קרני אור: (רלג) עשיתי שליחותך: (רלד) משה:
(רלז) לזרז אותם בשעת מעשה: (רלז) ובמקח"מ „ויאמר אליו ד' לך רד, לך רד
במהרה", פי' כי אחר שכתב „רד העם בעם" מה טעם לכתוב לך רד, אלף ליוה לו שירד
במהרה: (רלח) שלא ירחיק א"ע ממלכ העם גם הוא: (רלס) עיין למטה כ טו ובכאורי שם: (רמ) על שאלת
הנאון שהיה קשה לו: (רמא) כמו שחשב משה, עיין למעלה אות רכ: (רמב) כי כמו שמהירים קודם
מעשה בן מזהירים בשעת מעשה: (רמג) ואל יהרסו לעלות: (רמד) וכן הוא (מכילתא שם) אמור מעתה
אתה עושה מהילה לעמך וכו' וכן פי רש"י ז"ל: (רמה) והכתוב לא זכר עלית משה דרך קצרה:
הביא

(רל) עשיתי שליחותך, ודעת הנאון שהשי"ת אמר
למשה פן יהרסו אל ד' לראות, והוא צווי אחר, חוץ
מהצווי שלא יאלו מגבולס, אלא גם לא יראו, ובאותה
שעה השיבו משה על הגבול מה שצוהו כבר:
(רלא) והאזהרה הוא לתוספת זריזות: (רלב) וכן
לאדם בשעת חלמוד, ומורזין את האדם בשעת מעשה
(רלג) לזרז אותם בשעת מעשה: (רלז) ובמקח"מ „ויאמר אליו ד' לך רד, לך רד
במהרה", פי' כי אחר שכתב „רד העם בעם" מה טעם לכתוב לך רד, אלף ליוה לו שירד
במהרה: (רלח) שלא ירחיק א"ע ממלכ העם גם הוא: (רלס) עיין למטה כ טו ובכאורי שם: (רמ) על שאלת
הנאון שהיה קשה לו: (רמא) כמו שחשב משה, עיין למעלה אות רכ: (רמב) כי כמו שמהירים קודם
מעשה בן מזהירים בשעת מעשה: (רמג) ואל יהרסו לעלות: (רמד) וכן הוא (מכילתא שם) אמור מעתה
אתה עושה מהילה לעמך וכו' וכן פי רש"י ז"ל: (רמה) והכתוב לא זכר עלית משה דרך קצרה:
הביא

מקו"ב רש"י: (סא) מכילתא פכ"ז ילקוט רפ"ס: (ע) ובמכילתא שם מורזין לאדם בשעת חלמוד וכו' ופיין כרש"י מה שהעיר
פ"ו ופיין קרני אור: (עא) מכילתא שם: (עב) ר"ל חולס: (עג) כמו כאן שמוכס לפלת בהם:

כ א וידבר אלהים את כל-- אונקלוס יית כל פתגמא

אבן עזרא

רש"י

זו : (א) וידבר אלהים. אין אלהים אלא דיין וכן הוא אומר אלהים לא תקלל^א ותרגומו דיינא לפי שיש פרשיות בתורה שאם עשאן אדם מקבל שכר ואם לאו אינו מקבל עליהם פורענות יכול אף עשרת הדברות כן תלמוד לומר וידבר אלהים דיין להפרע^ב : את

פירושו שהעיד בהם ובכתבים שלא יחרטו לראות ולא חזיר הכתוב ויעל משה ואהרן : כי איננו צריך כי אחר שאמר לו השם שיעלו ידענו שעלו וכתוב אנכי עומד בין ה' וביניכם (דבר' ה ה) (יט' ויד') : א וידבר אלהים. יש שאלות קשות בפרשה הזאת, אמרו רבים כי השנים הדברים לבדם אמר השם (א) ועדותם שכתוב בדבור ראשון, אנכי ה' אלהיך (פ' ב), ובשניה, כי אנכי ה' אלהיך אל קנא (פ' ה) (ה' ו) ובשלישי כתוב את שם ה' אלהיך (פ' ז), גם את אשר ישא את שמו לשוא (שם) ולא אמר שמי, וברביעי, כי ששת ימים עשה ה' וגו', על כן ברך ה' (פ' יא), ובחמישי אמר אשר ה' אלהיך נותן לך (פ' יב) (י' וי' ויש לשאול איך יספר דבור אנכי בעשרת הדברים, כי הוא המצוה (ו), והנה איננו מצות עשה, ולא מצות לא תעשה (י) [א] ושאלות קשות מאלה, והנה אנחנו קראנו זו הפרשה שהיא פרשת וישמע יתרו ראשונה, ופרשת ואתחנן שניה, והנה ראינו כי מתחלת אנכי ועד סוף, את אשר ישא את שמו לשוא (פ' ז) אין שני בין שתי הפרשיות, ומתחלת זכור עד סוף עשרת הדברים, שני בכל מקום, בראשונה זכור (פ' ח), ובשנית שמור (דבר' ה יב) גם שם באחרונה תוספת, כאשר צוך ה' אלהיך, (שם שם טז), בראשונה, ובהמתך (פ' י) ובשניה תוספת, ושורך וחמורך (דבר' ה יד), והקשה מכל אלה, כי בראשונה כתוב טעם שבת, כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, ואמר עוד, על כן ברך ה' את יום השבת (פ' יא), ואלה הפסוקים אינם כתובים בשנית, רק טעם אחר, וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים, ואמר באחרונה, על כן צוך ה' אלהיך לעשות את יום השבת (דבר' ה טז) בראשונה כתוב שכר כבוד אב ואם שהוא למען יאריכון ימך (פ' יב) וכן בשני, רק הוסיף ולמען ייטב לך (דבר' ה טז), גם הוסיף בכבוד אב ואם, כאשר צוך ה' אלהיך (שם), בראשונה כתוב לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב, לא תענה (פ' יג) בשניה כתוב לא תרצח, ולא תנאף, ולא תגנוב ולא תענה (דבר' ה יז) (י), בראשונה כתוב עד שקר (פ' יג), ובשנית עד שוא (דבר' ה יז), בראשונה כתוב לא תחמוד בית רעך, לא תחמד אשת רעך (פ' יד), ובשנית לא תחמד אשת רעך, ולא תחמוד בית רעך (דבר' ה יח), בראשונה אין כתוב, "שדהו", ובשנית כתוב שדהו (שם) בראשונה עבדו ואמתו קודם שורו וחמורו, ובשנית שורו וחמורו לפני עבדו ואמתו (י) [ב], בראשונה כתוב, וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר, ובשנית את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם (דבר' ה יט), וכאשר חפשו בדברי חז"ל מה אמרו

קרני אור

יהל אור

(רמז) הביא הפסוק, אנכי עומד לראיה כי משה ואהרן היו לפניו מהגבול בשעת מתן תורה : (א) בן הוא לדעת קצת מחז"ל (מכות כד"א, הוריות ח א, חזית פ"א פ' יסקני) : (ב) כלשון מדבר בעדו : (ג) וכלו כלשון שלישי המדבר הנסתר, וזה הוא לדעתם כי שני דברות הראשונות אנכי ולא יהיה לך בדבור ד' לישראל, והאחרים שאינם מדברים לנוכח אמרם משה לישראל, וזהו שאמרו, אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענוס : (ד) ולא ילדק למנות למנוה מציאות המנוה, כי לא תלוי מנוה, אם לא יקדם בכירור מציאות מנוה, וכן דעת הח' ז"ל (דבר' ה טז) שכתב, והישר י"י בעיני שמלת אנכי איננו מהעשרה, כי דבור אנכי הוא המנוה : (ה) ולא יתכן למנותה ולהכניסה במנין המנוה, אלא שתקובל ליסוד מוסד מושכל ראשון שיקדם כירור מציאותו אלל המנוה לקבל מציאותו : (ו) פיין כרדי"א וגיבנה : (ח) טעות הגרסה הוא ובשניהם כתוב עבדו ואמתו-

[לד] וזה יתנגד למס' שפי' סת' ו"ל פל פסוק זה כס' דברים שס, וע"ז כתב גד"ל בכתרו, שדברי הראשונים בלתי נכונים (מה שפי' בדברים) נראה לי פיקר ולא הראשונים, פי"ש, ודעת כרדי"א שכשע"ת לא היה משה נכר, אלא עמד בשם פס' הסס, פי"ש פ' הפסוקים :

[א] וכן הוא דעת כה"ג שלא מנסה האמונה באלוהים מלוא כלל, והרמב"ן ז"ל הביא ראיה לכה"ג מאמר במכילתא (מכילתא יתרו פ"ו), כשם שקבלתם מלכותי קבלו גזרותי הנה עשו קבלת המלכות פנין לפני פלמו, והמלות הנגזרות מאתו ית' פנין אחר, וכן דעת רב' חסדאי בתתלת ספרו אור ד' וכן דעת כרדי"א, שדבור אנכי ד' אלהיך אינו מלוא לא המציאות ולא מעשית, אלא הקדמה למלות ולחזרות שיאמר בשאר הדברים, ופינו להודיעם פי' הוא המדבר אתם, ופיין עקידה שפר מה ופיין למטה קרני אור הערה כא, ולדעת הרמב"ם (פ' המלות מ"ע, מלוא א) כי דבר אנכי הוא מן המנין, וכן כרדי"א בהשגותיו למלות לית, חזר והסכים למנותה מלוא כדעת הרמב"ם : [ב] פיין יכל

מה שזכר הענין הזה : (ז) בתוספת וי"ו, אלל גיאוף

מקובל רש"י : א) למטה ככ כז : ב) מכילתא פ"ד פס"ז ילקוט שם :

אונקלוס

שמות כ יתרו קמח 295

דַּאֲלִין לְמִיָּמָר : בִּי אֲנִי יי הדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְאָמֹר : בַּצֹּבֹר קֹרִין
בַּטַּעַם הָעֲלִיּוֹן תִּמְצָא בַסּוּף הַסֵּפֶר ס בִּי אֲנִי

אבן עזרא

עד כבה, מצאנו שאמרו זכור ושמו בדבור אחד נאמרו (ט), וזה הדבור קשה מכל הקושיות שהוא לנו כאשר אפרש, וחלילה חלילה שאמר שלא דברו נכונה, כי דעתנו נקלה כנגד דעתם, רק אנשי דורינו יחשבו כי דבריהם כמשמעם (י) ואינו בן כאשר אפרש בסוף אתר שאוביר הקושיות, ובאחרונה אפרש הדרך הישרה להסיר כל הקושיות והשאלות שבפי הוזה, ולא יתכן שיאמר זכור ושמו בבת אחת רק במעשה גם, והנה נודה כי גם כאן יש לשאול, למה לא נכתב בראשונה זכור ושמו, וגם בן בשנית (יא) והנה מה נעשה באותם הפסוקים אם נאמרו בבת אחת כמו זכור ושמו, ולמה לא הזכירו זה חז"ל (יב), כי יותר יש לתמוה איך נאמרו במעשה גם פסוקים רבים בבת אחת ואין שמעם שוה (יג) כמו שתי מלות שמעם אחד ושוה שתהינה נאמרות בבה אחת (יד) ואיך יאמר השם, כאשר צוץ ה' אליך (דבר' ה טז) (טו), ועוד מתי צוה לפני זה המעמד על כבוד אב ואם (טז), והנה אין כתוב בראשונה למען ייטב לך (יז) אם בן תנאף בוי"ו (יח), וגם לא תהמר בית רעך (יט) ובשנית ולא תהמר אשת רעך (דבר' ה טז) (כ), ועוד איך יאמר עבדו ואמתו ואחר בן שורו והמורו (כא), ויאמר בבת אחת הפך הדבר (כב), ואין הדעת סובלת כל אלה הדברים, והקשה מכל מה שהזכרתי, כי כל פלא שנעשה ע"י משה יש למקצתו דמיון (כג) והמשביל יבין, והנה זה הדבר הפלא ופלא, שהשם דבר זכור ושמו בבת אחת, והיה ראוי להיות זה כתוב ומפורש בתורה יותר מכל האותות והמופתים שנכתבו, ואם אמרנו אין

קרני אור

אור, וכדבר הטעות הוא ששני ומפולס פה מס שלא סיס ולא נכרא בשום ס' שפולס, רבו המכונות בין המפרשים, וכל אחד יבאר לפי השערותו, ועוד לא עזדנו פל אמתו דעת בעל אהל יוסף כהקדמתו לס' שמות (הבאתי נכרא' לג קרני אור הערס יא) כי אחד מתלמידיו אסף דברי כה' זל המפוארים בספריו, וכוסף כמס דברים על פירושו, וכמה דברים החליף וכן הוא דפת כג' ש"ר (הערס 13 לתולדות ר"ג בעל הערוך וכן באגרותיו לשד"ל אגרות ש"ר מכתב ב) וא"כ אין לתמה ע"ז כי התלמיד כתב כל זה מזכרו, וזכרו וימותו

בקי"ב רש"י: ג) מכלתא שם, פס"ו ילקוט שם: ד) ע"ן פס"ד פס"ב, ובמאיר ע"ן שם אות י ובפדר"א פס"א: ה) כדעת ר' יצחקאל מכלתא שם, ילקוט רש"י פ"י על פשה הן, ועל ל"ת לאו:

רש"י

כל הדברים האלה. מלמד שאמר הקב"ה עשרת הדברות בדבור אחד מה שאי אפשר לאדם לומר כן. אם כן מה תלמוד לומר עוד אנכי ולא יהיה לך שחזר ופירש על כל דבור ודבור בפני עצמו (א) (קושיית א"כ כו' פירוש לפי זה שמוכח מאת כל הדברים האלה שגם שאר עשרת הדברות כולם אמר הקב"ה בדבור אחד אם כן מה תלמוד לומר אנכי וגו' ר"ל מה בא להודיענו צמה שפרט לשון ב' דברות אלו מה שאר מדהוליאם בלשון זה שהמשמעות דווקא אלו שנים בפרט מפי הגבורה ילאו והלא לפי זה כולם כמוהם הקב"ה בכבודו ובעלמו דיצרים. ותיכין שחזר ופירש וכו' ור"ל באותה החזרה לא החזיר ללמד על הכלל ילא אלא על הפרט אלו שתי דברות ראשונות ביחוד ודו"ק ד): לאמר. מלמד שהיו עוקין על הן הן ועל לאו לאו ה):

אמר זה ולא אמר זה (יח), ואיך יאמר לא (יט), ובשנית ולא תהמר אשת רעך (דבר' ה טז) (כ), ועוד איך יאמר עבדו ואמתו ואחר בן שורו והמורו (כא), ויאמר בבת אחת הפך הדבר (כב), ואין הדעת סובלת כל אלה הדברים, והקשה מכל מה שהזכרתי, כי כל פלא שנעשה ע"י משה יש למקצתו דמיון (כג) והמשביל יבין, והנה זה הדבר הפלא ופלא, שהשם דבר זכור ושמו בבת אחת, והיה ראוי להיות זה כתוב ומפורש בתורה יותר מכל האותות והמופתים שנכתבו, ואם אמרנו אין

יהל אור

ואמתו קודם שורו וחמורו ועיין קרני אור: (ט) וכן פ"י רש"י ז"ל מדרז"ל, ועיין מקו"ב רש"י: (י) עיין הערה 10 להקדמת הח' ז"ל על התורה בדרך הג' (יא) כי באפשרי היה לכתוב בשניהם זכור ושמו ועיין רמב"ן בפ' ה: (יב) זה הפלא: (יג) הח' ז"ל ירמוז גם על פסוקים האחרים שהביאו רז"ל שנאמרו בבת אחת עיין רש"י פ' ח: (יד) וכן ישאל הרד"א בשאלותיו (דבר' ה יב) כי זכור חינו שמו, ובהיותם מלות שונות אי אפשר שיאמרו בדבור אחד, כי אם ב' דבורים עיי"ש: (טו) בלשון שלישי המדבר הנסתר: (טז) שיוכל לומר עליו כאשר לך: (יז) כי בראשונה כתוב רק, למען יאריכון ימיהם ובשנית הוסיף, ולמען ייטב לך: (יח) אם אמר באחרונות, ולמען ייטב לך, מדוע לא אמר גם בראשונות: (יט) בדברות האחרונות: (כ) בדברות הראשונות כתוב תחלה בית ואח"כ אשה: (כא) תחלה אשה ואח"כ בית: (כב) בדברות הראשונות: (כג) ובדברות האחרונות כשכלל בבת אחת בפ' אחד, הפך הדבר שורו וחמורו לפני עבדו ואמתו, ועיין למעלה אות ה, ובקרני אור הערה ב, שהטעות גם פה, כי בשניהם שוה עבדו ואמתו לפני שורו וחמורו: (כד) כי כל הפלאים שנעשו על ידי משה יש למקצתם דמיון בתולדות כגון הקולות והרעמים אפשר להיות כפי התולדות, גם מכת בכורות והדם והכנים יש להם דמיון בתולדות, כי פעמים בא דבר לעיר

וימותו

יהוה אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים :

אבן עזרא

רש"י

(ב) אשר הוצאתיך מארץ מצרים. כדאי היא ההולאה שיהיו משועבדים לי. דבר אחר לפי שנגלה צים כגבור מלחמה ונגלה כאן כזקן מלא רחמים שנאמר ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר (ו) זו היתה לפניו בשעת השיעבוד וכעלם השמים משגאלו הואיל ואני משתנה במראות אל תאמרו שתי רשויות הן אנכי הוא אשר הוצאתיך ממלרים ועל הים (י). דבר אחר לפי שהיו שומעין קולות הרבה שנאמר את הקולות (ח) קולות צליל מד' רוחות ומן השמים ומן הארץ אל תאמרו רשויות הרבה הן ולמה אמר לשון יחיד אלהיך ליתן פתחון פה למשה ללמד סניגוריא במעשה העגל (ט) וזה הוא שאמר למה ה' יחרה אפך בעמך (י) לא להם לוי לא יהיה לכם אלהים אחרים אלא לי לבדי: מבית עבדים. מבית פרעה שהייתם עבדים לו או אינו אומר אלא מבית עבדים שהיו עבדים לעבדים תלמוד לומר ויפדך מבית עבדים מיד פרעה מלך מלרים (יא) אמור מעתה עבדים למלך היו ולא עבדים לעבדים (יב):

דיבור השם כדיבור כל אדם, הנה איך הבינו ישראל דבור השם (כ) כי האדם אם ישמע זכור ושומר בבת אחת. לא יבין לא זה ולא זה, ואפילו מלה אחת כמו זכור, אם לא ישמע הזיין לפני הכיף והריש לא יבין מה דבר המדבר, והנה ידענו כי הרגשת העין נכבדת מהרגשת האזן, כי ידענו בראיות גמורות כי רגע הראות הברק לעין הוא רגע הרעם, רק העין ראתה מדהוק, והאזן מביא הקול אל האזן, והליכתו לאט, ולא יגיע אל האזן רק אחר עבור הרגע (ג), והאותיות שהאדם מדבר בהם, דמותם נכתב באזן על דרך מוצאם מהחששה מקומות (ד) ולא על דרך הסבתה שהוא ביד בן אדם (ה), והנה כל אות הזיין נכנס באזן קודם כיף ויצי ריש, והנה אם נאמר פלא היה שנאמר זכור ושומר בבת אחת איך תשמע האזן, ואם נאמר גם פלא היה שתשמע האזן שתי מלות בבת אחת, שלא בסנהגה לשמוע שתי אותיות (ו) למה לא הזכירו זה הכמים ז"ל (ז) שהוא כבוד סן הדבור בבת אחת, ומה נעשה בקושיות הנשואות משנוי הפסוקים שאין טעם אחד כמו זכור ושומר, והכתוב בשנייה ולא בראשונה, גם איך נתקן לא תחמד בית רעך, עם ולא תחמד אשת רעך (ח) גם ההפוכים (ט) ולא אוכל לפרש דך כל אלה עד שאפרש דך מוסר (י) דרך לשון הקדש, והשם הוא עדי, ויודע סודי, כי לולי שהוצרכתי לפרש אלה הקושיות הייתי מחריש ולפני שאפרש אתקן דברי חז"ל:

אמר אברהם המחבר, משפט אנשי לשון הקדש פעם יבארו דבורם באר היטיב, ופעם יאמרו הצורך במלות קצרות שיוכל השומע להבין טעם (י), ודע כי המלות הם

קרני אור

יהל אור

וימותו אנשיה, גם כל ברד וילקו השדות, אבל קול השופר הוא הגפלא כי אינו בדברי התולדות, וענין זכור ושומר בדבור אחד אין לו דמיון אפילו למקצתו והיה ראוי זה להיות כתוב ומפורש בתורה: (כה) שאין דבורו כמו דבור האדם: (כו) מעת התהוות הרעם בחשבון משוער, ובארתי זאת למעלה יצא אות קטן, והח' יתמה איך שמעה האזן שתי מלות, הלא, השניים, והשפתיים: (כז) על הנייר: (כח) שיהיה הוסיף על הרעשת האזן באותה שעה עד שמעה שני דברים יחד: (ל) מן הפלא הזה: (לא) שיהיה למעלה אות כ ואות כא: (לב) שנשחא כיון דעל על, זה פעם השלישי שיזכיר השנוי, שבדברות האחרונות כתוב בהפוך, שורו וחמורו לפני עבדו ואמתו: (לג) פירושו למוד דרך לשון הקדש, כי שם מוסר יורה גם על הזהרה ולמוד והישרה, ודרך חיים תוכחות מוסר (משלי ו כג) שהם המדות הטובות והנהגות הישנות, ופה הוראתו מענין למוד: (לד) ר"ל כמו אל"ף לא נחשב כ"א

כטפתו, ולא כן דעת של"ל כזה (עין כ"ח חוב' ד' מכתב כ') והרש"י ראה לתקן באופן אחר, אך גם תירוצו אינו עולה יפה, עיין בבא"י שכתב ממעשרים שכל"ל בראשונה ושורו וחמורו פס וי"ו, וכשיהיה שורו וחמורו בלי וי"ו ועיין בס' שו"ת איתן האזרחי (אופטרק תקנו) בקומטרם אחרון שדעתו ג"כ שכל"ל פיי"ש, ודפתי כזה כי פ"ס הוא בכל המקומות פה וגם תלמידו לא גזה כזה, וראיתי מהרד"א שכתב דעת

מקורי ובאורי רש"י: (ו) למטה כד י: (ז) מכילתא פס' דבירס בשלח פ"ד, מכילתא יתרו פ"ה ופיין פס' דר"כ בחדש (קי א) ובפס"ר פ' טו ופ' כא ילקוט רפ"ו, ובכולן כשינוי: (ח) למטה פ' טו: (ט) שחור פמ"ג ה' ופמ"ו פ' כמד"ר פ"ט לג דב"ר פ"ג יא: (י) למטה לב יא: (יא) דבר' ז ח: (יב) מכילתא פ"ה: (יג) ח

אבן שמות ב יתרו עזרא קמט 297

נוסף, כי זה וזה נכון, והנה על הגרסא שיבוטא בו לא יבקש * עליו בכתב טעם, איב למה נבקש טעם בנח הנעלם שלא יבוטא בו, כמו מלת „לעולם” למה נכתב מלא, או למה חסר (ט), והנה בני הדור יבקשו טעם למלא גם לחסר, ואליהו היו מבקשים טעם לאחד מהם (מא) או שניהם (מב) היה לכתוב הכל על דרך אחד הייתי מחריש (מג), והנה אתן לך משל, אמר לי אחד כתוב לרעי (מד) וזה כתוב, אני פלוגי אוהבך לעולם, וכתבתי „פלגי” בלא ויין, „אהבך” ניכ בלא ויין, לעלם חסר (מא), ובא ראובן ושאלני למה כתבת חסרים, ואני (מב) אין לי צורך לכתוב רק מה שאמר לי (מג), ואין לי הפסג להיותם מלאים או חסרים, אולי יבוא לוי ויודיעני איך אכתוב, ולא ארצה להאריך, רק המשכיל יבין (מא), ועתה אפשר לך השאלות הנזכרות, דע כי עשרת הדברים כאשר הם כתובים בפרשה הזאת, השם אמרם כולם (מא) כי כתוב „וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר” ותחלתם „אנכי” וסופם „וכל אשר לדעך”, וגם משה אמר כאשר הזכיר עשרת הדברים בשנית, את הדברים האלה דבר ה' אל כל קרלם (דברי ה' יט) ואין הפסק ביניהם (י) [ג] ועוד כאשר נכתבו כולם באצבע אלהים, כן אמרם השם כלם (מב), והעדות שהביאו שהכתוב בדבור השלישי, והרביעי, והחמישי, אינו על דרך הסדר (מג) יש להשיב (מ), אחרי שקבלת זה השם להיות לך, אלהים, עיב אמר לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא (פי ז), גם כי ששת ימים עשה ה' (פי יא) ועוד כי משפט אנשי לשון הקדש לדבר ככה, כתוב,

קדמי אור

כח' זל והעתיק דעתו ולשונו כלי שגילה ונפת היתס גי' ישרם אללו: [ג] כדעת רבנן (תוית פ' יסקי) ש'אמרו כל פשרת הדברים שמשו ישראל מפי הקנ"ה, וכן דעת הרד"א, כי פשרת הדברים כולם ד' אמרם באונו כל קהל ישראל, כלומר וכן יאמר (שפה ברורה דף ד' ז) הסעמים נמשלים לנפשות, והמלות דומות לגוויות, וכ"כ ביסוד מורא שער הא': (לו) וכן הסעמים למלות: (לו) וכ"כ (יסוד מורא שער הא') כדברי אליעזר עבד אברהם הגמליני השקניני': (לח) אמר הרף ממני ואשמידם ואמחה את זרעם (דבר' ט יד): (לט) (למטה לז י) כתיב ועתה הניחה לי ויהר אפי כהם ואכלם: (י) ובצא"י „נבקש”: (מ) וכן יאמר (שפה ברורה דף ו' ז) „כמו עולם (מלא בוי"ו) או יכתוב חסר לאהוז דרך קרה” ועיין בהקדמתו לפי התורה בדרך החמישית: (מא) פי' למלא או לחסר: (מב) וי"ג „שהמנהג”: (מג) פי' אם היה מנהג הכתוב לכתוב הכל בשפה, תמיד מלא או חסר, ושינה במקום אחד, אז יתכן היה לבקש טעם השנוי והחרשתי מזה, אבל אחרי שנמלא כתוב פעם מלא, ופעם חסר, ועל מלה אחת דרשו כמו „לעלם” לפי שחסרה, ומלה אחרת לא דרשו, וגם מנהג הכתוב פעם מלא ופעם חסר, פי' אין לנו לבקש עממו, מדוע זה חסר וזה מלא: (מד) ובמק"ת „כתוב לי כתב לרפי”: (מה) פי' ג"כ בלא ויין: (מו) ובמק"ת „ואני אומר לו”: (מז) ובמק"ת „רק מה שתאמר לי”: (מח) עיין מקו"ה שיפרש דעתו בזה: (מט) דעתו, כי ד' אמר עשרת הדברים כאשר הן כתובות באן, וככה נכתבו על גלגלות, ושאלמס משה כשחזר ואמרן לישראל בשנת הארבעים ההליף הלשון משט, ושאר הסעמים ולא המלות בדרך כל הפנינים הנכפלים בתורה, זה הוא האופן דפתו וכמו שיבאר: (נ) זל ואין הפרש ביניהם: (נא) כל עשרת הדברות: (נב) באו בלשון שלישי המדבר הנסתר והוא המורה שלא היו כל עשרת הדברות ממין אחד, ואם היה הלוק מהשנים הראשונים לשמונה האחרונים: (נג) ופירושו כן: (נד) כלומר אותו האל שכבר קבלת עליך לאלוה, לא תשא את שמו, וכן כולם בלשון

בנפשות, והסעמים הם כנשמות (נ), והנוף לנשמה הוא כמו כלי (נ), על כן משפט כל החכמים בכל לשון שישמרו הסעמים, ואינם הוששים משנוי המלות, אחר שהם שוות בטעמן, והנה אתן לך דמיונות, אמר השם לקין ארור אתה מן האדמה, כי תעבוד את האדמה לא תוסף תת כחה לך, נע ונד תהיה בארץ, (ברא' ד יא יב) וקין אמר הן נרשת אותי היום מעל פני האדמה (שם פי יד) ומי שאין לו לב שיחשוב כי הטעם אינו שוה בעבור שנוי המלות, והנה אמר אליעזר הגמאני נא (שם כד יז) והוא אמר, ואומר אליה השקניני נא (שם פי מד) (ה) אמר משה, בכור השבי אשר בבית הבור (למעלה יב כט), וכתוב, בכור השפחה אשר אחר הריחים (שם יא ה), ומשה הזכיר התפלה במשנה תורה שהתפלל על ישראל בעבור הענל (מ), ואינו דומה לתפלה הנזכרת בפי' כי תשא (מ) למי שאין לו לב להבין, והכלל כל דבר שנוי כמו חלום פרעה, ונבוכדנצר, ואחריהם רבים תמצא מלות שונות רק הטעם שוה, ובאשר אמרתי לך שפעם יאחזו דרך קצרה, ופעם ארוכה, כך יעשו פעמים להוסיף אות משרת, או לגרוע אותו, והדבר שוה, אמר השם ותכלת וארגמן (למטה כה ד), ומשה אמר תכלת וארגמן (למטה כה ז), אמר השם אבני שהם (למטה כה ז), ומשה אמר, ואבני שהם (למטה לה ט), ובאלה רבים, ושניהם נכונים, כי הכתוב בלא ויין אחז דרך קצרה, ולא יזיק, גם הכתוב בוי"ו לא יזיק, בעבור שהוסיף לבאר, והנה הוי"ו שהיא נראית בסבטא הפה, אין אדם מבקש לו טעם למה נגרע, ולמה נכתב, ולמה

יהל אור

אה, וכן חיות חיה וכן השאר: (לה) וכן יאמר (דבר' ה ה) „אל תשית לב לל המלות (פי' בדברות האחרונות שנשתנו קלתם מן הראשונות) כי הם כנפשות והסעמים כרוחות (פי' כמו שיש ב' גופים שונים ורוח אחד להם כן יש ב' מלות וטעם אחד להן), ונפשות, והמלות דומות לגוויות, וכ"כ ביסוד מורא שער הא': (לו) וכן הסעמים למלות: (לו) וכ"כ (יסוד מורא שער הא') כדברי אליעזר עבד אברהם הגמליני השקניני': (לח) אמר הרף ממני ואשמידם ואמחה את זרעם (דבר' ט יד): (לט) (למטה לז י) כתיב ועתה הניחה לי ויהר אפי כהם ואכלם: (י) ובצא"י „נבקש”: (מ) וכן יאמר (שפה ברורה דף ו' ז) „כמו עולם (מלא בוי"ו) או יכתוב חסר לאהוז דרך קרה” ועיין בהקדמתו לפי התורה בדרך החמישית: (מא) פי' למלא או לחסר: (מב) וי"ג „שהמנהג”: (מג) פי' אם היה מנהג הכתוב לכתוב הכל בשפה, תמיד מלא או חסר, ושינה במקום אחד, אז יתכן היה לבקש טעם השנוי והחרשתי מזה, אבל אחרי שנמלא כתוב פעם מלא, ופעם חסר, ועל מלה אחת דרשו כמו „לעלם” לפי שחסרה, ומלה אחרת לא דרשו, וגם מנהג הכתוב פעם מלא ופעם חסר, פי' אין לנו לבקש עממו, מדוע זה חסר וזה מלא: (מד) ובמק"ת „כתוב לי כתב לרפי”: (מה) פי' ג"כ בלא ויין: (מו) ובמק"ת „ואני אומר לו”: (מז) ובמק"ת „רק מה שתאמר לי”: (מח) עיין מקו"ה שיפרש דעתו בזה: (מט) דעתו, כי ד' אמר עשרת הדברים כאשר הן כתובות באן, וככה נכתבו על גלגלות, ושאלמס משה כשחזר ואמרן לישראל בשנת הארבעים ההליף הלשון משט, ושאר הסעמים ולא המלות בדרך כל הפנינים הנכפלים בתורה, זה הוא האופן דפתו וכמו שיבאר: (נ) זל ואין הפרש ביניהם: (נא) כל עשרת הדברות: (נב) באו בלשון שלישי המדבר הנסתר והוא המורה שלא היו כל עשרת הדברות ממין אחד, ואם היה הלוק מהשנים הראשונים לשמונה האחרונים: (נג) ופירושו כן: (נד) כלומר אותו האל שכבר קבלת עליך לאלוה, לא תשא את שמו, וכן כולם בלשון

רעך (עו), ואמר עם לא תחמד שהוא הגול
אשת רעך (פ) והנה נשחת פעמם, והאמת
כי דבור אנכי הוא הראשון כאשר אפרשנו
במקומו (פא) ודן, ועתה אדבר על זכור ושמור,
דע כי המעשים הם שמורים לא המלות (פג)
והנה יצחק אבינו אמר לעשו, בעבור תברכך
נפשי בשרם אמות (ברא' כו ד), ורבקה אמרה
ליעקב ששמעה שאמר ואברכך לפני ה' לפני
מותי (שם פ' ז) כמו בשרם אמות (עג), איך
מה פעם להוסיף, "לפני ה'", התשובה, היא
ידעה כי יצחק נביא לה', והברכה שיברך
בדרך נבואה היא, על כן אמרה ליעקב, "לפני
ה'", והנה היא כמו מפרשת פעם הברכה (פד),
וככה עשה משה, כי עשרת הדברים הכתובים
בפרשה הזאת דברי השם בלי תוספת
ומגרעת, והם לבדם הכתובים על לוחות
הברית (עז) [ה], לא כאשר אמר הגאון, כי זכור
הוא בלוח האחד, ושמור בלוח השני (עח) ועשרת
הדברים הכתובים בפ' ואתחנן הם דברי משה (עט)
וראיה הנמורה ששם כתוב פעמים כאשר צוך
ה' אלהיך (פז), ודע כי באחרית (עז) מוח
הראש הוא הזכירה, והמקום (ט) מקום משמרת
הצורות (פח), והנה הזכירה כוללת השמירה (עז),
וטעם זכור שזכור כל יום אי זה יום הוא
מהשבוע, וכל זה בעבור שישמור היום השביעי
שלא יעשה בו מלאכה (עז) [ו] והנה טעם
הזכירה היא השמירה, וכאשר אמר השם

יהל אור

(נה) בלשון מדבר בעדו: (נו) בלשון נסתר: (נז) עיין
למעלה אות ד: (נח) ולא נכללו בדבר אחד:
(נט) ודעת ה' ז"ל שהם דבור אחד: (ס) מן
פסוק ה עד פסוק יב: (סא) וכן הוא דעת הרד"א:
(סב) ר"ל שלא יהמוד איש את איי בעבור שהיה
רעה, ואין הכוונה כן אלא פי' כמעשה שלא יגזלוה:
(סג) בדברות האחרונות, וזהו ההבדל בין המדה
ובין תלויה, כי ההמוד הוא כמעשה והתלויה בלב
והמלויה כוון לשניהם יחד: (סד) באמרו לא תחמד
בית רעך, שהוא כמעשה: (סה) עם גול הכית:
(סו) ובמקח"מ "שאלו": (סז) לא תחמוד אשת רעך:
(סח) לא תחמוד בית רעך: (סט) פי' בית רעך,
אמר עם ולא תתלויה שהוא חמוד בלב: (ע) ואמר
באשת רעך, לא תחמד שהוא הגול וזה הפך דבריהם:
(עא) ולא כן דעתו בדברות האחרונות: (עב) וכן
יאמר (שפה ברורה דף ד א) ולא שמרו האותיות
רק הטעמים כמלה זכור ושמור: (עג) וכן פי' הח'
ז"ל שם, לפני מותי כמו בשרם אמות: (עד) וזה
על שני הלוחות: (עו) ושניהם דברי ד': (עז) דעת ה'
כי כאן הם דברי השם, וכפ' ואתחנן הם דברי משה ופי'
כבוד אב ואם (שם שם עו) ותורה על הצוים שבדברות הראשונות: (עט) אולי
ז"ל, והמוה"ל לומר באותו מקום המוח, ועיין כ"ח חוב' 8 דף 74: (פא) ורגיל השם צורה אלל הח'
ז"ל, כמו, והערה לא יצינוה כי אם מתי מעט (דבר' יג ז) נשמות צורות אמת (דניאל י כא) ועיין
למטה לא ג' ובבאורי שם: (פג) כי הם תלוים זה בזה: (פד) הגאון מהר"ל מפרש בספרו תפארת
ישראל (דפוס וויניציאה שנת שנת) רצה לתסום את הח' ז"ל כאן שלא פי' הפסוקים כדעת חז"ל מפני
שלא ידע השרשים אשר הם לחכמים, ויאל נגדו הגאון מ' יצחק לאמפרונטי במהדורא בתרא נפחד
יצחק

לא ילין חלב חצי (למטה כג יח) (ע), ואחריו
כהוב תביא בית ה' אלהיך (שם פ'
יס) (ט) ורבים כאלה, והאומרים כי דבור
אנכי אינו מעשרת הדברים (ט) בזה נחלקו,
י"א לא יהיה לך, הוא הדבור הראשון,
זהשני, לא תעשה לך פסל (יז) וזה אינו
נכון, כי מענין אחד הוא זה וזה (ט), בין
בסתר בין בגלוי בין באמונת הלב, בין במעשה,
והנה בדבור זכור אתה ובנך ובתך בסתר
ובגלוי והב' מצוה אחת (ט) ואחרים אמרו כי
לא תחמד בית רעך דבור תשיעי והדבור
עשירי לא תחמד אשת רעך (פז) וראייתם כי
השם אמר פעמים לא תחמד, כי החמוד הוא
על שני דברים, האחד יוצא למעשה כמו מזל,
וכסוהו, ולא יחמד איש את ארצך (למטה
לד כד), שאם זה החמוד בלב היה איי
רעה (עז), ולא תחמד השני הוא בלב, על כן
הוצרך משה לפרש לא תתאוה (עז), גם זה
דברי הבל, כי מה טעם יזכור הגול עם
הבית לבדו (עז), והנה לא הזכיר האחרים
עמו (עז), והנה אתן לך מדברי משה ראה
שאלה (ט) לא דברו נכונה, הנה השם אמר
לא תחמד בית רעך, וששה אמר לא תחמד
אשת רעך (דבר' ה יח), ולפי דעתם שלא
תחמד השני הכתוב בפרשה הזאת (עז) הוא
בלב, ובראשון נולת הבית (עז), והנה משה
הפך הדבר, כי אמר עם ולא תתאוה, בית

קרני אור

כי ד' חדש פ"ד נס קול באויר כאלו אדם מוליח מפיו המלות
כהן מאנני עד אשר לרעך, וכן אתה שמעיה הרדי"א דעת
במורה ודעת הרמב"ן כתב, ולכן סוכ משניהם הוא דעת
הראש"ל שקבל הדבר כפשוטו, וכחכ שכל פשרת הדברות
ששמו וסביו כאחד, ולכן אחרי כלם נאמר את הדברים האלה
דבר ד' אל כל קהלכם (דבר' ה יט), ובאח"כ אמר קרב
אזה ושמע (שם פ' כד) והדעת נותן שכן היה בפסוק, פי"ש:
[ר] וכן הוא בתרגום ירושלמי לא תחמד אינו אלא דבור אחד,
ודבורא קדמאטי הוא אנכי, וכן הוא במחזור ויטרי: [ה] וכן
הוא דעת חכמים (מכילתא יתרו פ"ח) והיו פשרה על לוח זה,
ועשרה על לוח זה: [ו] עיין יכל אור, והנה בג' מהר"ל
מפראג בספרו תפארת ישראל (דפוס וויניציאה שנת שנת) דף
לח פ"ג כפי' על הח' ז"ל בזה, שפי' כי שמור הוא כמו
זכור, כי זכור פירושו שלא ישכח איזה יום מן השבוע לקדשו,
וכן שמור את יום השבת שלא ישכח מלקדשו, ואלו דברים
כחם שרמז הרמב"ן ז"ל (על הראש"ל) שלא ידע מן השרשים
אשר הם לחכמים אשר אמרו כל מקום שנאמר בשמור, סן,
ואל, אינו אלא לא תפס, וכן שמור את יום השבת לקדשו,
אין ספק שהוא ל"ת, ואלו זכור את יום השבת צוודאי כיה
פשוטו פכ"ל, וע"ז כתב בג' מ' יצחק לאמפרונטי במהדורא
ראה כי הם שומרים הטעמים ולא המלות: (עה) על
כי כאן הם דברי השם, וכפ' ואתחנן הם דברי משה ופי'
כבוד אב ואם (שם שם עו) ותורה על הצוים שבדברות הראשונות: (עט) אולי
ז"ל, והמוה"ל לומר באותו מקום המוח, ועיין כ"ח חוב' 8 דף 74: (פא) ורגיל השם צורה אלל הח'
ז"ל, כמו, והערה לא יצינוה כי אם מתי מעט (דבר' יג ז) נשמות צורות אמת (דניאל י כא) ועיין
למטה לא ג' ובבאורי שם: (פג) כי הם תלוים זה בזה: (פד) הגאון מהר"ל מפרש בספרו תפארת
ישראל (דפוס וויניציאה שנת שנת) רצה לתסום את הח' ז"ל כאן שלא פי' הפסוקים כדעת חז"ל מפני
שלא ידע השרשים אשר הם לחכמים, ויאל נגדו הגאון מ' יצחק לאמפרונטי במהדורא בתרא נפחד
יצחק

ישראל אור אור פ"ג, שפירשתי דעת ה' וז"ל פפ"י פירשו של דר"ג מ' יחזק לאמפרונטי, וע"ז העיר דר"ח מ' שמואל לבי מרגליות בהערתי למחברות בחרה לפחד יחזק (באשכול כרך ה' ע' 214) וז"ל, לא ידעתי מדוע לא סביח הרב המחבר את דברי הראב"ע שאמר אם בפירוש, ודע כי השמונה דברים (ר"ל חזן מאנני וכד') כולם מלאות לא תעשה" ולפי זה כל הפלפול אשר בו עמל ויגע המחבר להוכיח את דקת הראב"ע והסכמת דעתו עם דעת חז"ל בענין היות שמור מצות ל"ח היא ללא לורך, ואדרבה אם יש לבטל דין זלוק על הראב"ע לא יהיה זה אלא בפירושו למלת זכור שלפי דעתו טעמה כמו שמור דהיינו לא תעשה, ולדעת חז"ל היא מצות עשה, עכ"ל, ולפי דעתי גם ע"ז חזן לחלוק על ה' וז"ל, עיין למטה בפ' הקלר וביטל 'אור אור קס"ח : [ח] (וביסוד חורא שער ז') כתב חז"ל, על כן אמר אחד מהמשיגים כי טעמו בארבע מיתות כי"ד על לא תעשה, וככה כ ומיתה בידי שמים, והשכר על מצות עשה, וקדמוניו הביאו ראיה כי יש שכר לגומר מצוות לא תעשה, לא תאכלנו למען ייטב לך" (דבר' יב כה) וי"א כי השכר ישוב לאשר הזכיר באחרונה כי תעשה כישר (פ"י הוא סוף הפסוק, ודעת י"א, כי השכר הוא רק על מצות עשה) וי"א למלות, לא תאכלנו" הסתוב למעלה, על הארץ תשפכו כמים (ספ' כד) אשר לא יאכסו עד שלא יאכלו אדם, כי הדם הוא הנפש, וזה ידוע מחכמת החולדות

זהנה דברי משה כאשר מפורש בדברי דבקה (י), וכבר אמרתי (י) כי אבני שהם ואבני שהם שזה הוא (ט) ג"כ לא תנאף ולא תנאף (י) ושוא ושקר (יג) בני אב אחד הם, גם תחמוד ותתאוה מבטן אחד יצאו (יג) [טו], והשם אמר לא תחמד בית רעך, כי אנשי השכל יקנו בית, ואחר כן אשה, ואחר כן עבד ועסה ושור והמור לחרוש שדהו (פ), וככה הם סדורים בפרשה הזאת ומשה סדרם על דרך אחרת, כי הבחורים הם חומדים אשה תהלה (פ) ואחר כך בית, וכנגדם הבית והשדה הקדים שור והמור שיחרוש בהם (פ) ואח"כ עבד ואמה (פ), וכלל באחרונה וכל אשר לרעך (פ) כאשר כלל השם (ז), ובעבור כי בדברי משה דברי השם מעורבין, על כן כתוב את הדברים (דברי ה' יש) ולא כל הדברים (י) כאשר כתוב בראשונה (י). דבור הראשון אנבי (י), דע כי כל המצות הם על שני דרכים, והדרך הראשון מצות שהם נסועות מהשם בלב כל אנשי דעת והם רבים, ואין בעשרת הדברים רק השבת לבדה שאינה בכלל שקול הדעת, על כן כל משכיל בכל עם ולשון מורים בהם כי הם נסועים בשקול הדעת, ועליהם אין להוסיף ולא לרצוע, והם ששמו אברהם עם מצות האחרות נוספות (י) [ין] והשם לא נתן התורה רק לאנשי הדעת, ומי שאין לו דעת אין לו תורה, והדרך השנית מצות הנעלמות ואינן מפורשות למה צו, וחלילה חלילה שתהיה מצוה אחת מהן מבחשת שקול הדעת, רק אנחנו חייבים לשמור כל

קדני אור

כתולדות, ומש"כ, אשר לא יאסור פיין גפי' כרמזין (ויקרא יט כו): [ט] וכן יאמר (י"מ שער א) והנה בפערת הדברים זכר ושמו, לא תחמוד ולא תתאף, ועד שקר ועד שוא, אבני שם כלל וי"ו, ומשם שם שיכא כו"ו, גם לא תנאף כס, ותיספת ומגרעת והמשכיל יבין (פי' כי כן הוא משפט כלשון): [י] פיין יסוד מורא שער כ: [יא] וכן יאמר (יסוד מורא שער א) ועוד מלות רבות לא נודע פירושם מן התורה, כי אם סברא, כמו ומלתם את פהלת לבבכם (פי' כי הוא מליצה אס' לספיר כסוי הספצות והסכלות המכסה בינת הלב, כי כל לשון סגלס הוא כסוי פסוקי הפסוקה על יופי סדנר): [יב] כן הוא בכלכות גדולות ספיותם לר' שמעון בן קירא מלוב שס"ד, וכן לא מנו אותו פוני המלות, פיין ס' המלות להרמזים ול' מלוב שס"ד: [יג] וכן הוא (יסוד מורא שער ז) שיאמר שם, והנה כל מלות פל שלש דרכים, האחד באמות סלג

יהל אור
(נד) שאמרה מלות, לפני ד"י לפרש שפס הכרכה בדברי יצחק שאמר בערס אמות, לפי שיצחק נביא היה והכרכה בפיו, כאלו יצאה מלפני ד', וכן פירש משה בדברות האחרונות, ואמר כאשר לוך ד' אליך (פי' בדברות הראשונות) ולמען ייטב לך (דבר' ה' סו) כי השכר פל מ"ע, ע"כ אמר, ולמען ייטב לך: (נה) למעלה כזה הס': (לו) אף שהשני בוי"ו: (לז) בדברות הראשונות נאמר לא תנאף בלא וי"ו, ובדברות האחרונות בוי"ו ולא תנאף: (נח) בהראשונות, עד שקר"י ובהאחרונות, עד שוא"י: (נצ) בהראשונות לא תחמוד, ובהאחרונות לא תתאוה: (ק) וזכר הדברים הנחמדים כפי לורך האדם אליהם, ומה שראוי שישתדל על קנינם כסולמו, ולכן זכר ראשונה חמדת הבית, ואח"כ האשה ואח"כ עבד ואמה, ואח"כ שור וחמור, שהם בע"ח הוא גם פה, ופיין למעלה אות ה וכו' ולב ובקרני אור הערה ב: (קד) בדברות האחרונות: (קה) בדברות הראשונות, כי כל הדברים שאינם נזכרים כ"כ כלל הכתוב באמרו, וכל אשר לרעך: (קו) כי דברי משה היו ג"כ בהם: (קז) בדברי השם, וידבר אלהים את כל הדברים: (קח) עתה יתחיל לבאר בדברות מאנכי, ודעתי פה שהדבור אנכי הוא מעשרת הדברות: (קט) פיין בפי' הא' ז"ל (ברא' כו"ה) ובבארי שם ופיין קדני אור: (קי) ובבארי יש לו סוד כמזם ונפלט מאתנו: (*) ובבארי, היא"י: (קיב) לכרות בשר הלב כמו בשר הערלה: (קיג) פי' אף שנעלם ממנו: (קיד) ופי' שם הא' ז"ל, והוא פגורת קדש, בעביר שיחפרב זה פס זה: (קיד) פיין פרטו בראש ס' בראשית: (קטז) פירושו במעשה, וכן יחשוב אותם למעט

אבן שמות כ יתרו עזרא קנא 301

עשה ואהבת את ה' אלהיך (דברי יא, א) זלדבקה בו, וליראה את השם הנכבד (שם כח נח), ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יז יח) ומצות לא תעשה לא תנשא את אחיך בלבבך, ולא תקום ולא תטור (שם שם יז יח), גם מצות הלשון עשה ולא תעשה, עשה כמו ק"ש וברכת הסזון, וברכת כהנים גם וידוי מעשר (ק"י) ורבים ככה, ומצות לא תעשה, לא תענה ברעך (פ' טז) אלהים לא תקלל (למטה כב כז) לא תקלל חרש (ויקרא יט יד), ומצות עשה ולא תעשה במעשה הם רבים, ואין צורך להזכירם, ומצות הלב הם העקרים הנכבדים על כולם (פ"י) [יד] ורבים חשבו כי אין עון במחשבת הלב, רק בדברי עוין (ק"י) ובאמת כי היא קשה לבדה יותר מכל מחשבות רעות, רק היא כנגד כולם (ק"י) והלא יראו כתוב, שש הנה שגא השם (משלי ו טז) ושם כתוב לב חורש מחשבות און (שם שם יח) וכתוב, הטיבות כי היה עם לבבך (דה"ב ו ח) הטיבה ה' לטובים ולישירים בלבבותם (תהי קכ"ד ד) והיה לבבכם שלם (מ"א ח סא) אני ה' חוקר לב (ירמ' יז י) וה' יראה לבב (ש"א טז ו), ודגה זה הדבור הראשון הוא עיקר כל התשעה הדברים הנכתבים אחריו, והוא קרוב סמכות קלב, ושעם זה הדבור (ק"י) שיאמין, ותהיה אמונת לבו בלי ספק, כי זה השם הנכבד שהוא נכתב ולא נקרא (ק"י) ושון הוא לבדו אלהיו (ק"י):

שאלני ר' יהודה הלוי מנחתו כבוד (ק"י) למה הזכיר אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ולא אמר שעשיתי שמים וארץ, ואני עשיתיך? וזאת היתה תשובתי אליו (ק"י), דע כי אין מעלות בני אדם שוות באמונתם בלבם שהם מאמינים בשם הנכבד, כי הרבים מאמינים להשמעות אונים שיאמרו להם אדונייהם ככה, ולמעלה מהם שראו זה כתוב בדברי התורה שנתן השם למשה, ואם יבוא אפיקורס (ק"י) לערער כי אין אלהים ישימו ידם לפיהם, כי לא ידעו להשיב, ואשר נשאו לבו ללמוד חכמות, שהם כמו מעלות לעלות בהם אל מקום חפצו, יכיר מעשה השם במתכות ובצמחים ובחיות, ובגוף האדם בעצמו, שידע מעשה כל אבר ואבר כפי התולדות, ולמה היה על זאת המתכות (שון) ויגבה לבו אחרי כן לדעת דברי הגלגלים שהם מעשה השם בעולם האמצעי שהוא עומד, וידע ומן סתי תקדר השמש או הלבנה (ק"י) וכמה יקדר השמש ממנה (ק"י) גם ידע הלבנה למה נקדרה ומי גרם לה (ק"י), וכל אלה ידע בראיות נמורות שאין בהם ספק, ומרדכי השם ידע המשכיל את השם, וככה אמר משה, הודיעני נא את דרכיך ואדעך (למטה לג יג) [יו], והנה השם הנכבד הזכיר בדבור הא', "אנכי ה' אלהיך" וזה לא יוכל להבין רק מי שהוא חכם מופלא, כי

קדני אור

והשני כפה, והשלישי כמפס: [יד] וכן יאמר (יסוד מורא שם), וכאשר באחד נמצא בכל השבון, ככה עקר כל שום שהיה תלוי כפה או כמפס לריכה לאמונת סלב, ואם לאו הכל הוא וזהו, וחכמינו לא אמרו רחמנא לבא כפי (כנהד' קו ב) והם כותב לב ותוקר כליות, וכתוב בפיו וכלכך לפשותו (דבר' ל יד) וזה סכתיב כולל שלש דרכים, כפיך ידע, וכלכך לאמונת סלב, לפשותו, שתפסה כמות שהם כמפס: [טו] ויש כתיבתו סודות גדולות, וזה סלכס למ"מ, ופירות קריאתו הוא אדון סלב, ופיין ברא' א' א קדני אור ספרס כ': [טז] וזהו ז"ל (ס' ספססס ספססס) האריך כזס וביאר שיש לסתבון מפלאות חכמת ספסס כלמסס וכמסס וכאדם, וכאיר ספסס כמסס אמו ותיקון איברי וספססס, ומרחקס וקרוכס קלסס מקלסס, וספססס סדרס, וספססס מנין איבריו מדומס סחלקס (ס' סדומס סחלקס) ולא יעסס כאחד מהם, ולא יוסף במנין ספססס סדופקס וספסססס, לא יוסף ולא יגרע במנין ספססס וסללססס וספסססס אסר יקססס, וספססס סרסס וסלר סגוף, וליר סכססס, ויכסס סכסס סיסס נקל לקכל כמססס ספסססס סנלרכס לקיוסו ולספסססס חיותו, ותמסס לכל גוף וגוף ספסס סופקס סוקססס, וססס סופקסס אחרס דופקסס כמנין ימות ספסס, וספסססס כמנין לילותס, (וג' ספססס, כמנין ימי ספסס ולילותס) ואין זה מקסס לדמות סניססס סגוף לדמות כמנין ספססס סמסס סלד נקרא האדם אלל ספסססססס סולס קסן וג' אלל רז'ל, (פיין ברא' א' א קדני אור ספרס קלס) ופיין מנחס קגלות לר' אבא מרי מסס סרק ז: [יז] וכן יאמר (ס' ספסססס) אמוס סכססס כזס לסודיעך ולסודיעך שיסלס סופל מכלי כלי וסרס מכלי אבר, ואורג סחכלית ספססס, לא ראות לו ולא יד לו ולא רגל לו ולא כלס, ועבר סחכלית סתיקון וכיסוי כליו: לא פיין לו, ולא שסס, ולא אלכס ולא אבר ולס

סמס

יהל אור

למסס שיאמר, ומלות עסס ולא תעסס כמפסס: (ק"י) שזנו להתולדות לפניו כהולאת ספססי ספסססססס וספסססססס, ולהתנקות מהם כמאמר ג"כ, וזהו הנקרא ודוי ספסס, והלזוי כזה באמרו ואמרת לפני ד' אלהיך בערתי הקדש מן הכית (דבר' כז יג): (ק"י) הם עקרי הראשיים: (ק"י) כי אין בתורה מלות לא תעסס כלכ כי אס פ"ג (פיין פ' ג): (ק"י) כי רק מחשבת עו"ג עולה על כולנה, אבל יש עון כמחשבת סלב לבד עו"ג, וכמו סיבאר: (קכ) אנכי ד': (קכא) הוא סס העסס: (קכב) וסנה יסבר מלת אנכי אל השם, ויהיה אנכי ד' הוא הנושא, ואלהיך אשר הולאתיך הוא הנשוא, ותהיה הכוונה אני הנקרא ד', אני לבדי אלהיך המסגיה עליך ספססס מיוחדת אשר כבר הולאתיך מארץ מלריס, ופיין באור סד"ל מה ספססס פ"ו: (קכג) פיין ערכו בראש ס' בראשית: (קכד) וכן הוא (כחורי מאמר ראסן ס' כה) ופיין כמלמד סחלמידס ס' יתרו, סיפסס ג"כ כעין זה: (קכה) פיין ערכו בראש ס' בראשית: (קכו) כי קדרות ספססס או סלכסס יס כס ספסססס ודיניס רכיס: (קכז) פיין סלכססס כי קדרות ספססס סלכססס, כי גופס לא סלקס ולא סקדור ולא ימנע ממנה אס אורס כלל: (קכח) פיין קה"ח להרמכסס ז"ל פ' ע"ז, וכס' לא ראות לו ולא יד לו ולא רגל לו ולא כלס, ועבר סחכלית סתיקון וכיסוי כליו: לא פיין לו, ולא שסס, ולא אלכס ולא אבר ולס

קרני אור

חמור שיהיה נשאלו, אלא כח יליד וירקס ויפתח פיתוחים
ויתוק חקוקים, ויאררו ויבנה הוא לבדו בתכלית הליד,
ודקות האומניות, ומתוקן כסדר והקס יותר נאה מכל
חכם חרשים ומשפר כשיהיו אללו כל הכלים שנעולם לא יכול
לחקות פעולה אחת בעולם מכל מלאכות הטבע, ולא אפילו
בתבנית האורה הנראת לבדו, והנחלא הוא יפידו פליו
הסרגש והשכל והוא נמלא, ולא ימלא לו פין ולא יד ולא
רגל ולא אבר, ולא תוכל לומר בו שהוא ארוך או קצר,
ולא שהוא ירוק או לבן או אדום או תכלת, ולא שהוא קל
או כבד, ולא שהוא בעל תבנית או מתוק או מר, והתבונן
זה סעיף בתכלית ההתבוננות, והתוודעו כשכלך והתבוננו
בלבך, וזכרו לפת האלמך להורותך בו על זולתו שהוא
נוראו ומלכו לפי שלושת הכונה היה סדר אלו הענינים וזכרי
היפודות וההויות והסגולות הרוחניות והכתות שיהיה מדרגה
לידיעת הנורא ית' להרחיק ממנו כל הרואי להרחיק ולחייב
לו מה שטוב לחייב מן החיובים הפשוטים יותר כפי יכולתו,
וכשתדע זה המנהיג הגדול ותקח הזנך שמן מנחו או תדע מה
עם ויאמר ד' אל עשה, ועם וירד ד', ויאמר אלכיס,
באמתות זה: [יח] וכן כתב הרמב"ן ז"ל, ואמר אשר הולאחך
מארץ מצרים, כי הולאתם משם תורה על המצואות, ועל
החפץ, כי בידיעה וכשנבנה ממנו ילאו, וגם תורה על
החדוש, כי אם קדמות העולם לא ישתנה דבר מעצמו, ותורה
על היכולת, והיכולת תורה על הייחוד, וזכו שאמר, בעבור
תדע כי אין כמוני בכל הארץ, וזה עם אשר הולאחך, כי
הם היודעים ועדים בכל אלה: [יט] ואם כוננת הח' ז"ל
פה, כונה להורות כי לצבור יבין הכלתי משכיל הזכיר כן,
כולנו נבונים לא היה נמוס הנורא מלשמות להם יכנה מלד מה

תשא (ק"י) והנה גבור האות שעשה השם
במצרים אמר משה אתה הראת לדעת (דברים
ד ל"ה) שהכל ראו זה חכמים ושאינן
חכמים, גדולים וקטנים, גם הוסיף עוד בדבר
מעמד הר סיני ששמעו קול השם על בן
אתרו, מן השמים השמיעך את קולו ליסרך
(שם כ לו) ואמר באחרונה כי הדעת הנסורה
שישיב האדם אל לבו עד שיתבדר לו בראיות
כי השם הוא לבדו, על בן אמר וידעת היום
והשיבות אל לבבך (שם פ' ל"ט), ואמר דוד
ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדו
(דה"א כח ט) והדעת הוא בלב לא בהודעת הפה,
והנה הזכיר למשכיל אנכי ה' (ק"ט) והוסיף אשר
הוצאתיך שיבין המשכיל ושאינו משכיל (ק"ט) ויש
ואמר אלהיך כי אתה חייב בעבור שהוצאתיך
מבית עבדים להיות לי לעבד שתעבדני,
ותהיה לי לעם ואני אהיה לך לאלהים, ומשה
פ' זה בפרשת כי ישאלך בנך (דברים כ),
כי טעם השאלה למה אנו חייבים לעשות מצות
השם יותר מכל האדם והלוא אחד לכולנו,
והנה הזכיר שלש תשובות, הא' עבדים היינו
לפרעה (שם שם כא) והוא עשה לנו זאת
הטובה הגדולה, על בן אנו חייבין לשמור כל
מה שיצונו, אפילו לא היינו יודעים טעם
מצותיו, והב' כי אלה המצות אינם לצרכנו,
כי אם לטוב לנו כל הימים לחיותנו (שם שם
כד) (הפ') והשלישית, וצדקה תהיה לנו (שם
שם כה) שנהיה צדיקים לנחול העוה"ב (ק"ט),
ואנשי המחקר טענו כל דברי הנזכרות שהם

יְהִי אֵנֶךָ

נחמד וגעים סי' רכו ורכז : (קכט) למעלה ג סו :
(קל) ופי' שם הה' ז"ל יושב כמו שוכן : (קלא) ר"ל
עולם השכל שהוא בלתי מושג : (קלב) עולם האמנעי
הוא עולמ הגלגלים , שהוא מתנהג בכח השם :
(קלג) פי' עולם העליון ועולם האמנעי : (קלד) הוא
האמנת האלהות : (קלה) עיין (כוזרי מאמר ראשון
סי' מז , ויסוד התורה להרמ"ג , מחידוש העולם ,
שהאריך בזה) : (קלו) וכן הביא למטה בפ' הקצר
אות קפה מחכמי יון שאומרים כי לעולם השם הוא
בורא , ודעתם שהעולם קדמון כמנהגו נוהג בלי
ראשית ואחרית : (קלז) ובמק"ג ד"ו , "עבדים"
(קלה) למטה לג כא : (קלט) כי המשכיל ישכיל זאת
בשכלו לידע שהשם לבדו עשה כל : (קמ) לשאינו
משכיל שראה בעיניו נפלאות השם ידע שהשם הוא
האלהים , וכן פי' רב"ה , כי רצה להביא להם
ראיה על האלהות ממה שראו הם בעצמם בעיניהם :
(קמא) וכן פי' הח' ז"ל שם , והנה חייבים אנחנו
ליראה את שמו , כי כבר הכרנו כי הוא הטיב
לנו , ועוד ייטיב לנו להחיותנו , כי מצותיו חיים
הם למוצאיהם : (קמב) וכן תיוב"ט שם , וזכו יהי
נטיר לנא לעלמא דאתי" וזה' ז"ל הביא שם :
: : : : : הפי' : : : : : הזה בשם י"א , והוא פי'
, ולדעת החבר (כוזרי מאמר ראשון סי' כה) אפילו בולנו חכמים
שנכלל בזם מופת ויותר ממנו , ולהיותם ג"כ דברים נוגעים
אליו

אבן שמות כ יתרו עזרא קנב 303

הדברים (קמ), ומצאו (קמ) השם הנכבד בחמשה דברים הראשונים (קמ), וכבד פירשתי, כי הדבור הראשון הוא היסוד, ועליו כל בניי המצות, ואחריו כתוב, לא יהיה לך, ופשע מי שאינו מאמין בשם גדול מפשע עובד ע"נ, כי יש רבים שהם מאמינים בשם, והם מזבדים ומקטרים לע"נ, כמו המקטרים למלכת השמים, שהם חושבים כי ישיבו להם, כאשר אמרו ומן אז חדלנו לקטר למלכת השמים וגו' חסרנו כל (ירמיה מד יח) וכתוב את ה' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים (מ"ב יז לג) וככה נעמן בהשתחוית, בית רמון (מ"ב ה יח) והנה אלה מודים בשם, רק משתפים עמו אחר, על כן בדבור זה כתוב השם הנכבד, ובדבור השלישי גם הוא כתוב, כי פשע הנשבע לשקר פחות מע"נ, רק הוא בזה השם בגלוי, אולי עשה זה בעבור כעס או צורך, כי בלבו מאמין בשם, ואינו משתף אחר עמו (קמ), ובדבור הרביעי כתוב השם ששבת ביום השביעי, והנה העושה מלאכה בשבת הוא מכחיש מעשה בראשית (קמ), וזה הפשע פחות מאשר ישא את שמו לשוא (קמ), ובדבור החמישי כתוב השם, כי האבות משתפים עמו בויצירתו, ואם לא יכבדם כאילו אינו מכבד השם (קמ), וחמשה דברים הנותנים הם כנגד האדם (קמ), והראשון הוא הקשה (קמ) שהוא להפריד הנשמה מעל הגוף (קמ) (כב), ואשר אחריו אינם בגוף (קמ), ואשר אחריו לא

קרני אור

אלינו כפרט (קול יהודה): [כ] התשעה מקרים קראום תבתי המבטא מאמרות (הגיון שער י) כראשון העלם, השני הכמה, השלישי הארך, הרביעי המלטרף, החמישי המתי, הששי האנה, השביעי המלכ, השמיני לו (הוא הקטין והוא הדגדג שהוא לו כמו הפער, והקרניים, והפגזים והדומה להם שהם לו ואינם בו) התשיעי שיפעל, העשירי שיפעל, והנה כל התשעה הם מקרים, והעלם נושא אותם, כי אין מילאותם בעלמם, כי אע"פ שהם נשואים על הגוף הם בעלמם אינם גוף, וזה הנושא את העלם נושא עמו כל תנועות המקרים והנה מי שיאמין באמונה ישרה כמי שאמר אנכי, ישמור מעשות כל רע בעבור כי ידע כי אלסיו נגד עיניו תמיד, והנה דבור אנכי כולל תשעת הדברים כאשר רמז במספר אחד, כמו שהאחד סבת כל המספר והוא אינו מספר ככה דבור אנכי כולל את כולם, ועיין בס' (האמונות והדעות לרס"ג מאמר כ פ"ח) בענין העלם וט' מקרים: [כא] וכן יאמר בס' (השם), ועוד מלאנו שכל הדברים שהם דברי המדברים פשרה, וט' מקרים, והאחד לבד עלם סובל, והנה מפאת מעלה הוא אחד, וממטה פשירי, פ"כ בפשרת הדברות הכתובים בתורה בראשיתם אנכי, להורות על שם העלם, ואיני מלות עשה או לא תעשה כמעשה כשאר הדברים, רק באמונת הלב לבדו" ופיין למעלה קרני אור הפרס א': [כב] וכן יאמר (יסוד כתיב

עשרה (קמ) והם ראשים כללים אין למעלה מהם, הראשון הוא עצם כל דבר והוא עומד (קמ) והט' דברים כולם מקרים, וכולם נסמכים על הראשון ונלזים אליו וממנו יצאו (קמ) [כ] כי הוא במדות * האחד בחשבון עשרה, כי ממנו יצא כל חשבון, וכל חשבון ימצא בו כי הוא היסוד (קמ) [כא] והנה זה הדבור הראשון שאמר השם הנכבד (קמ) כולל כל מצות הלב והלשון והמעשה, כי מי שאינו מאמין בלבו בשם אין עליו טעוה (קמ) וחייב אדם להזכירו בכל רגע לכבודו, כי כל מה שיעשה לא יעשנו כי אם בעבור כבודו, ולא ימנע עצמו ממצות לא תעשה, רק בעבור כבוד השם לבדו, כאדם נותן צדקה לעני לא יתנו בעבור כבוד הנבאי, ולא בעבור שישבחוהו בני אדם, כי אז תהיה מעלת האדם גבוהה בעיניו ממעלת כבוד השם שנתן לו הון, ועדף ממנו (קמ) מה שיוכל לתת לקבל שבר מהשם, וככה העושה עבירה בסתר בעבור שלא יודע למלך או יראוהו בני אדם ויקל בעיניהם, והחושב זה הוא משונע, כי כן כתוב, אם יוצר עין הלא יביט (תהי צד ט) (קמ) והנה השם רואה במסתרים מה שלא יוכלו בני אדם לראות בגלוי כי השם יודע מחשבותיו וסודו, והנה פחד מהמלך שימות מחר שלא יענישוהו, ולא יפחד ממלך האמת שנפשו בידו בעולם הזה ובעולם הבא, והגאון רב סעדיה חבר אזהרות וכלל כל המצות באלה עשרת

יהל אור

על דרך הפשט בענין אחר: (קמג) ר"ל עלם ותשעה מקרים: (קמד) כי העלם עומד בעלמו ולמעלה ג טו מכואר בארובה מה הוא העלם: (קמה) פי' שהתשעה נסמכים אליו והוא היסוד: * ובמג"ט ובכ"י "כדמות" (קמו) פי' כמו שהאחד הוא מהעשרה ואינו נספר עמהם כי הוא יסוד המספר, כן דבור אנכי הוא היסוד ואינו מן המנין: (קמז) פי' דבור אנכי: (קמה) ויפרש שאנכי ד' אלהיך שיאמרו ויעבדו ככל לבו וידבק בו תמיד ולא תסור יראתו מעל פניו. (קמע) פי' שהעדיף ממונו: (קנ) ופי' שם הח' ז"ל, וזה טעם נכבד כי אין צורך לעינים ולאזנים, כי הוא הנותן כח בעינים לראות ובאזנים לשמוע, הנה המראה והמשמע מאתו הם, ואיך לא ידע הכל': (קנא) נמלא בקיבץ מעשה ידי גאונים (ברלין תרע"ז), ואחריו הראב"ן זקינו של הראש"ם ז"ל בס', מאמר השכל' וכן עשו כמה גדולים אחריהם: (קנב) זה הוא ענין אחר, ובכל הדפוסים לא הפסיקו בין "הדברים" ובין "ומלאו": (קנג) יפרש שנמלא השם הנכבד בחמשה דברים הראשונים, וכן יאמר (פ' יב) כי בחמשה דברים הראשונים זכר השם ושם פס כולם, ד' אלהיך (וקנד) אמר, יסלח נא ד' לעבדך בדבר הזה: (קנה) פי' שלא ישתף עמו זולתו: (קנו) והש"י לזה אותנו באות הזה, כמו שאמר כי אות הוא ביני וביניכם (למטה לא יג) וזהו עיקר גדול באמונת ישראל: (קנז) ויהשכח מחמור אל הקל: (קנה) עיין למטה פ' יב: (קנט) החמשה דברים האחרונים הם בין אדם לחבירו ולא נזכר בהם השם כלל, לפי שהם המחויבים מחוק הטבעי באלם: (קס) דבור הראשון לא תלח הוא הקשה: (קסא) לשפוך דם האדם אשר ברא אלהים בללמו: (קסב) בכל הדפוסים

השם, והאכילתו והלבישותו, ודעה בלב נפועה, שחייב אדם לתת גמול טוב למסיבים לו, ע"כ באלת הדבורים החמשה יש זכר השם, ובחמשה הנותרים אין שם (קטז) בעבור שאלה החמשה (קטז), הם בין אדם לבורא, ופעם לא תרצה על בן אדם, שלא תשחית צורה לא מלאו ימית, עוד להתבונן לכה נבראה (קטז) ולא כן הבתמות כי אין מקור להם (קטז), ופעם לא תנאף להאנים מה שיש ברשות אחר, או ברשות העצם (קפא) ושאינו סמוך וחזק לתולדות (קפז), ומפסיד חורע (קפג), ופעם לא תגנוב, לב גם מכין (קסד), ופעם לא תענה שתרחק מהכוב, ופעם לא תחמוד, כמו גול ועושק ומרמח בעבור חימוד הלב, וכל המצות סבוארות הנה באר היסוב במשנה בחלמוד ובתוספות, ותחל מדבור לא תרצה שהוא להשחית הגוף, ואחר כן לא תנאף אונס בגוף, ואח"כ לא תגנוב והוא בסמון (קפז) ועד שקר כפת, ולא תחמוד בלב, והוא הקל כנגד האחרים, והגאון חבר אזהרות והכנים כל המצות בכלל אלה דברי הברית (קפז) ואני אומר לך ברמז כי הדבר הקל מאמנות האדם עם בוראו (קפז) קשה מכל דבר בינו ובין נברא כמותו (קפז) כי כל נברא ימית (קפז), וההפך בשכיבה הסותרת, לחיותה בגלוי ולא בפתר (קפז), והסמון יעשה לו כנפים, ואין אדם שלא יחמא בלשונו לחוסף או לזרוע, וכל לב חומד ומתאוה חזק מלבות אכזבים (קפא), ופעם דבור אנכי שידענו ויאחכנו בכל לבו וידבק בו ויהי לנדרו תמיד, ולא תסור יראתו מעל פניו (קפז) [כג] ופעם לא יהיה לך אלהים אחרים שלא יאמין

יהל אור

כתיב, "אונס בגוף" וט"ס הוא וז"ל, "אונס בגוף" והוא לא תנאף, וכן הוא בפי' הקצר למטה, ואח"כ לא תנאף והוא אונס בגוף, ופי' להאנים מה שיש ברשות אחר, והוא המס בגוף: (קסג) ובכלל זה גם נגזת נפשות וכדעת רז"ל: (קסד) ואח"כ הזהיר (קסה) וזהיר על הגול הנמשך בפעל ההמדה זגס על החמדה עלמה אשר בנפש, כי היא מקור כל פעולותיו הרעות, והנה דבור אנכי ולא תחמוד הם כמו מפתחות לכל שאר המלות ע"כ הם ראש וסוף: (קסו) בדברים ה' פו, ודעתו שם כי דבור אנכי אינו מן המעלה, וכן דעתו למעלה עיין אמת קמו: (קסו) דבור הראשון אנכי, והחמישי כבד, וכן יאמר למעלה בפי' הארוך, ועיין קרני אור שם הערה ד: (קסח) עקר הרביעי הוא זכור, וכחוב בו ג"כ לאו, לא תעשה כל מלאכה: (קסס) פי' כי היא צורה ואדון וכי ישתו מבלי ראשית ומבלי אחרית: (קסז) פי' מה שיאמר אלהיך: (קסח) עיין למעלה קרני אור הערה כ: (קסז) עיין יהל אור למעלה אמת קמו: (קסג) וכן יאמר למעלה בפי' הארוך, כי פשע הנשכח לשקר סחות מע"ג: (קסד) עיין למעלה יט פ, דעת חכמי הדור גם כענין הנבואה: (קסה) עיין למעלה אמת קלו: (קסו) ע"כ לזה לזכרו ולקדשו, וזה סנה גדולה באמונה, כי מתוך החדוש יתבאר ענין ההשגחה והנבואה: (קסז) פי' אין זכר השם: (קסה) פי' החמשה הראשונים: (קסס) ואם תתבונן לא תרצה אמת: (קסז) והותרו לך: (קפא) פי' ברשותו, וז"ל אף אם הוא ברשותו אינו רשאי לאגס: (קסז) עיין ברא' ו יא ובבאורי שם: (קסג) כמעשה אונן: (קסד) ונכללו בו שם מלות רבות: (קסה) ולדעת חז"ל (מנהג' פו - א) בגונב נפשות הכתוב מדבר, ועיין רש"י ז"ל: (קסו) עיין יהל אור אמת קג"א: (קסז) פי' אפילו דברים הקלים בפנינו באמונה עם ברא'ו: (קפח) המש קשים מכל דבר אפילו מעבירות שבין אדם לחבירו: (קפס) והאמונה באלהות הוא יסוד העקרי: (קל) עיין בפ"י הח' ז"ל (דבר' כו, פסוק יד ויט): (קלא) ע"כ בא עליהם באזהרה: (קלב) יאמר שאנכי הוא מלת הלב שידעה ויאמין בלבו באמונה שלימה כי יש ברא' נמלא אחד קדמון ואין עוד מלבדו וראוי לאהוב אותו ולירא מפניו:

תגנוב בסמון (קסג) ואחר כן בלשון (קסד), ואחר כן חמוד בלב (קסה): (פיה"ק). מספר עשרת הדברים על דעת כל המפרשים שראשון הוא דבור אנכי, והשני לא יהיה לך, ואני אגלה לך דעתי בפ' ואחזקן (קסו), ואלה הדברים כולם לאוין חזק מדבור הראשון והחמישי (קסז) כי עקר הרביעי לא תעשה כל מלאכה (קסח), ופעם זה הדבור הראשון שתהיה אמונתו בלבו, ויאמין כי הוא (קסס), וזה פעם אנכי, ויהיה אלהי שיעבדהו (קטז) כי הוא הוציאו מארץ מצרים, ודבור "אנכי" הוא השרש, והפעם ששישמו לו לאלהים דבק בו, וכן שיוודח שהוציאו מבצרים, ודבור לא יהיה לך שני, בעבור שמי שישים שותף עם השם, הנת הוא מורה כי יש שם, גם יש לו שותף, ע"כ אמרתי שדבור אנכי הוא השרש, והוא כנגד העצם הנושא את חת"שעה המקרים (קפא), וכדמות האחר בחכמת הפסירות (קפז), והדבור השלישי גשיאות השם לשוא, והנה הוא קרוב כמעלת הדבור השני, ואם הוא תחתיו (קפג), וזה דרך חכמי הדור האומרים כי השם לא ידע החלקים (קסד) כי אלו היה יודע הנשבע בשם לשקר כי השם שומעו היה ירא סמנו, והדבור הרביעי שביתת יום השביעי והוא קרוב כמעלת נשיאת השם לשוא, והפעם שחכמי יון אמרו כי לעולם השם הוא בורא (קסז), והנה כל עושה מלאכה בשבת מבחש במעשה בראשית (קסז), הדבור החמישי כבוד הורים, בעבור שכבודם תלוי בכבוד שמים, כי הם תולדותו ככח

קרני אור

חירא שער ג'), והנה נעשרת סדכרים כחמשה כנגד השם הם סדכרים בלב, והם החמורים, והכל דבור שפי' לא תרצה ופחמור. [כג] ולפי זה יכיר כח הדבור הזה על אהבת השם ועבודתו ופי' כתב בד"א כי הוא סיפוד הס' סיפודי ההורה

שלא יזיקו בדבר שפתיו ע"י עדות שקר: (קסה) וזהיר על הגול הנמשך בפעל ההמדה זגס על החמדה עלמה אשר בנפש, כי היא מקור כל פעולותיו הרעות, והנה דבור אנכי ולא תחמוד הם כמו מפתחות לכל שאר המלות ע"כ הם ראש וסוף: (קסו) בדברים ה' פו, ודעתו שם כי דבור אנכי אינו מן המעלה, וכן דעתו למעלה עיין אמת קמו: (קסו) דבור הראשון אנכי, והחמישי כבד, וכן יאמר למעלה בפי' הארוך, ועיין קרני אור שם הערה ד: (קסח) עקר הרביעי הוא זכור, וכחוב בו ג"כ לאו, לא תעשה כל מלאכה: (קסס) פי' כי היא צורה ואדון וכי ישתו מבלי ראשית ומבלי אחרית: (קסז) פי' מה שיאמר אלהיך: (קסח) עיין למעלה קרני אור הערה כ: (קסז) עיין יהל אור למעלה אמת קמו: (קסג) וכן יאמר למעלה בפי' הארוך, כי פשע הנשכח לשקר סחות מע"ג: (קסד) עיין למעלה יט פ, דעת חכמי הדור גם כענין הנבואה: (קסה) עיין למעלה אמת קלו: (קסו) ע"כ לזה לזכרו ולקדשו, וזה סנה גדולה באמונה, כי מתוך החדוש יתבאר ענין ההשגחה והנבואה: (קסז) פי' אין זכר השם: (קסה) פי' החמשה הראשונים: (קסס) ואם תתבונן לא תרצה אמת: (קסז) והותרו לך: (קפא) פי' ברשותו, וז"ל אף אם הוא ברשותו אינו רשאי לאגס: (קסז) עיין ברא' ו יא ובבאורי שם: (קסג) כמעשה אונן: (קסד) ונכללו בו שם מלות רבות: (קסה) ולדעת חז"ל (מנהג' פו - א) בגונב נפשות הכתוב מדבר, ועיין רש"י ז"ל: (קסו) עיין יהל אור אמת קג"א: (קסז) פי' אפילו דברים הקלים בפנינו באמונה עם ברא'ו: (קפח) המש קשים מכל דבר אפילו מעבירות שבין אדם לחבירו: (קפס) והאמונה באלהות הוא יסוד העקרי: (קל) עיין בפ"י הח' ז"ל (דבר' כו, פסוק יד ויט): (קלא) ע"כ בא עליהם באזהרה: (קלב) יאמר שאנכי הוא מלת הלב שידעה ויאמין בלבו באמונה שלימה כי יש ברא' נמלא אחד קדמון ואין עוד מלבדו וראוי לאהוב אותו ולירא מפניו:

אונקלוס

שמות ב יתרו

קנג 305

ג לא יהיה לך אלהים אחרים
ד לא תעשה לך פסל
ו כל תמונה אשר בשמים ממעל
ואשר בארץ מתחת ואשר במים

עבדוּתָא: ג לא יהי לך
אלה אחרן בר מני: ד לא
תעבד לך צלם וכל
דמוֹת די בשמיא מלעלא
ודי בארעא מקדע ודי
במיא מקדע לארעא:

רש"י

אבן עזרא

באומרים שמלאך הכבוד הפקיד על העולם (הא) ולא
יעשה צורות להוריד בה עליונים (הא): ג לא
יהיה לך, דבר הכתוב אלהים כנגד מחשבת
עובדימו (הא) [כדן] כמו ויקח חנניה הנביא
(ירמ' כה י) והאנשים רדפו אחריהם (יהושע
ב ז) וזכה דבר שמואל, לסה הרגותני
(ש"א כה טו) כי הכתוב דבר כפי מחשבת
שאר (הא) ואין זה מקומו לפרש אותו, וטעם
על פני, כמו וימת הרן על פני תרח אביו
(ברא' יא כח) שהיה נמצא אתו וראה אותו,
וככה, ויבהן אליעזר ואתמר על פני אהרן
אביהם (במד' ג ד) (קט) והנה הטעם אחד
שאני אליהן ואני נמצא תמיד בכל מקום,
ואני רואה מה תעשה אין ראוי שתשתף עמי
אלהים אחרים (י) [כהן] ואמר אחד מחבמי
לב אל תבעים אדונך והוא רואה אותך (הא)
והנה זאת המצוה שהיא לא יהיה לך היא בלב גם בפה (יז) כי אין בתורה מצות לא
תעשה בלב כי אם זו, כי אדם אומר לפני עדים כי הוא הולך לרצות או לנאוף, לא
יהרג בעבור דבורו אם לא עשה מעשה, והאומר נלכה ונעבדה אלהים אחרים צוה
הכתוב, כי הרג תהרגנו (דבר' יג י), ובמעשה (יג) לא תעשה לך פסל וכל תמונה
עץ או אבן, ולא תעשה בשום אומנות תמונה שהיא בשמים, ואמר מסעל שהם למעלה על
הארץ בכל צד, ואין תמונות בשמים, רק שמונה וארבעים צורות (יח), וחבמי הצורות
עושים דברים אשר לא כן, ומעשיהם קרובים לעבודת גלולים (יח): (פיה"ק, ופעם על פני.
אחר שתדע שאנכי בראתי הכל, וכבודי מלא הכל, לא יהיה לך אלהים זולתי, ופעם על פני,
כמו, על פני אהרן אביהם (במד' ג ד) [כז] וזה כדברי אחר מנבני הלב, אל תבעים את
אדניך למרות את פיו וחוא רואך (יז): ד ואשר בארץ מתחת, שהוא מתחת

ידה אור

קרני אור

ולמה יהיה נזכר ראשונ? [כדן] וכן הוא (מכילתא יתרו פ"ו)
וכי אלהות הן והלא כבר נאמר, ונתון את אלכיסם בלש כי לא
אלהים שמה (ישע' לו יט) ומס ת"ל אלהים אחרים, אלא
שאלהים קוראין אותם אלהות: [כהן] (ובמכילתא יתרו פ"ט) על
פני, כל זמן שאני קיים, מי בעוד שאני קיים, וזאת לעולם,
וכן הוא שם, מה אני חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים, אף אהב
אבך וכן נקד לא תפטר ע"ז עד סוף כל הדורות: [כז] עיין

(קאג) זה הוא דעת חכמי יון: (קלד) וכן יאמר
(למטה פ' ג) וחבמי הצורות עושים דברים אשר לא כן
ומעשיהם קרובים לע"ג: (קלה) שידעו כן: (קלו) ר"ל,
כי יקרא הכתוב להגיה נביא, כנגד מחשבת המאמינים
בו, כי נביא שקר היה: (קלז) ר"ל רדפו לפי
מחשבתם אחר המרגלים, והם היו צבית רחב הזונה:
(קלח) ועיין ברלביג שם מה שהעיר ע"ז, וכן אמר

אלהים, כנגד מחשבות עובדימו: (קלט) שהיה אהרן אביהם רואה ועומד שם: (ר) כי הכל גלוי לפני: (רה) וכן יאמר
אל חכמינו לשחק עמי אלוה זולתי על פני ואני רואה: (רז) ואמר לא יהיה לך הספס ההסכמה בלב, וכן בפה
וכמו שיבאר: (רג) אחר שהזהיר במחשבת הלב, החל להזהיר במעשה ידי אדם, ואמר, לא תעשה לך פסל: (רד) חכמי
התכונה כשרצו לדעת מהלך הכוכבים והמזלות פשו סמנים בקבוצת הכוכבים פלגם כפי ראות עיניהם מ"ח לורות
בכל הגלגל, שהם י"ב בתוך מהלך השמש, והנשארם ללדדים מזה ומזה מקו השוה, והנה יב מזלות שתחלתן סלה
וסופן דגים, ועוד ששה ושלשים לורות, כא לורות מלפון וטו מדרום, וסימן למספרם כוכב גי' מ"ה, ועיין ס'
נחמד ונעים ס' מ"ה, שמות הששה ושלשים לורות: (רה) עיין אות ריב: (רו) וכן יאמר בפ"ה הארוך, עיין אות רה:

נדבכים

מקוב' רש"י: יח) מכילתא פ"ו, ובפס"ז יפרש, על לא תפסח לך פסל: יד) מכילתא שם, כלומר שהם אלהים של אחרים
וכאלו כתיב אלהי אחרים, ילקוט שם: טו) מכילתא שם ילקוט שם: טז) מכילתא שם, פס"ז ילקוט שם:

שמות כ יתרו

אונקלוס

מִתַּחַת לָאָרֶץ: ה' לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי אֲנִי יְהוָה
 ה' לֹא תִסְגֵּד לָהֶן וְלֹא תִפְלַחֲנֶן אֲרִי אֲנִי יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ אֵל קָנָא מִסֵּעַר

אבן עזרא

הַנִּצֵּל מִמֶּנּוּ (יט), הַזִּכִּיר יִרְמְיָהוּ בִּי, הַקֹּאֶלֶר
 הַבֶּסֶר תִּקְהִינָה שְׁנִי (יִרְמְיָהוּ לֹא בִשׁ), וְבִסִּי
 יִחְזָקָל מְפֹרֵשׁ, כִּי הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד נִשְׁבַּע בִּי,
 בֶּן לֹא יֵשָׁא בְּעוֹן הָאֵב (יח) יח (כ), אִם כֵּן
 כִּי טַעַם פּוֹקֵד עוֹן אֲבוֹת עַל בָּנִים, וְהַתְּשׁוּבָה
 כִּי יִחְזָקָל פִּירֵשׁ אִם הִיא הָאֵב רִשָּׁע וְלֹא הֵלֶךְ
 הַבֶּן בְּדַרְכֵּי לֹא יֵשָׁא עוֹן אָבִיו (יט), כִּי פְקִידַת
 הָעוֹן הִיא קְשׁוּרָה עַל שׁוֹנְאִיו (יח) וְלֹא כְמוֹ
 שׁוֹכְרֵתִי, וְטַעַם פְּקִידָה כְּמוֹ זִכְרָה (יח) כְּמוֹ
 „וְהִי פִקֵּד אֶת שְׂרָה” (בְּרָא' כֹּא א) שְׂהוּא כְּמוֹ
 וְיִזְכֹּר הִי, כִּי הַשֵּׁם יֹאדִיךְ לְרִשָּׁע אֲוִלִי יִשׁוּב
 מִחֲטָאוֹ שְׂחָטָא וְיִוְלִיד בֶּן שְׂהוּא טוֹב מִמֶּנּוּ, וְהִנֵּה
 אִם הֵלֶךְ בְּדַרְכֵּי אָבִיו, גַּם הַדּוֹר הַשְּׁלִישִׁי
 גַּם הַדּוֹר הָרְבִיעִי, הַשֵּׁם לֹא יֹאדִיךְ אִפּוֹ לְרְבִיעִי
 אִם הָיוּ כֵךְ עַד אַרְבַּע דּוֹרוֹת שׁוֹנְאִי הַשֵּׁם
 כּוֹלֵם, כִּי בּוֹ יֵאבֵד זֵכֶר כּוֹלֵם, כִּי הַשֵּׁם יִזְכֹּר
 מִה שֶׁעָשָׂה הָאֵב, וְסִי שֶׁעָשָׂה הַבֶּן, וּבֶן הַבֶּן,
 עֵיכ לֹא יֹאדִיךְ לְרְבִיעִי [לֹא] וּבְנֵי הַבָּנִים נִקְרָאִים
 בָּנִים (יח) עַל כֵּן אֵהוּ דֶרֶךְ קִצְרָה (יח) [לֹא] כִּי
 מִמֶּלֶת שְׁלֹשִׁים וּרְבַעִים יִבִּין הָאָדָם זֶה (יח) [לֹא] י

יהל אור

(רו) בְּדַבְרֵים ד' מְפֹרֵשׁוֹת כָּל הַמּוֹנּוֹת: (רח) גַּם
 הַנִּמְלָא בְּמִים: (רט) וְכֵן יֹאמַר (בְּרָא' ז א) „כִּי
 הֵם כְּאֵגוּדָה אֶחָה”, עֵיכ אִמַּר מִתַּחַת לָאָרֶץ:
 (רי) וְנִקְרָא כֵן עַל שֵׁם שְׁנַפְסָל, כְּלוֹמַר שְׁמַיִירִין אֲוִתוֹ
 אֲוִתוֹ ע”י כְּרִיתָה בְּגִרּוֹן וּמִקְבָּת: (ריא) ז”ל „וְהוּא”:
 (ריב) זֹאת הִיא דֶרֶךְ הַכְּמִי הוֹדוּ שְׁעוֹשִׁים לִוְרוֹת
 מִתְּכּוֹת בְּשַׁעוֹת יְדוּעוֹת לְהוֹרִיד כֹּה הַכּוֹכָבִים, וְהִיא
 שְׂחָטָא יִרְמְיָהוּ, לַעֲשׂוֹת כּוֹנִים לְמַלְכַּת הַשָּׁמַיִם (יִרְמְיָהוּ
 ז יח): (ריג) כְּגוֹן זִכְיָהוּ וְקִיטּוֹר וְנִיסּוֹךְ, וְכֵן שְׂחָטָא
 עֲבֻדוֹת: (ריד) שֵׁם יֹאמַר „לֹא תִזְכְּרוּ וְלֹא תִשְׁכַּחוּ
 וְלֹא תַעֲבֹדֵם”, הִרִי פִי לֹא יִשְׁמַע עַל פִּיךָ הַסְמוֹךְ לֹלָא
 תִזְכְּרוּ, שְׂחָטָא תִזְכְּרוּ שְׁמוֹתָם לַהֲשֹׁנֶה בָּהֶם גַּם שְׂחָטָא
 יִשְׁכַּח בָּהֶם עֲבֻדָּה: (רטו) וְכֵן פִּי הַרְמַז”ן:
 (רטז) וְאִם הַבֶּן הֵלֶךְ בְּדַרְכֵּי אָבִיו יִפְקֹד ד' אֶת
 עוֹן הָאֵב עַל הַבֶּן, וְכֵן הוּא בְּג' (סְגִיָּה' כז ב)
 „וּבָנִים בְּעוֹן אֲבוֹת לֹא, וְהַכְּתִיב פּוֹקֵד עוֹן אֲבוֹת עַל
 בָּנִים? הֵתָּם כְּשִׁאֲחֻזִּין מַעֲשֵׂה אֲבוֹתֵיהֶן בִּידֵיהֶן”,
 וְפִי רַש”י ז”ל „וּנְפֹרְטִים מֵהֶן עֲוֹנוֹתֵיהֶן וְעוֹן אֲבוֹתֵיהֶם”:
 (ריז) וְהִיא פִי „לִשְׁנֵאִי” אִם הַבָּנִים שְׂחָטָא, וְכֵן
 דַּעַת רַש”י וְהַרְשֵׁב”ם וְהַרְמַז”ן ז”ל, וְזֶה לֹא נִאֲמַר
 אֵלָּא בְּעוֹבֵד ע”י, כִּי לֹא יִקְרָא שׁוֹנֵא ד' אֵלָּא הַעֲבֹד
 ע”י: (ריח) וְעֵינִן זִכְרָה הוּא שִׁמְתָה הַשְּׁנָה עַל
 דְּבַר לְהַשְׁקִיף עַל עֵינֵינוּ, וְזֶה הָעֵינִן כֹּאן פּוֹקֵד
 עוֹן אֲבוֹת, יִבִּיט וְיִשְׁגִּיחַ אֶת עֲוֹנוֹת הַנִּשְׁכָּחִים מִן הָאֲבוֹת:
 וְחֵלְלֵם הֵם בְּנֵי בְנֵי הַבָּנִים וְרַבְּעִים הֵם תּוֹלְדוֹת
 הַשְּׁלִשִׁים, וְלִפְיֵי הַבָּנִים הֵם דּוֹר רִאשׁוֹן, וּבְנֵי בְנֵי בְנֵי נִקְרָאִים שְׁלִשִׁים וְאַחֲרֵיהֶם
 רַבְּעִים וְאַיִן הָאֲבוֹת מִמֵּינֵיהֶם: (רכ) וְאִמַּר כֵּן לִפִּי שְׁלִמְטָה לִד' אִמַּר, פּוֹקֵד עוֹן אֲבוֹת עַל בָּנִים וְעַל
 בְּנֵי בָנִים עַל שְׁלִשִׁים וְעַל רַבְּעִים: (רכא) וְלִכְךָ אִמַּר שְׁלִשִׁים וְרַבְּעִים וְלֹא אִמַּר שְׁנִים, דִּהְיִינוּ בְנֵי בְנֵי
 שְׁלִשִׁים

הַשָּׁמַיִם, הַתְּמוֹנוֹת רַבּוֹת כֹּאשֶׁר הֵם מְפֹרֵשׁוֹת בִּפְיִי
 וְאֶתְהַנֵּן (יח) גַּם כֵּן בְּמִים (יח) [כז] וְאִמַּר
 הַכְּתוּב מִתַּחַת לָאָרֶץ, כִּי הִים וְהָאָרֶץ כְּדוֹר
 אֶחָד (יח): (פִּיִּהִיק. פִּסֵּל. כְּגוֹרֶת פִּסֵּל יִקְ)
 (לִמְסָה לִד' א) (יח) פִּסֵּל אֲבִן אוֹ עֵץ [כח] אוֹ תַעֲבִיד
 כִּי תִכְנֶנָּה כֹּאשֶׁר הִיא: אֲשֶׁר בְּשָׁמַיִם מִסְעֵל.
 הֵם הַכְּכָבִים וְהַמְּאֹדוֹת: וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ
 מִתַּחַת, תְּכֵנִית דְּנָה וְהוּם (יח) שֵׁם כָּלֵל לְכָל הַנּוֹלָדִים
 בְּהַמִּים וּבַדְּלִים גַּם: ה' לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם.
 כֹּאשֶׁר עוֹשִׂים בְּעַלֵּי הַצּוֹרוֹת הַחוֹשְׁבִים כִּי יוֹכְלוּ
 לְהוֹרִיד כֹּחַ הָעֲלִיוֹנִים לְמַטָּה לְצוֹרֵךְ
 הָאֶחָד (יח) [כט]: וְלֹא תַעֲבֹדֵם. לְזִכְרוֹ
 וְלִהְיֶיךָ לָהֶם בְּכָלֵל לֹא יִהְיֶה לָךְ (יח), גַּם כֵּן
 אֲזִיזָה וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תִזְכְּרוּ לֹא
 יִשְׁמַע עַל פִּיךָ (לִמְסָה בִּג' יג), וּבִסְפָּר יִהְיֶה
 וְלֹא תִשְׁכַּח (יח) (יח): וְטַעַם אֵל
 קָנָא, כִּי דִין הוּא אֶחָד שֶׁהַשֵּׁם בְּרָאךְ וְהוּא
 מְחִיָּה אוֹתָךְ, אִיךְ תִּתֵּן כְּבוֹדוֹ לְאַחֵר אֲשֶׁר לֹא
 יִיטִיב וְלֹא יִרַע, וְטַעַם אֵל הוּא לְהוֹדִיעַךְ שֶׁהוּא
 תִּקְיָה וְיִוֹכַל לְהִנָּקֵם מִמֶּךָ בְּכָל רֵנֶה וְלֹא תִוֹכַל

קדני אור

יְסוֹד מוֹרָא שְׂעַר ט: [כז] (וּבְמִכְלִילָא יִתְרוֹ פִּי), וְאִשָּׁר
 בְּמִים לִהְיֹא אֶת הַכּוֹכָבִים דְּכִי רִשָּׁי, וְיִאֵל לִהְיֹא אֶת
 הַשְּׁבִירִים, וְעֵינִן עֲרוֹךְ הַשֵּׁלֶם בִּיפְרָשׁ כִּי הוּא הַנִּקְרָא „עֲרוֹן לִילָה”,
 וְכִרְיָה כְּד' ז', לְרִבּוֹת שְׁלֹשׁ קָטָן וְכֵן הוּא בְּעִיז מִג' ז', וְהוּא
 מִין תּוֹעֵלֶת נִמְלָא בְּאִשְׁפָּה הַמְּכַלֵּשׁ אֶת עֲלָמוֹ כְּשֶׁהוּא זֹלָה,
 כִּי הַפְּמִים הַקְּדֻמוֹת הִיוּ מֵאֲחֵיזִים שִׁים אֲלֵהוֹת הַכּוֹכָבִים
 בְּמִים, וְיִשׁ הַכּוֹכָבִים עַל הָאָרֶץ, וְיִשׁ הַכּוֹכָבִים בְּמִים וּבְהַדְרוֹת,
 וְכִי הָאֵלֹהִים עַל כּוֹלָם: [כח] שֵׁם פִּסֵּל לְרַשָּׁי, הַנִּתְחַן עַל הַלּוֹרֵה
 הַנִּתְחַנֵּת מִגּוֹלָם שֶׁאֵין לוֹ לּוֹרֵה, כְּגוֹן גּוֹלָם עַד אִלּוּ אֲבִן בְּחֻלְבִּין
 כִּי הֵנָּה וְהֵנָּה פִּד שְׁנַעֲשֵׂה הַנִּשְׂחָר, דְּבַר שִׁיב לוֹ הַלּוֹרֵה הִיא
 בְּרוּיִים בְּיָהִי לֹה, אִלּוּ בְּחֻלְבִּין הַלּוֹרֵה מִן גּוֹף וְגוֹב גְּדוֹל
 קָבֹעַ כְּעֵין בְּחֻלְבִּין מִתּוֹךְ הַהָר וְהַסֵּלֶע, נִקְרָא הַלּוֹרֵה
 הַחֲלוּבָה פִּסֵּל (גְּעִיזִיטִין בִּילָד) וְכִאֲוִן כְּעוֹסֵק כֹּהֵל הַחֲמוֹנוֹת
 יִקְרָא פִּסֵּל (בִּילָד הַיִּפְרָה) וְכִתְנָאִי אִיכ בְּפִסֵּל שִׁיבִים דְּבַר גּוֹב
 בְּפִסֵּל לְלִפּוֹת וְרַחֲקִים מִפּוֹקֵקִים, לֹא שִׁיבִים לּוֹרֵה מִזִּיזִית עַל
 הַיָּד אִלּוּ שְׂחָטָא טַח, פִּי לְבָשִׁים וְגוֹיִים, כִּי אִלּוּ לֹא יִקְרָא פִּסֵּל
 כִּי לֹא, שֵׁם לֹאם טַח בֵּין עַל הַלּוֹרֵה בְּגוֹשִׁיית הַמְּשׁוֹקֵבֶת
 וְכֵין עַל הַלּוֹרֵה הַבְּתוּמִיית הַמְּשׁוֹתָה: [כט] וְהִי זֵל הָאֲרִיךְ לְבִיאָה
 מִהַחֲמָה הוּא אֶת בִּי הַנִּשְׁמִים עִי”ש: [ל] וְהַלְלִיג יִפְרָשׁ מִלֵּת
 „לִשְׁנֵאִי” וְזִמְלָה, לִאֲהַבִּי בִּהֶם תִּזְכְּרוּ אֵל הָאֲבוֹת, פִּיין בְּכִאֲוִר בְּדִל
 מִה בְּכִתֵּב פּוֹה: [לא] וְהִנֵּה יִחַם הַכְּתוּב כֹּאן זֹאת הַפְּקִידָה וְהַשְּׁנָה
 בְּחֵטָא טַח בְּלִבֵּל לִפִּי שְׂכַחַר עֲוֹנוֹת כְּפִי הַקְּבִלָה הַאֲמִיתִית
 אֵין הַדְּבַר כֵּן, כִּי בְּסִיזֵת הַבָּנִים אֲוִחֻזִים מַעֲשֵׂה אֲבוֹתֵיהֶם
 בִּידֵיהֶם לֹא יִפְקֹד עֲלֵיהֶם עוֹן אֲבוֹתֵיהֶם אֵלָּא עוֹן עֲלָמָם בְּלִבֵּל
 (רִדִּי”ה): [לב] פִּיין כְּפִי הִי זֵל (בְּרָא' כ' כג) וּבְקִרְנֵי אִוֵּר
 שֵׁם הַעֲרָה יִזְכְּרִין דְּכִי הִי זֵל בּוֹה: [לג] פִּיין בְּרַמְז”ן

(ריט) וְחֵלְלֵם בְּנִים הָאֲמוֹר כֹּאן כּוֹלֵל גַּם בְּנֵי בְנִים,
 הַשְּׁלִשִׁים, וְלִפְיֵי הַבָּנִים הֵם דּוֹר רִאשׁוֹן, וּבְנֵי בְנֵי בְנֵי נִקְרָאִים שְׁלִשִׁים וְאַחֲרֵיהֶם
 רַבְּעִים וְאַיִן הָאֲבוֹת מִמֵּינֵיהֶם: (רכ) וְאִמַּר כֵּן לִפִּי שְׁלִמְטָה לִד' אִמַּר, פּוֹקֵד עוֹן אֲבוֹת עַל בָּנִים וְעַל
 בְּנֵי בָנִים עַל שְׁלִשִׁים וְעַל רַבְּעִים: (רְכֵא) וְלִכְךָ אִמַּר שְׁלִשִׁים וְרַבְּעִים וְלֹא אִמַּר שְׁנִים, דִּהְיִינוּ בְנֵי בְנֵי
 שְׁלִשִׁים

אונקלוס

שמות כ יתרו

קנר 307

חֲזִי אֲבִיךָ עַל בְּנֵי מִדְיָן עַל דֶּרֶךְ הַלְּחִיתִי וְעַל דֶּרֶךְ רַבִּיעִי לְשָׁנָאִי כִּד מְשַׁלְמִין בְּנֵי אֲבִיהֶן וְעַבְדֵּי רִשִׁי

אֶלְהִיךָ אֵל קִנָּא פִקֵּד עֲזֵן אֲבִתָּא עַל-בָּנִים עַל-שְׂשִׁים וְעַל-רַבִּעִים לְשָׁנָאִי : וְעֵשָׂה חֶסֶד לְאֶלְפִים

אבן עזרא

(פס"ק). והנה דבור לא יהיה לך, באמונת חלב, ולא תעשה פסל להיות בלבך לאלהים, גם לא תשתחוה לו אם יכריחך אדם (יג). ולא תעשה דבר שהוא מעבודתו (יג): ופעם אל קנא, כי בני האדם בראתים שיעבדוני, וכן הכתוב אוסר ולבכירי בראתיו (ישעי' מג ז) ואם הוא עובדי ועבד אחד מבריותי, הנה עשה הפך רצוני. גם אני אקח נקמה בסנו ולא אנקנו (יג) [לד] וזה פעם אל קנא, וכדרך בן אדם דבר הכתוב עד שיבינו השומעים (יג) וכן אמר ושטתי אני את פני, והכרתי אותו (ויקרא כ, ה) (יג), גם אם היה בנו דע אפקוד איהו יפקד עין אב על בן, כי הנה מפורש הוא לְשָׁנָאִי כי אם היה הבן מאוהבי לא יפקד עינו עין האב, והפעם הוא שהשם לא יאריך אמו אם יהיו עד ארבעה דורות שנאי השם כולם ויש מהם שיכרת הראשון, גם יש השני השלישי (יג), ואין פעם פוקד שיחבר (יג) כי אם זכירה כמו פקדתי (ש"א טו ב), ואחר שזכור כל אשר עשה האב לא יאריך לבן (יג): ך בתוב ועשה חסד לאלפים, וכתוב לאלף דור (דברי ז ט) ובני אדם יחשבו כי זו שאלה ואיננה (יג) כי בן כתוב אם תשמור מצותי ישמור לך השם הברית והחסד אשר נשבע לאבותיך, שהם הג' אבות וזה הוא, שומר הברית והחסד לאהביו ולשמרי מצותיו לאלף דור (שם) ובפרשה זו אמר דבר אחר, ועשה חסד לאלפים, והפעם אין קץ והוא לעולם ועד (יג), וזה הדבר יתפרש לשני ענינים (יג) האחד שהשם יעשה חסד לאוהביו שתעמודנה נשמתם לעולם לאלף אלפי דורות (יג) והשני כי השם יעשה טוב לבניהם (יג) שהם כמותם עד אין קץ (יג), וככה אמר דוד, וחסד ה' מעולם ועד עולם

קרני אור

ז"ל מה שהעיר ע"ז: [לד] ובן יאמר המורה בפל"י מכת' הראשון, דע שאתה כשתסתכל בכל המורה ובכל ספרי הנביאים לא תמצא לשון חרון אף, ולא לשון כעס, ולא לשון קנאה אלא למרקולים: (רכד) ולא נמצא בשום מקום שיצא לשון קנאה בשם הנכבד כ"א בענין ע"ז בלבד: (רכה) כי הוא ית' מרום על כל המדות והתוארים, ונאמרו בו כולם להשמעת און ולהסביר הענינים: (רכו) וזע"נ הכתוב מדבר: (רכז) ויהיה פי' פוקד עון אבות על בנים כשאוחזין מעשה אבותיהם צדיקה: (רכח) ר"ל אין טעם פוקד לשון חיבר, היינו שיחבר עון האב עם עון הבן: (רכט) אם מעשהו כמעשה האב, ופי' מלת על מקום עם ר"ל זוכר עון אבות עם עון בנים ובני בנים ומאריך אף להם עד דור הרביעי: (רל) ואיננה שאלה: (רלא) פי' כי טעם השני פסוקים הוא אחד, ואינם סותרים זה את זה, ואלפים ואלף דור לאו דוקא, ופי' עד אין קץ: (רלב) אך הפסוקים בפני עצמם יתפרשו לשני ענינים: (רלג) פי' מה שכתוב פה ועשה חסד לאלפים פי' על אוהביו בעלמם שתעמודנה נשמתם וכו' ובמקומ' "לעולם ועד": (רלד) ומה שכתוב בדברים ז ט, שמר הברית והחסד לאהביו וגו' לאלף דור, פי' שהשם יעשה טוב לבניהם שהם ג"כ אוהביו: (רלה) וכן פי' הה' ז"ל שם ועם

יהל אור

שהם בכלל בניו: (רכב) כמו שעשו חמו"ע, שלא השתחוו לגלם נבז' דגלר שהכריחם לזה: (רכג) הוא אוהרה לכל עבודת אליל שדרך עבודתה בכך, ואפילו דרך בזיון, כמו פוער עצמו לפעור, וזורק אבן קנאה בשם הנכבד כ"א בענין ע"ז בלבד: (רכה) כי הוא ית' מרום על כל המדות והתוארים, ונאמרו בו כולם להשמעת און ולהסביר הענינים: (רכו) וזע"נ הכתוב מדבר: (רכז) ויהיה פי' פוקד עון אבות על בנים כשאוחזין מעשה אבותיהם צדיקה: (רכח) ר"ל אין טעם פוקד לשון חיבר, היינו שיחבר עון האב עם עון הבן: (רכט) אם מעשהו כמעשה האב, ופי' מלת על מקום עם ר"ל זוכר עון אבות עם עון בנים ובני בנים ומאריך אף להם עד דור הרביעי: (רל) ואיננה שאלה: (רלא) פי' כי טעם השני פסוקים הוא אחד, ואינם סותרים זה את זה, ואלפים ואלף דור לאו דוקא, ופי' עד אין קץ: (רלב) אך הפסוקים בפני עצמם יתפרשו לשני ענינים: (רלג) פי' מה שכתוב פה ועשה חסד לאלפים פי' על אוהביו בעלמם שתעמודנה נשמתם וכו' ובמקומ' "לעולם ועד": (רלד) ומה שכתוב בדברים ז ט, שמר הברית והחסד לאהביו וגו' לאלף דור, פי' שהשם יעשה טוב לבניהם שהם ג"כ אוהביו: (רלה) וכן פי' הה' ז"ל שם ועם

מקו"ב רש"י: יז) מכילתא שם, פס"ז ילקוט שם: יח) כי אין שיך קנאה אלא באדם ולא כלפי מעלה לכן פי' שפירכוו מקנא להפרע וכו': יט) פי' מכילתא שם, פס"ז ילקוט רפ"ח: כ) דאל"כ קשה הרי כתיב לא יומתי וגו' ובנים לא יומתו על אבות ועיין ברכות ז א, בנהד' כו ב, מכילתא שם: *) ובכתוב ועשה חסד, פי' בהבנת המקרא שיפרש כי אין זה מן סימן ליון המקרא, אך כולו דבר אחד מן פסוקים, וז"ל כשאוחזין מעשה אבותיהם צדיקה, ונולד חסד שאדם עשה לשלם שכר וכו', והוא רשום אל נמצאת מזה טובה וכו' שזה פירכונת רש"י ז"ל בפירוכו, והמדפיסים השתבשו והפרידו בו"ו מן מלת ונולד, ועשאוהו לסימן ליון המקרא, ובזכור לאברהם הביא מן רש"י כתי' וז"ל ועשה חסד, ונולד חסד שאדם וכו', וכונת רש"י שמלת ועשה ענינה כמו ונולד, ומלת חסד שכ על האדם כמו שפי' בפ' תשא: כא) מכילתא שם תוספתא פסוק פ"ד, פס"ז ילקוט רל"ב:

מִיָּבוּ לְאַפִּי דָרִין לְרַחֲמֵי
וּלְנַפְרֵי פְקוּדֵי יִלְא תִימִי
יֵת שְׁמָא דִּי אֱלֹהֵךְ
לְמַנְנָא אֲרִי לֹא תִכִּי יֵיִת

לְאַהֲבִי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתַי : ס י לֹא
תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לְשׁוֹא כִּי לֹא יִנָּקֶה יְהוָה אֶת־

אבן עזרא

רש"י

על דאין וצדקתו לבני בנים (תהי קג יז) (יט) והנה אין ספק כי חסד השם הוא לנצח על יריאיו, ובעבור שהזכיר לבני בנים, על דרך וצדקתו עומדת לעד (שם קיא ג) הוצרך לפרש אם היו הבנים טובים, על כן אמר אחר כן לשומרי בריתו (יט) ובפרשת כי תשא (יט) אמרש לך איך תכנס מדת פוקד עון אבות במדת רחמים (יט) : ומלת לאהבי, הם החסידים (יט) ולשומרי מצותיו הם הצדיקים (יט) : (פיהיק, ופעם לאלפים, לעולם ועד, וכן פעם לאלף דור (יט), והער, וחסד ה' מעולם ועד עולם" (שם קג יז) והוא סוד גדול ומופלא (יט) [לה] : לאהבי, הם יודעי השם ואין למעלה מהם : ולשומרי מצותיו, בעבור יראתו אחריהם (יט) : [ז] לא תשא את שם ה' אלהיך, שם הוא כמו זכר והוא מושך (יט) להיות סימן לנקרא (יט) רק ימצא זכר בלשון הקדש פעם בלב ופעם בפה (יט) רק השם הוא נשוא בפה (יט) וכן מצאנו שאמר דוד "ובל אשא את שמותם על שפתי" (תהי טז ד) (יט) והנה פעם לזכור השם (יט), כי כאשר הוא השם אמת, כן יהיה דברו אמת (יט) והנה אם לא יקיים דברו, באילו מבייש את השם, ומנהג אנשי מצרים עד היום, אם ישבע אדם בראש המלך ולא יקיים את דברו הוא בן מות, ואילו נתן כופר משקלו זהב לא יחיה, בעבור כי הוא בזה את המלך בפרהסיא, איב למלך בשר ודם, כמה אלף אלפי פעמים חייב אדם להשמר שלא תכשילהו לשונו לתת את פיו לחשיא את בשרו לזכרו לשוא, והנה ראינו בעבור שנשבעו בני ישראל ברבים על דבר פלגש בגבעה (יט) ושם היה פנחס הכהן (יט) ומצאנו שנדרנו העובדים על השבועה (יט) וכן אנשי יבש גלעד אנשים ונשים וטף (יט), וכן לא יעשה אפילו במחללי שבת (יט) וגם ראינו שבקש שאול להרוג יהונתן בנו, והוא לא שמע השבועה (יט), וראינו

קרני אור

יהל אור

כפ"ז לכד" ועיין במפרשי מה שהעירו פ"ז : [לה] כי החסד שהם עושה לאוהביו הוא עמוק עמוק ומי ימלאנו, וראו להפלימו בעבור המון חסד, כי החסד שהם עושה הוא רצו לשמח ולא על כנוף, והמון חסד חושבים כי כל הסובות הסובות בתורה הם מרמזים על גוף האדם ולא לנשמה כי הם חושבים שהנשמה נבראת לפי גוף ופיני הנשמה אינם נחשבים בפניהם למאומה ואינם יכולים להגין זה הסוד הם האוהבים, כי לעולם פקודיו לפנייהם וכלבם לא ישכחו רגע אחד : (רלח) למטה לר' ו : (רלט) ובעל הכתב והקבלה אחרי שהביא דעת המפרשים כתב וז"ל, מכל אלה יש לנו מקום לבחור יותר בפ' הראשית שממדת הרחמים הכתוב מדבר, ועיין למטה לר' ו : (רמ) שאין למעלה מהם כי לא נקרא אוהב אלא מי שהוא חכם ושומר מצות האל ית' : (רמא) שם לדיק מציין מי שמשתמש בחוקי החכמה לעשות דרך מנח שהתרגל להתנהג כפי חוקי החכמה, הגם שהוא אינו חכם רק התרגל בהם בטבעו לעשותם : (רמב) לא אלף דור ממש, כי אם עד עולמי עולמים : (רמג) ולא כל אדם זוכה להבינו : (רמד) עיין אות רמ, ורמא : (רמה) ובבאר יצחק הגי' והוא מושם : (רמו) שהנקרא יקרא בשמו והוא סימן לזכירתו : (רמו) כי ימצא על שני דברים, פעם בלב כמו זכור את יום השבת וכיוצא ופעם בפה, כמו, ולא זכר שר המשקים (ברא' מ כג) ופי' שם ה' וז"ל, לא הזכירו בפה" ועיין באורי שם : (רמח) רק השם הוא יזכר בפה : (רמע) כי הזכור יקרא כן בעבור שיש בו קול, ופי' אל תשא על שפתיך שם ד' להנח : (רנ) צעת השבועה : (רנא) ויהיה נשיאת שם ד' פנינה הזכרת שם ד' דרך שבועה : (רנב) כמ"ש ואיש ישראל נשבע במלפיה (שופ' כא א) : (רנג) כמ"ש ופנחס בן אלעזר הכהן עומד לפניו בימים ההם (שם כ כח) : (רנד) כמ"ש כי השבועה הגדולה היתה לאשר לא עלה אל ד' המלפיה לאמר מות יומת (שם כא ה) : (רנה) כמ"ש לכו והכיתם את יושבי יבש גלעד לפי חרב והנשים והטף (שם פ' י) כעיר סגדחת : (רנו) כי השבועה חמורה ממחללי שבת : (רנז) כמ"ש ויהונתן לא שמע בהשבע אביו את השם (ש"א יד כז) והוא לא פטר בדרך אלא

כצוג

מקורי ובאורי רש"י : כב) שבועות כא א ובע א, ועיין מכלתא פ"ז, פס"ר פ' כב, פס"ז

אבן שמות כ יתרו עזרא קנה 309

היות הוי"ו תחת אל"ף, והאל"ף תחת ה"א, מגזרת שואת ומשואת (אויב ל ג) כי אותיות יהוא יתחילו, ויהי סעמו דבר בכל שאין בו ממש (יטו), והפעם כשואת שאין שם ישוב (יטז) וכן ונה מגבר יכסה (שם לג יז) (יטז), וכבר הפרישו רז"ל בין שבועת שוא לשבועת שקר (יט) גם יתכן שנקרא שבועת מגזרת שבעה, והוא חסוד הכתוב בסי יצירה והיכל הקדש מכיון באמצע (ועל), והנה המזכיר השם על דבר ולא יקיימו, כאלו כחש השם, כי סעמו הזכירו (יטז) כאשר הוא השם אמת כן יחיה דברי, ושבועת השם בכל המקרא היא גזירה. שנגזרת בלא תנאי (יטז), ופעם להזכיר בימינו, וכסא כבודו, ושמים העליונים (יטז) כל דבר שהוא עומד, וכן פעם בחי העולם (יטז), והנה הנשבע לשקר הוא מחלל השם, ואין אחר ע"ז קשה מהשבועה, וכאשר אמר על הדבור השני (יטז) אל קנא, כן אמר (יטז) כי לא ינקה ד', וזאת האזהרה אלו לא תיתח כתובת בתורה, ידועה היא וברורה היא ברעת שחיא בלב נפועה וחכמי לב חייבו מיתה עליה (יטז), והשבועה על דרכים רבים, והקשה בזכירת השם הנכבד, וחנה ראינו נשיאי העדה נשבעו לגבעונים (יטז), והם נשבעו על תנאי שהם רחוקים (יטז), ועברו כל ישראל על מצות לא תחיה כל נשמה (דבר כ טז), ולא חללו הנשיאים חשם, ואחר שנים רבות קרובות מארבע מאות שנה (יטז) לא נקה ה' את שואל שהמית את הגבעונים בעבור שנשבעו להם בני ישראל, ובאמת המיתם שואל, כי כל הנמצא בנוב הרג מאיש ועד אשה, כי כן כתוב (יטז), והגבעונים היו חוסבי עצים ושאבי מים בבית הכרן הגדול (יטז)

אור

כגון אכלתי ולא אכל לא אכלתי ואכל) ופיין צפי המטניות להרמב"ם שם: (רעא) בסי יצירה פ"ד, מ"ג, ויחשוב שם ו קלוות, מהם ו קלוות, מעלה מסה, מזרח ומערב, לפון ודרום, והיכל הקדש מכון באמצע והוא נושא את כולן: (רעב) הטעם שזכיר השם: (רעג) והיא חמורה מאוד: (רעד) בימינו, כמש"כ נשבע ד' בימינו (ישעי' סב ה) וככס"ז, כמש"כ כי יד על כס יה (למעלה יז טז) וכשמים, כמש"כ כי אשא אל שמים ידי (דבר' לב ט): (רעה) וישבע בחי העולם (דניאל יב ז): (רעו) על ע"ג: (רעז) על שבעת שוא: (רעה) והעובר על השבעה חייב מיתה כחייבי מיתות ב"ד, שהרי השוה הכתוב עובר על השבעה לאיסור אשת אשת, כתיב הכא, לא ינקה, וכתיב התם (משלי ו כט) כן הכא אל אשת רעהו לא ינקה כל הנוגע בה: (רעט) כמש"כ, וישבעו להם נשיאי העדה (יהושע ט טז): (רפ) כמו שאמר להם יהושע למה רמיתם אותנו לאחר רחוקים אנחנו מכם מאוד (שם שם כב): (רפא) כן הוא החשבון, עיין קדשיר פ' יב ופי"ג, וכסדר הדורות מאלף השלישי: (רפב) זאת נוב עיר הכהנים הכה לפי חרב מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק ושגר וחמור וזה לפי חרב (ש"א כב יט): (רפג) וכשהרג הכהנים

שהביא השם רעב לארץ בעבור שואל וביתו שעברו על שבועת הנשיאים שנשבעו לגבעונים (יהושע ט טז) (יטז), וכאשר נהרגו בית הדמים (יטז) אז ויעתר ה' לארץ (ש"ב כא יד) ושלמה אמר לשמעיה הלא השבעתיך בהי (מ"א ב טב) (יט) והכלל לא מצאנו בעשרת הדברים שכתוב שם שבר טוב מפורש רק בכבוד אב ואם (יטז) ולא עונש מפורש רק בע"ג (יטז) ובנשיאות השם לשוא (יטז), ורבים חושבים כי הנושא השם לשוא לא עשה עבירה גדולה, ואני אראה להם כי היא קשה מכל הלאוין הבאים אחריו, כי הרוצח והגואף שהם עבירות קשות לא יוכל כל עת לרצוח ולגאוף (יטז) כי יפחד, ואשר הרגיל עצמו להשבע לשוא ישבע ביום אחד שבועות אין מספר, וכל כך הוא רגיל בעבירה הזאת שלא ידע שנשבע, ואם אתה תוכיחו למה נשבעת עתה, אז ישבע שלא נשבע מרוב רגילותו בה, כי לפני כל דבור שידברו יקדימו השבועה, והוא להם לשון צחות, ואילו לא היה בישראל רק זאת העבירה לבדה תפסיק להאריך הגלות ולהוסיף מכה על מכותינו, ואני אראה שנעונם, כי הרוצח אם רצח אויבו מלא תאותו בנקמתו, גם הגואף כן לפי שעתו, והנוגב מצא הגאות לצרכו, ועד שקר להתרצות או להתנקם, והנה הנשבע לשקר בכל עת שאין עליו שבועה, הוא מחלל שם שמים בפרהסיא בלא הנאה שיש לו: (פיה"ק) ופעם לא תשא, בעבור שכל שם הוא מקרה, ונושאו הוא המזכירו בפה (יטז): לשוא, האל"ף שרש כא"ף חסא (יטז) ויתכן

יהל

צונג, ואעפ"כ היינו חזיו מיתה, עד שהורכו העם למדות, שנאמר, ויפדו העם את יהונתן ולא ית" (שם שם מה) ופדאוהו כדין מפני שאלו שונג היה: (רנה) ונהרגו בניו בעבור שאלו אציהם שלא שמו את השבעה: (רנע) כלסון המקרא, אל שאל ואל בית הדמים (שם כא א), וקראו בית הדמים כי הרג הגבעונים שלא הטאו לו: (רס) והרג לשמעיה בעבור שהשביעו בשם: (רסא) כמש"כ למען יתריכו ימך (פ' יב): (רסב) כי אנכי ד' אלהיך אל קגא (פ' ה): (רסג) כי לא ינקה: (רסד) בעת שיראה: (רסה) עיין אות רמה: (רסו) שהוא שרש, יכן כתב כס' שפה ברורה, גם יש אלף נכתב בעבור איחוד שרש ואינו במכסא כמו חסא ומלת ז' שוא: (רסז) וכן כתב כס'. שפה ברורה שם לפי דעתי הוא מגזרת שוא והוי"ו במקום אל"ף, והאל"ף תחת ה"א, והטעם דבר בטל שאין בו ממש: (רסח) פי' כשעם ליה ושממה מקום מדבר: (רסט) עתה יכא ראה שהוי"ו תמורת אלף, וגוה הוא כמו גאה, ענין גאה, והאל"ף מומרת בוי"ו: (רע) עיין שבועות כ, ב, וכל א, מאי בין שבועת שוא לשבועת שקר, ושם, זו היא שבועת שוא נשבע לשנות את הידוע לאדם (פי' על האיש שהוא אשה) שבועת שקר נשבע להתלף (פי' לשנות את האמת בשבועתו היינו לשעבר

אֲשֶׁר-יֵשָׁא אֶת-שְׁמוֹ לְשׂוֹא: פ
זָכוֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ: דְּשַׁבְּתָא לְקַדְּשׁוּתָהּ:

רש"י

אבן עזרא

ולהביל על של עץ אבן אבן (כג): (ח) זכור.
 זכור ושומר בדבור אחד נאמרו (כד) וכן מחלליה
 מות יומת (כה) וזיום השבת שני כצבים (כו)
 וכן לא תלכש שפטנו גדילים תעשה לך (כז)
 וכן ערות אשת אחיך (כח) יבמה יבא עליה (כט)
 הוא שנאמר אחת דבר אלהים שמים זו
 שמעתי (ל). זכור לשון פעול הוא (לא) כמו אכול
 ושאו (לב) הלך וזכה (לג) וכן פתרונו תנו
 לב לזכור תמיד את יום השבת שאם נזדמן
 לך חפץ יפה תהא מזמינו לשבת (לד):

בשם, והארכתי בדברים, למען ראיתי את בני גלותנו במלכות ישמעאל ואדום נשבעים בשם בכי
 רגע, עד יהיה להם לחק, ולא ירגישו שנשבעו, ואם יוכיחם מוכיח ישבעו שלא נשבעו, והרוצח רצח
 פעם אחת או שתיים, גם הנואף ינאף פעמים בפורות, ואף ישבעו בכל יום ובכל רגע, עד כי
 הדל השומע לספור כי אין מספר, ואלו לא היה בישראל רק זאת הרעה לבד, היא מעבדת ביאת
 הגואל והלא יעורו משנתם אלה עורי לב, כי הרוצח את אויבו השיג אל תאות נפשו להנקם, גם הנואף והגנב,
 ואף יחללו השם חנם, והכתוב אמר, כי לא ינקח" (ויא): חן זכור. טעם לקדשו, הוא
 הכתוב ששת ימים תעבוד (פ' ט), וזכה פי' ויקדשו, שהשם שבת בו מכל מלאכתו, ושעם
 להיות דבק עם ברוך ה' (יג) כאשר הוא כתוב בפי' ויכלו (יג) כי השם קדש זה היום
 וזמנו לקבל הנפשות תוספת חכמה יותר מכל הימים (יג) על כן כתוב ברוך ה' (יג), וכבר
 פירשתי זה במזמור ליום השבת (יג), ראינו כי שנת השמיטה דומה לשבת כי גם היא
 שביעית בשנים, וצוה השם שיקראו התורה בתחלת השנה נגד האנשים והנשים והטף,
 ואמר הטעם, למען ישמעו ולמען ילמדו וגו' ושמרו" (דברי לא יב) (יג) והנה השבת נתנה

יהל אור

הרג גם איתם: (רפד) הוא יהונתן בן שאול אף
 בלא שמע השבועה: (רפה) כי לא נזכר שמו
 במקרא: (רפו) כן הוא (תנחומא א' שלח, ותנחומא ב'
 שלח אות א', במד' פ' טז א') מי היו שני
 רבותינו אלו פנחס וכלב: (רפו) עיין יהושע
 יד' ופ' הרד"ק והרל"ג שם ובמד' פ' פ"א:
 (רפה) כמש"כ ויבאו הנערים המרגלים (יהושע ו כג):
 (רפז) כמ"ס, וישבע יוסף את בניו (ברא' כה):
 (רז) ופי' רש"י ז"ל, נשבע להרע לעמו ולא ימיר
 שבועתו, ק"ו שאינה ממירה בדבר שאינה לרעתו:
 (רזא) ואם הנביאים היו נשבעים בו ית', בעבור
 שהם דבקים בו, כמו שאמר ובו תדבק ובשמו תשבע

מקובל רש"י: (כג) הנוסח בראשון לשון סקר כתרומתו, והבני לבון מן כתרומתו זה הנשבע להגם ולהביל, ובאונקלוס
 בלפנינו בדבר בסיס, כי תרגם בראשון למנחם, והבני לבקרא, עיין בפי' הזכרון שכתב שהג' הנוסח
 בראשון, ופי' הג' בראשון עיין בנחמ"ס שכתב, שפי' הנוסח בדפוסים ישנים, ועיין בזכור לאברהם שכתב הנוסח כמו
 שהיה בראשון: (כד) כי זכור הוא פשה, ושומר ל"ת, ואיך יחליף משה בדבור השם ית' בספור דברות שניות מפשה ללא
 תפשה, ויפרש שלא החליף ונאמרו בדבור אחד, עיין שבועות כ, א: (כה) למטה לא יד: (כו) במד' כח ט: (כז) דבר'
 ככ, יא יב: (כח) ויקרא יח טו: (כט) דבר' כס ט, עיין שבועות כ, ב מכות כד א, ספרי תלא פה"פ, גדילים,
 שמו"ל פכ"ח ד, ילקוט תהלים תפ"ג: (ל) תה' סב יב ועיין מכלתא פ"ז, ירושלמי נדרים פ"ג כ"ב, ירושלמי שבועות פ"ג
 ס"ח, ילקוט רל"ס ופ"ס כג' שבענוס: (לא) והוא מקור ואינו לווי: (לב) ישעי' כב יג: (לג) ש"ב טו: (לד) כ"ס בפס' פ'
 וילקוט רל"ס, ובמכלתא פ"ז מנח"ל, ועיין בילס טו א פס"ד פ' כב:

וכ"ס

אונקלוס

שמות כ יתרו קנו 311

שָׁמַע יוֹמִין תַּפְלָח וְתַעֲבֹד כָּל עֲבֹדָתָךְ : יוֹמָא שְׁבִיעָא שְׁבֹתָא רַעֲשִׁי
 ט עֲשֵׂת יָמִים תַּעֲבֹד וְעֲשֵׂת כָּל- מְלֹאכְתָּךְ : יוֹם הַשְּׁבִיעִי שְׁבֹת
 אֲבֵן עֲזָרָא

(ט) ועשית כל מלאכתך. כשתבא שבת להבין מעשי השם ולהגות בתורתו (יח) וככה יהא בעיניך כאילו כל מלאכתך עשויה שלא כדרכך. כי שמהתני ה' בפעלך (תה) צב (ה) כל ימי השבוע אדם מתעסק בצרכיו, והנה זה היום ראוי להתבודד ולשבות בעבוד כבוד השם (יח), ולא יתעסק לשוא אפילו בצרכיו שעברו (י) או מה יועץ לעשות (יח), וככה אמר הנביא ממצוא הפסך ודבר דבר (ישעי' נח יג) (יח) ומנהג ישראל היה ללכת סמוך לשבת אצל הנביאים, כמו "מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת" (מ"א ד כג) (יח), ובבר הוברתי כי טעם כל עושה מלאכה בשבת הוא מכחש במעשה בראשית (יח) רק איננו מכחש השם הנכבד (יח), והנה אין ספק כי מלת אתה (יח) כוללת כל מי שהוא בן מצוה על כן טעם בך ובתך הקטנים שביתתן עליך (יח) ואתה חייב לשמור שלא יעשו דבר שהוא אסור לך לעשותו, וככה ועבדך ואמתך שהוא ברשותך אתה חייב (יח) שתשמרוהו ולא תניחוהו שיעבוד לאחר (יח), ואם לאו, אתה עובר על מצוה לא תעשה, למען ינוח עבדך ואמתך כמוך (דבר) (ה) כאשר פירש משה ארוננו על הדרך שהוברתי (יח), ועל זה התנאי ידור הגר בשעריך שלא יעשה מלאכה בשבת וביום הכפורים, על כן נכתב בשנייה הגר (יח) וככה בעריות (יח) ועל זה התנאי ידור שישמור העריות, וככה באכילת הדם (יח), וראינו בירמיהו שהחמיר במצות שבת, ואמר מפורש אף על פי שנגזרה גזרה על ירושלים שתהרס, אם ישוב ישראל לשמור השבת כאשר צונו, לא יגלו ממקומם, ויעמדו בירושלים כפאזת מלכות בית דוד (יח) : (פיה"ק). וטעם זכירת יום השבת שהוא אות כי יש לעולם תחלה (יח) : וטעם זכור את יום השבת. שזכור בכל יום חשבון ימי השבוע, עד שלא ישכח איוה יום השביעי שהוא חייב לקדשו (יח) [לז] ופי' לקדשו לעשות לו מעלה יתירה על כל הימים, שלא תעשה בו מלאכה. כפעם קדוש השם אותו (יח), ודברי קדמונינו לזכור על היין (יח), גם הוא נכון בדרך אסמכתא לפי שאינו נויר (יח) והוא במקום שימצא שם (יח) כי איננו עובר על מצוה הדר בארץ אין יין שם : מַעַשֵׂת יָמִים תַּעֲבֹד. מותר לך לעבד (יח) ואיננו מצוה, וטעם הסמך שבת לשם, בעבור כי בו שבת,

יהל אור

קרני אור

השמיטה שימשו כל התורה למען ילמדו ויראו, והוא לשון הפ' (דבר' לא יב) "למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ד' אלהיכם" : (רלח) וכן אמרו חז"ל (ירושלמי שבת פט"ו ה"ג) שם ר' ברכיה בשם ר' הילא בר בא, ובפסיקתא פ' כג בשם ר' הגי בשם רשב"ג לא ניתנו שבתות וימים טובים אלא לעסוק בהן בדברי תורה : (רלח) וכן פי' ה' ז"ל שם "בעבור היות נשמת המשכיל בששת ימי המעשים מתבודדת בעסקי העולם, על כן היא מתבודדת בשבת להבין מעשה השם ונפלאותיו" : (ש) והם דברים של מה בכך, אף בזה לא יתעסק לאדם : (שא) עיין שבת קנ ב מסקנא דנ' שם : (שג) פי' ממונא הפסך, בדברים שלא ידבר בשבת כהפלו והם הדברים שצריך לעשותם בחול : (שג) מכלל דבהדגם זשבת צעי למיזל : (שד) עיין למעלה אות קעו : (שה) והוא דעת אריסטו וסיעתו, המאמינים בקדמות העולם, עיין ס' הירח, לר' אבא מרי ז"ר משה הירחי פ' שביעי : (שו) מה שאמר, לא תעשה כל מלאכה אתה : (שו) וכן חז"ל (שבת קכא א) קטן שבה לכבות אין שומעים לו מפני ששבתתו עליך : (שה) כן הוא הגי' הישרה, וכן הוא במג"ס ובמק"ג ד' ווארשא, ובחומשי רש"י וכן בשארי דפוסים, וככה ועבדך ואמתך שהוא חייב וכו' ואין לו מוכן כלל : (שט) ועליך לשמור ולמנוע מעשות כל מלאכה אפילו לאחרים : (שי) כן פי' ה' ז"ל למעלה כ' א', שדברות השניות פירשם משה, ועיין אות פו שם : (שיא) ע"כ כתב משה בשנייה ג"כ הגר : (שיב) כמ"ס ולא תעשו מכל התועבות האלה האזרה והגר הגר בתוככם (ויקרא יח כו) : (שיג) כמ"ס ואיש איש מבית ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יאכל כל דם (שם יז י) : (שיד) וכן יאמר והיה אם שמוע תשמעון אלי כאם ד' לבלתי הביא משה בשערי העיר הזאת ביום השבת, ולקדש את יום השבת לבלתי עשות זכו כל מלאכה וגו' וישבה העיר הזאת לעולם (ירמ' יז, כד, כה) : (שטו) כי שבת מורה על הקדוש : (שטז) עיין למעלה אות פג בבאורי : (שיז) כי השם קדשו : (שיח) כן הוא (מכילתא יתרו פ"ז, פסחים קו א) "לקדשו, קדשו בצרכה, מכאן אמרו מקדשין על היין בכניסתו, אין לי אלא ליום, קדושה ללילה מגין ה"ל ושמרתם את השבת", פי' שביום מכוון על הקידוש שבכניסתו ובלילה מכוון על הקידוש שביציאתו והוא ההבדלה, ועיין מדות סופרים שם : (שיט) כי מקדשין על הפת במקום שאין יין, והוא דברים זכרהו על היין אסמכתא בעלמא הוא, ומה שאמר למי שאינו נויר, כן הוא בג' (נויר ג ב) מיינ ושכר יויר (במד' ו, ג) "לאסור יין מלוא כיון הרשות מאי היא, קדושתא ואבדלתא" ועיי"ש ד' א בתוס' ד"ה, מאי היא : (שכ) יין לקידוש : (שכא) רשות, וכן

לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־
מַלְאכָה אֲתָהּ וּבִנְךָ וּבִתְךָ עֲבָדֶיךָ
וְאִמְתֶּךָ וּבַהֲמֶתְךָ וּגְרֶתְךָ אֲשֶׁר
בְּשַׁעְרֶיךָ: יֵאָכְלֵךְ שֵׁשֶׁת־יָמִים עֲשֶׂה
יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ
אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם וַיָּנַח
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בֵּרַךְ יְהוָה
אֶת־יְמֵי הַשָּׁבָת וַיְקַדְּשֶׁהָ: ס
יב כִּבְדֹּךָ אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמְךָ

קדם יי אלהיך לא תעבד
כל עבדתא את ובך
ובנתך עבדך ואמתך
ובעירך וגירך די בקררך:
יא ארי שתא יומין עבד
יי ית שמיא ויה ארעא ית
ימא ויה כל די בהון
ונח ביומא שביעאה על
כן בריך יי ית יומא
דשבתא וקדשה: יב יקר
ית אבוק ויה אפך בדי

רשי

אבן עזרא

תהרהר אחר מלאכה לה: (י) אתה ובנך
ובתך. אלו קטנים או אינו אלא גדולים
אחדת הרי כבר מוזכרין הם אלא לא בא
אלא להזהיר גדולים על שבתת הקטנים לו
וזה ששנינו לו קטן שבה לכבוד אין
שומעים לו מפני ששבתתו עליך: (יא) וינח
ביום השביעי. כביכול הכתיב בעלמו לה
מנוחה ללמד הימנו ק"ו לאדם
שמלאכתו בעמל וביגיעה סיהא נח בשבת לה:
ברך. ויקדשהו. ברכו זמן לכופלו בששי
לחם משנה וקדשו בזמן שלא היה יורד

ומעם בגך הוא הקטן, כי אם היה בר מצוה הוא
כמוך במצות, וזהו על כל ישראל לשמור
בנו או בתו שחם קטנים, ולא יזבחו שיעשו בשבת
מעשה שהוא אסור עליו (כג) וכן העבד והאמה
והבהמה, גם הגר שהוא על דתו, והוא גר
שער (כד) [לח] על זה התנאי ידור בארץ שלא
יעשה מלאכה בשבת (כו), הנה מעם כל אלה
הנוכחים אתה וכל מי שהוא ברשותך, רק הפרש
יש ביניהם בדין [לח] והנה פי' למה מצות שבת:
יא ואת כל אשר בם. בשמים כמו המאורות
והכוכבים, ובארץ יי רומש, ובמים כל שורץ:
על כן ברך. פירשתי בפי' ויכלו (כז): יב כבד
את אביך. כבר הזכרתי כי בהמשה
דברים הראשונים ובר השם, ושם עם
כולם, ה' אלהיך (כח): ושלח יאריכון.
ולמען תאריכו ימים (דברי יא ט) והזכרת ימים (שם כב ז) (טז) בעבור המצוה

פועל יוצא (טז) כי הן יהיו סבה (כח), והעד
ולמען תאריכו ימים (דברי יא ט) והזכרת ימים (שם כב ז) (טז) בעבור המצוה

יהל אור

קרני אור

(שכב) וכן הוא (מכילתא פ"ו) וכן פי' רשי
ז"ל לא בא אלא להזהיר גדולים על שבתת
הקטנים: (שכג) הנקרא גר תושב ועיין קרני
אור: (שכד) פי' ללרכינו: (שכה) צברא' ג-ג:
(שכו) וגם כביבוד או"א, לפי שהם שותפים עם ד'
בלידתו, וכל הנוגע בכבודם כאילו אינו מכבד השם:
(שכז) הוא פועל פועל פועל ואינו כודד: (שכח) אם
תכבד האבות הן יהיו סבה, מתוך סבתם יאריכון
ימך, כלומר האבות מאריכים ימך: (שכט) והם

ר' יצחק אמר לא תהא מונה כדרך שהאחרים מונים, אלא תהא
מונה לשם שבת, פי' כי האומנת מונה ביתי השבוע לשם הימים
פלמן, יקראו לכל יום שם בפני פלמן, או על שמות המשרתים, או
שמות אחרים שיקראו להם וישראל מונים כל הימים לשם שבת או
בשבת כ' בשבת, כי זו מן המלוא שלששים בו לאכזר תמיד בכל
יום, ועיין מדרש סופרים שפרש המכילתא בפנין אחר: [לח] על
דרך הפשט ידבר בגר תושב הנקרא גר שפר, ואם תשקבל
פליו לשמור ו' מלוא בני נח לא הוזהר על השבת, אבל לנו
יזכר שלא יעשה מלאכה בו ללרכינו קטנים ובהמה, אבל
שום מלאכה לעלמו בשבת, והפי' שאמר וינפש בו אמתך
והגר (למטה כג יב) הוא גר לך שחזר לתורתנו וטה אותו
בשבת וכל שאר המצוות, והוא ר"ל (מכילתא יתרו פ"ו)

אשר בשפך, שגרך אשר בשפך הוא גר לך ותייב בשבת
כמו, וינפש בו אמתך והגר לרכות זה תושב, וכלום לומר שהפסוק בראשון מזהיר תחלה בגר לך ופי' השני בגר
פרל (מכילתא פ"ו): [לח] ולזה ראוי שבין שבתה בעבד ואמה ככאן, בעבד וסאמה שלא נכנסו בגבול המצוות, כגון פנד
ואמה הקטנים, ואולם הגדולים הם נכנסים בגבול המצוות ואין האזנה בהם להדון אכל לפאמם (רלב"ג): (ס) וכן
כח

מק"ב רשי: (לה) וכה במכילתא שם, שבות ממחשבת עבודה: (לו) מכילתא שם פס"ו: (לז) שבת קבא א': (לח) לעלמו
(ז"ל): (לט) מכילתא שם פס"ו ילקוט ר"ל:

אבן עזרא

שתעשה נמצאת אתה מאריך ימים (ע), ואמר
על האדמה (ע), כי כאשר ישמרו ישראל
ואת המצוה לא ינלו ממנה (ע) וכתוב אב
ואם הקלו בך (יחי' כב ז) (ע) והנה במצות
כבוד אב שלא יעשה ההפוך (ע) שיהיה מקלל
או מקלה, וחייב מיתה על המקלל (ע) כי
השומעים ישמעו הקללה מפיו, ולא חייב כן
על המקלה, כי המקלה יוכל לעשות ג"כ
במסר (ע) ע"כ צוה הכתוב שיהיה במלך

אֲרִיר (כז) ככל הכתובים שהם בסתר : (פיה"ק). ומעם כבוד אבות, שכבוד אתה עושה לשם (זל) ודרך כבוד האבות פירשוה כעתיקי התורה (זל) : ומעם למען יאריכון ימיה. שב אל האבות, כי מלת האריך מהמועלים היוצאים (זל) והנה שכרו אתו לחיות שנים רבות, כמעט, יראת ד' תוסיף ימים (משלי י כז) ועוד שלא יגלה מהארץ המהורה, ודע כי שכר מצות עשה כפול במצות ל"ת, ובעונש הדבר הפך, כי עונש מצות לא תעשה רב, כי במצות עשה יש מורח, ולא כן במצות ל"ת, רק יש לו שכר על אשר שמר את מצות אדוניו שלא רצח ונאף, ובמעשה שנים שכרים, זה האחד, והשני שכר על מרחו, ובה יקר דבר חז"ל להביא ראיה מהדס, לא תאכלנו למען ייטב לך" (דברים יב כה) (זמנ) : וכן לא תרצח. בידך או בלשונך, להעיד עליו שקר להמיתו, או להיותך רכיל (זמנ) או לתת עצה רעה בזדון שתדע שידעו, או שננלה לך סוד שתוכל להצילו מן המות אם תנלהו לו, ואם לא גלית אתה כמו רוצח (זמנ) : לא תנאף. רבים חשבו כי אין ניאוף כי אם עם אשת איש, בעבור שכתבו אשר ינאף את אשת רעהו (ויקרא כ י) (זמנ) [מא] כי מה.

קרני אור

כתב (יכוד מורא שער ט) וכנס בכבוד חב ואם שטולאוך
לפולס הוא, וסם יאריכו ימך, כי וסארכת ימים פועל
יולא הוא (דל"כ סיל"ל יאריכו ימך) וכן פי' ר"ב ׳ן מלך
שטול יולא, וסד"ל כתב שהוא שומד, אספי' שביא ספסיל,
ודוגמתי כסלג ילביט יאדיו כחולס (יפ"א יח): [כא] עיין
יסל אור שכן פי' רש"י ז"ל, ומקור פירושו נעלם מאתנו.

שִׁסְפָּר שָׁם : (שָׁלַד) הַהִפּוּךְ מִכְבוֹד : (שָׁלַה) הָה' וְיֵל יִפְרָשׁ הַטַּעַם לָמָּה חֵיִיב הַכְּתוּב (לִמְטָה כֹּה יוֹ וִיקָרָא
כ, ט) מִיתָה עַל הַמִּקְלָל וְלֹא חֵיִיב מִיתָה עַל הַמִּקְלָה : (שָׁלוּ) אֲבָל הַמִּקְלָל יִשְׁמְעוּ הַשּׁוֹמְעִים וַיַּעֲדוּ עֲלֵיו
וַיַּחֲיִיבוּהוּ מִיתָה : (שָׁלוּ) דִּבְר' כֹּז עֹז : (שָׁלַח) כִּי הוֹקֵשׁ כְּבוֹד לְכָבוֹד הַמָּקוֹם : (שָׁלַט) בַּמְּקוֹמוֹת רַבִּים בְּתַלְמוּד
וַעֲיִין פְּסִי"ר פ' כג י הַדְּבָרוֹת פ' רַבִּיעִייתָא : (שָׁמ) הַטַּעַם הָאֵל וְהָאֵם אֵם יִכְבֹּד יֵאָרִיכוֹן יָמָיו :
(שָׁמָּה) וּפִי' הָה' וְיֵל, כִּי יָמֵי הָאֵלֶם אֵינֶם קְלוּבִים רַק הֵם כְּפִי הַטַּעַם, וְהַטַּעַם יִתְגַּבֵּר וַיַּעֲמֹד כְּפִי
הַמַּעֲשִׂים הַנִּכְוִנִים וְהַעֲד לַמַּעַן יֵאָרִיכוֹן יָמָיו : (שָׁמַכ) בַּפְּסוּקִים הַקּוֹדְמִים יֵאָמֵר רַק חֹק לְבַלְתִּי אֲכֹל
הָדָם, כִּי הָדָם הוּא הַנֶּפֶשׁ (דִּבְר' יב כג) וַיִּפְּיִים אֲחִ"כ לֹא תֹאכְלֶנּוּ לַמַּעַן יִיטֵב לָךְ (שָׁם שָׁם כֹּה) וְאָמְרוּ וְיֵל
(מִכְּתוֹב כג ז) אֵם הָדָם שֶׁנֶּפֶשׁוֹ שֶׁל אָדָם קָלָה מֵאֲדָם הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ מִקְּבֵל שָׂכָר, גִּזַּל וְעֲרִיּוֹת שֶׁנֶּפֶשׁוֹ שֶׁל אָדָם
מִתְאַוֶּה לֵהֶן וּמִחֲמַדְתָּן, הַפּוֹרֵשׁ מֵהֶן עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שִׂיזְכָּה לוֹ וּלְדוֹרוֹתָיו, וּלְדוֹרוֹת דּוֹרוֹתָיו עַד סוֹף
כָּל הַדּוֹרוֹת : (שָׁמַג) וּפִי' הָה' וְיֵל (וִיקָרָא יט טז) הַמַּלְשִׁין נִקְרָא כֵּן, מִפְּנֵי שֶׁהָרוּכַל מַעֲתִיק יִקְנֶה מִזֶּה
וַיִּמְכּוֹר לָזֶה, וְהַרְכִּילִי יִגְלֶה לָזֶה מִה שֶׁשָּׁמַע מִזֶּה, וְכו', וַיִּדְּעוּ כִּי כַּמָּה נִרְצָנוּ וְנִקְרָנוּ בַּעֲבוּר הַמַּלְשִׁינֹת וְדוּאֵב
הָאֱלֹדִמִּי לַעֲד : (שָׁמַד) וְאִין נִכְנֵם בְּכָלֵל זֶה הָרִיגַת אָדָם עַל עֲבִירָה בְּבִי"ד, כִּי כְּתוּב שׁוֹפֵךְ דָּם הָאֲדָם
בְּאֵדָם דָּמוֹ יִשְׁפֹךְ (בְּרִא' טו) מוֹת יוֹמָת וְהַנּוֹאֲפָה (וִיקָרָא כ י) : (שָׁמָה) כִּי הָה' בּוִיקָרָא כִּי,
וְאִין

ספר"ב רש"י : ט) מכילתא שם, פס"ו, ילקוט שם : מא) מכילתא פ"ח והנוטריקון סאל"ף מן אמר, וכלמ"ד מן למען, וסו"ד מן יאריכון. נוטריקון שלם הם לאו יקראון (בא"ד) ועיין ספרי פקב פס"פ ולמדחם : מב) בביאור גדיל ספק נגש", ואיש אשר ינאף את אשת איש, אשר ינאף את אשת רעבו", וכן הוא בז"ל, וכ"כ בג' טי"ד (מצלת יסודם ד' 92) ולס"ד שג"ל ואיש אשר ינאף וגו' : מג) ויקרא כ' י' : מד) יתו' קו לב :

רע

צוים) : (יב) למען יאריכון ימיו . אם תכבד
יאריכון ימיו ואם לאו יקלרין שדברי תורה
נוטריקון הם נדרשים מכלל הן לאו ומכלל
לאו הן מא : (יג) לא תנאף . אין גילוף
אלא באשת איש שנאמר (כב) מות יומת
הגולף והגולפת (כג) ואומר האשה המנאפת
תחת אישה תקח את זרים (כד) : לא תגנוב .

אֲרוּר (על) כָּל הַכְּתוּבִים שֶׁהֵם בְּסֵתֶר : (פִּיהֶ"ק).
כְּבוֹד הָאֲבוֹת פִּירְשׁוּהָ כַּעֲתִיקֵי הַתּוֹרָה (על) : וּמַעַם
הָאָרֶץ מִהַמְּוֹעִלִים הַיּוֹצֵאִים (על) וְהִנֵּה שִׁכְרוּ אֶת
(מִשְׁלִי י כו) (על) וְעוֹד שֶׁלֹּא יִגְלֶה מִהָאָרֶץ
לֵ"ת, וּבַעֲוֹנַשׁ הַדְּבָר הַפֶּךְ, כִּי עֹנֵשׁ מִצוֹת לֹא תַעֲשֶׂה
לֵ"ת, רַק יֵשׁ לוֹ שֹׁכֵר עַל אֲשֶׁר שָׁמַר אֶת מִצְוֹת אֲדוֹנָיו
וְהִשְׁנִי שֹׁכֵר עַל מִדְּחוּ, וְכֵן יִקָּרֶה דָּבָר חֲזָ"ל לַהֲבִיאֵרָאִיהָ
יֵב לֹא תִרְצַח. בִּידֶךְ אוֹ בִלְשׁוֹנֶךָ, לַהֲעִיד
לְהַתְּ עֲצָה רַעָה בִּזְרוֹן שְׂתַדַּע שִׁידְרָג, אוֹ שֶׁנִּגְלֶה
לּוֹ, וְאִם לֹא נִלִּית אֶתָּה כִּמוֹ רוֹצֵחַ (על) : לֵ
עִם אִשֶּׁת אִישׁ, בַּעֲבוּר שֶׁמִּצְאוּ אֲשֶׁר יִנְאָף אֶת
יְהִל אֶת

יאֵלֹאִים : (שֶׁל) נִמְלֵא שֶׁהָאֲבוֹת הִסְבּוּ לָךְ אֲרִיכוֹת יָמִים :
 (שֶׁלֹא) וּבִמְגֵ'ט יִגְרוּס „עַל הָאֶרֶץ הַטּוֹבָה" (דְּבַר' ח
 י) וְכִי' בְּבִאֲרֵי, וְעִמּוֹת הוּא : (שֶׁלֹא) כּוֹנְנֵנוּ עַל כָּל
 הָאֲמוֹת אֵלֶּה יִגְלוּ מֵעַל אֲדָמָתָם, וְהִנֵּה הַשֶּׁכֶר הַזֶּה
 חִינָּה עַל הַיֵּהוּד אֵלֶּה לְלִבּוֹר אֶפְסִי שֶׁהַמְלֹכָה הִיא
 לְכָל יֵהוּד וַיֵּהוּד : (שֶׁלֹא) כִּי זֶה מִתְעַבְרֵת הַחֲמוּרוֹת
 שִׁסְפֵּר שֶׁם : (שֶׁלֹא) הַהֶפֶךְ מִכְבוֹד : (שֶׁלֹא) הֵחָ וְיֵל
 כ, ט) מִיתָה עַל הַמִּקְלָל וְלֹא חֵיב מִיתָה עַל הַמִּקְלָה :
 וַיִּחְיֶיבוּהוּ מִיתָה : (שֶׁלֹא) דְּבַר' כּוֹ עִז : (שֶׁלֹא) כִּי הוֹקֵשׁ
 וְעֵינַי פְּסִי'ר פ' כֵּן יִהְיוּ דְּבָרוֹת פ' רַב־עֵינֵיךָ : (שֶׁלֹא)
 (שֶׁמֶלֶךְ) וְפִי' הֵחָ וְיֵל, כִּי יָמֵי הָאָדָם חִנָּה קְלוֹבִים
 הַחֲמִשִּׁים הַגְּבוּלִים וְהַעֲד „לִמְעַן יִאֲרִיכוּן יָמֶיךָ" :
 הַדֵּם, כִּי הַדֵּם הוּא הַגֶּפֶשׁ (דְּבַר' יב כג) וַיִּסְיִים אֲחִי' כ'
 (מִכּוֹת כג ז) אִם הַדֵּם שֶׁנִּפְשׁוּ שֶׁל אָדָם קָלָה מִמֶּנּוּ
 מִתְּלוֹה לֵהָן וּמִחֲמַדְתָּן, הַפּוֹרֵשׁ מֵהֶן עַל אַחַת כְּמֵה
 כָּל הַדּוֹרוֹת : (שֶׁמֶלֶךְ) וְפִי' הֵחָ וְיֵל (וַיִּקְרָא יֵט עִז
 וַיִּמְכּוֹר לֹהֶ, וְהַרְכִּיל יִגְלֶה לֹהֶ מֵה שֶׁמַּע מִזֶּה, וְכו',
 הַאֲדוּמִי לַעֲד : (שֶׁמֶלֶךְ) וְאִין נִכְנֵם בְּכָלֹל זֶה הַרְיוֹנָת
 בְּאֵדֶם דְּמוּ יִשְׁפֹךְ (בְּרִא' ט ג) מוֹת יוֹמָת הַגּוֹלָף ו

אם נתן לה זרע עובר הוא עין בעצמה (א) ולמעלה ממנה משכב זכור שאין לו זמן היתר לעולם, ולמעלה ממנה מה שהוא חוץ מהמין, כמו אם ישכב האדם עם הבהמה (ב), והגאון ידע איך החלוק (ג), כי על כל העריות כרת בפרשת אחרי מות (ד) והניח מזה החלוק האם והאחות והבת (ה) : לא תגנוב. משמע גנבה קחת סמון בסתר (ו), ויש גנב שהוא בן מות כמו גנב נפש מישראל (ז) בין שהוא נער קטן או נלעג לשון (ח) והגנבה בסמון בין בפניו בין שלא בפניו, או שרמהו בחשבון, או במדה, או בטשקל, וזאת המלה גם היא כוללת מי שיגנוב לב אחד כאשר עשה אבשלום (ט) : לא תענה. שנים רבות הפשתי בלבי שעם זאת המלה לאמר עד שקר, ולא אמר עדות שקר (י), ולפי דעתי עתה כי הוא מדבר עם עד שקר, כאילו כתוב, לא תענה אם אתה עד שקר (יא) [מה] ומשמע זאת המלה כמעט לא תכחשו ולא תשקרו (ויקרא יא) (יב)

יהל אור

והאיש אשר ינאף את אחת איש, אשר ינאף את אחת רעהו, מות יומת הנאף והנאפית, ורש"י ז"ל פי' כאן אין נאוף אלא באשת איש, והביא ראיה מסוף הפ', מות יומת הנאף והנאפית, והח' ז"ל הביא מאמלע הפ', ועיין מקו"ב רש"י : (שמו) לחזור ולומר אשת רעהו : (שמו) וכן פי' הח' ז"ל שם, כמו אביו ואמו קלל כי עשה דבר רע, והנה הכתוב יפרש שעשה מעשה גדול וחייב מיתה כמו שהזכיר אביו ואמו קלל, להודיע גודל העון : (שמו) שעשה מעשה רע ועבירה גדולה : (שמו) מלת נאוף נאמרת לכל שכיבה, בין היות האשה בעולה, בין היותה פמיה : (שנ) והוא משל לע"ג, וכן יאמר, וזנה אחרי אלהי נכר הארץ (דבר' לא טז) כי הזנות והנאוף יכולו זו תמורת זו וענינם אחד : (שנא) והנה כל מי שיש בו שכל ירחיק מזה הענין המכוער והמנוול, כי הוא הרפה עלינו : (שנב) גם זה נקרא זנות : (שנג) וע"ז אה"ל (יבמות כב ב) מעות לא יוכל לתקן (קהלת א עו) : (שנד) מין בשאינו מינו : (שנה) הגאון ידע איך להלק ולחשוב מן הקל אל החמור : (שנו) וכן יאמר הכתוב שם בסיומו כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה וגברתו הנפשות העושות מקרב עמם (ויקרא יא כט) והוקשו כל העריות לגדה (יבמות נד ב) : (שנז) שם בפ' אחרי (ויקרא יח כא) יאמר בשם הגאון כי שמונה מעלות יש לפריות וכן הוא בפ' הקלר כאן, והניח מזה החילוק שלשה שהם האם והאחות והבת, שאין להם היתר לעולם, וכאשר יהסוב כאן ששה מעלות, היל"ל חשע מעלות : (שנה) הלוקה בסתר ממון מהבירו, ודעתו שיהיה שלו נקרא גנב, וכן פי' (העקריס מאמר ג פ' כו) ושישמור ממנו וזהו לא תגנוב כפי פשע הכתוב : (שנט) שהוא חייב מיתה כמו הרולח והנאף : (סס) עכשם אחד : (ססא) כמ"ס ויגנב אבשלום את (ססב) הלשון לומר לא תמיד עדות שקר : (ססג) והוא (ססד) פי' ויש בכלל הזה שלא יכחש בעמיתו : ופי'

בעם לומר זה אחד שאמר אשר ינאף את איש (שם) ואין פי' כאשר חשבו, והנה למעלה כתוב אשר יקלל את אביו ואת אמו בית יומת, אביו ואמו קלל דמיו בו (שם) שם (ט) והשעם כי עבירה גדולה עשה שקלל אבותיו שהולידוהו (י) וככה אשר ינאף את אישת רעהו (יב), והוא חייב לאהוב לרעהו כמוהו, ומלת נאוף כמו זנות (יג) [סב] והנה כתיב ותנאף את האבן ואת העץ (ירמ' נ ב) [סג] ואין ראוי לפרסם התועבה הזאת (יד) אמר רב סעדיה הגאון, כי הזנות על מעלות רבות, ואשר הוא במעלה הקלה משכב הבתולה והאלמנה, ואשר למעלה ממנה משכב האיש עם אשתו כשהיא נדה (טז) כי לאחר ימים מעטים תהיה מותרת לו, ולמעלה מזאת אשת איש, כי יתכן שימות בעלה ותהיה מותרת לו, ולמעלה ממנה בנענית, שאיננה על תורת ישראל אם לא נתן לה זרע, כי יתכן שתתנייר וישאנה לאשה, רק

קרני אור

ובתכ הזכור לאברהם, וכודלי דברי רש"י נובטים ממקור המדרש אשר אין עוד לפנינו, ופיין ברא"ם שיפרש דברי רש"י ז"ל, שאיט רוצה לומר כי אין נאוף האמר פה אלא באשת איש, כ"א דפתו שכל מקום שזכיר נאוף הוא בא"א, וכן הוא דעת כמה מפרשים, הרמב"ן והסור על התורה, ורע"ס, רמב"ן, שד"ל, יס"ר, התוס' מקדשים ס' קה, וכן כמה מפרשי שרשי לה"ק, וכן רא"ב ביימקויו לשרש נאף, יהמה על הרד"ק מדוע לא פי' נאוף כמו שפי' רז"ל, אין נאוף אלא בא"א, ויביא עוד ראיה מן, לא הפקוד על בנותיכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי תנאפנה (הוצע ד יד) שעל הבנות הפטיות יאמר לשון זנות, ועל הנאפיות יאמר לשון נאוף : [סב] ומלינו סעד לדבריו גם בדברי רז"ל (נדה יג ב), לא תנאף, לא תהא בך נאוף בין ביד ובין כרגל, ובפס"ר פ' כד מאמר רשב"ל, מליט שאפילו נאף בפניו נקרא נאוף מאי סעמא, ופיין נאף שמרס נשף (חיוב כד טו), ושם פ' כא לא תנאף ביטל זמרי, וכן בתדכ"א (פ' כו) לא תנאף בעט זמרי, וכן פי' כמה מפרשים, העקידה בשער מה, הרד"א, החוקני, וכן כתב רב"ת ז"ל, לא תנאף הוא דבור השביעי, מפני שאיכורי פדיות הן שבע, ואלו הן אשת איש, אשתו נדה, אלמנה, בתולה, משכב בהמה, משכב זכור, כותית וכו' והנה כלל בזה כל פניי זנות, והנה מן ראית רא"ב שהביא מה' לא הפקוד ג"כ אין ראיה, כי מי הגיד לו שהבנות פטויות : [סג] ושד"ל הביג על הכ' בזה, וכתב כי טעות הוא ביד הראב"ב שהבחי' דבר זה תפתיש מזה שכתב, ותנאף את האבן ואת העץ, והיא לא הבין שאינו אלא משל (כן דרך הכ' שד"ל לגינת את הכ' ז"ל) והכוונה על פ"ג שהיא נמשלת לנאוף, כי האומה נמשלת כאילו היא א"א עמו ית' כמבואר בכל הפרשה הביא עכ"ל, ועיין יכל אור שבארתי דעת הח' ז"ל, ובי ידע והבין איך לבאר ומאיוה פביק להסתייפ : [סד] וכן הוא (מכילתא משפטים פ"ה) כי ימלא איש גנב נפש (דבר' כד ז) להביא את הקטן, והנה דעת חז"ל (כ"הד' פו מכילתא יתרו פ"ח) לא תגנב האמור כאן, בגונב נפשות הכתוב מדבר, אבל בגניבת סמון כרי הוא אומר לא תגנוב (ויקרא יט יא) וכן פי' רש"י ז"ל : [סה] הח' רל"ש (הזכרים לכקעה) הביג על הפ' בזה

את לב אנשי ישראל (ש"ב עו, ו) : (ססב) פי' כי דרך תאר, והעטם אם אתה עד שקר לא תענה ברעך : (ססד)

אונקלוס

קנח 315

שמות כ יתרו

**שָׁקַר: ס י לא תחמוד בית רעה
ס לא תחמוד אשת רעה ועבדו
ואמתו ושורו וחתמו וכל אשר**

**ד'שָׁקַר: י לא תחמוד
בית חברך לא תחמוד
אשת חברך ועבדה
ואמתה ותורה וחתמה**

רש"י

אבן עזרא

ומצאנו מלת ענות בביית כמו, שקר ענה
באחיו (דברי ים יח) (סע) ובלא ביית כמו
ישמע אל ויענם (תהי נה כ) והטעם יענה
בם (סע) וכמוהו, וכאשר לא ננענוך (ברא'
כו כט) לא ננענו בך (סע), ויש עד שקר
שהוא בן סות, והוא שכתוב עליו ועשיתם לו
כאשר זמם לעשות לאחיו (דברי ים יח) (סע):

(פיה"ק). לא תרצח. והנה אנחנו צריכים לקבלה בעבור שלא הזכיר בכתוב עם דבור לא תרצח, גם
לא תנאף, גם לא תגנב (סע) גם (סע) לא תענה ברעך כאשר הזכיר בשנים הדבורים הנשארים (סע),
והגאון הזכיר מעלות חניאוף שהם שמונה (סע) ודבריו קרובים אל האמת, ודקדוק לא תענה ברעך לא
תענה בו ואתה עד שקר (סע) [מן] גם יורה שאסור הוא להשכיר עד שקר (סע) ותהיה מלת תענה יוצאה (סע)
בטעם, אענה את השמים (הושע ב כג) (סע): **יד לא תחמוד**. אנשים רבים יתמהו על
זאת המצוה, איך יהיה אדם שלא יחמוד דבר יפה בלבו כל מה שהוא נחמד
למראה עיניו, ועתה אתן לך משל, דע כי איש כפרי שיש לו דעת נכונה, והוא
ראה בת מלך שהיא יפה לא יחמוד אותה בלבו שישכוב עמה, כי ידע כי זה לא יתכן,
ואל תחשוב זה הכפרי שהוא כאחד מן המשוגעים (סע) שיתאוה שיהיה לו כנפים לעוף
השמים (סע) ולא יתכן להיות, כאשר אין אדם מתאוה לשכב עם אמו, אעפ"י שהיא
יפה, כי הרגילוהו מנעוריו לדעת שהיא אסורה לו (סע) [מן] ככה כל משכיל צריך שידע,
כי אשה יפה או ממון לא ימצאנו אדם בעבור חכמתו ודעתו, רק כאשר חלק לו ה'
ואמר קהלת (ולאשר) ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו (קהלת ב כא), ואמרו חכמים
בני חיי ומוזני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא (סע) ובעבור זה המשכיל לא יתאוה ולא
יחמוד (סע) ואחר שידע שאשת רעהו אסרה השם לו, יותר היא נשגבה בעיניו מבת מלך
בלב הכפרי (סע) על כן הוא ישבח בהלכו ולא ישים אל לבו לחמוד ולהתאוות דבר שאינו
שלו, כי ידע שהשם לא רצה לתת לו, לא יוכל לקחתו בכחו ובמחשבותיו ותחבולותיו,
ע"כ יבטח בבוראו שיכלכלנו ויעשה הטוב בעיניו, והנה נשלם פ"י עשרת הדברים (סע)
אמר אחד מחכמי הדור ידענו כי תשעה נגלים הם כנגד תשעה מספרים (סע) שהם

יהל אור

קרני אור

וכתב כי אין טעם בפי' זה לקראו עד שקר קודם שפסיד,
וזן כתב שד"ל כנאורו שאם לא יפיד איך יהיה עד שקר:
[מן] והלכ"ג השיג על פס' פה אף שלא הזכירו וכתב,
ואין ראוי שנאמר שיהיה זה המאמר הזכיר לעד שקר שלא
יפיד בתכירו, שאם היה הדבר כן יהיה מוזר עד השקר
מלכסיד כרעהו האמת וזה דבר אין ראוי שיאמרו, ויפרש שלא
תפיד כרעך באופן שיהיה עד שקר בעדות ההוא, וכן פ'
סרמנמ"ן: [מן] כי יש כת בהרגל האדם לעמוד על הזכרת
לא תחמוד אפילו בלב, וזה כשרגיל האדם עצמו בהסתפקות

(סס) ופי' העיד: (סס) פי' אפילו אם מלאכה
בלי ביית פי' כמו בביית, שכינוי המ"ס של מלת
יענס, פי' יענה צם: (סס) הכ"ף של הכינוי במקום
ביית, וכאלו אמר ננענו בך: (סס) כדן עד זומם:
(סס) פי' אלל השלשה לאוין לא נזכרו מלת "רעך":
(סע) ז"ל "כמו": (סע) אלל לא תענה ואלל לא
תחמוד מלת "רעך" והרד"א כתב בעבור ששלשה
הראשונים מהם היו מהמלות שנלטו עליהם בני נח,
ולכך לא אמר כאן בהם מלת רעך, רוצה לומר לא
תרצה את רעך, לא תנאף אשת רעך, לא תגנוב מאשר לרעך, לפי שכבר היה כל העולם מזהר
עליהם: (סע) עיין אות שנו: (סע) פי' לא תענה ברעך בהיותך עד שקר, לא תענה ברעך
משקר: (סע) והוא ג"כ בכלל הלאו הזה: (סע) פועל יואל: (סע) שהיא ג"כ יואלה: (סע) פי' מה שלא
יתאוה: (סע) פי' כמו שאפשר הדבר למי שיש לו דעת שיתאוה שיהיה לו כנפים לעוף השמים:
(סע) ע"כ לא יתאוה לה: (ספ) וכן פי' הח' ז"ל שם, וענין חלקו, ההלק שיאל בגורלו מן השמים
כמו שאמרו קדמונינו ז"ל בני חיי ומוזני, והוא בג' (מו"ק כח א) ושם מ"י בני ומוזני: (ספ) ונאמר
בדברות האחרונות לא תתאוה (דבר' ה יח) במקום לא תחמוד: (ספ) מאחר כי השם אסרה לו:
(ספ) ודבור אנכי ולא תחמוד הם מפתחות לכל שאר המצוות: (ספ) כן דעת הח' ז"ל כי אין גוף

למטלה
למטלה

סקרי וכאורי רש"י: (סח) מכלתא שס, סנהד' פו א, פפ"ז מדכא אגדה ילקוט רל"ח:

עיקרי כל מספר, וככה אלה התשעה דברים, והנה הדבור הראשון שאיננו ממספר התשעה, שהוא כנגד כבוד השם הנכבד הסדר, כאשר הוא האחד במספר העשרה (ע"ה), והנה הדבור השני שהוא לא יהיה לך, הוא כנגד גלגל העליון, שהוא מוליך כל הגלגלים הפך תנועתו (ע"ה) ממזרח למערב בעשרים וארבע שעות (ע"ה), ואמר כנגדו אלהים אחרים, להודיע כי בכח השם ירוצון הגלגלים, ורבים חשבוהו שהוא הבורא בעבור שאיננו טף (ע"ה), והדבור השלישי שהוא לא תשא כנגד גלגל המזלות (ע"ה) ששם כל צבא השמים חוץ מהמשרתים השבעה (ע"ה), והנה הנוף הנכבד (ע"ה) מקיף כל הנופות וצורתם שהם שמונה וארבעים (ע"ה) ונראה כח השם לעין (ע"ה) ויש מקומות בגלגל הזה שיש שם כוכבים (ע"ה) רבים, ומקומות אין כוכב בהם, ואין יכולת באדם לדעת זה הסוד (ע"ה) ורבים מחסרי חכמה (ע"ה) חשבו כי לשוא נבראו אלה הצורות על זאת המתכונת, והדבור הרביעי דבור השבת כנגד גלגל שבת (ע"ה) כי חכמי הנסיון אומרים כי לכל אחד מהמשרתים יש יום ידוע בשבוע שבו יראה כחו (ע"ה) והוא

קרני אור

כזה שיש לו כמו סירגיל כתיסיר הפניות וכיוצא בזה (רד"ה): [מח] וכן הוא (עקידה שער מה) ומלדקת השם וישנו לכבד את הסורים הגימלים אתו כל טוב, ובאילו הוא טבע מוטעם בזה"ש: [מט] וכן (עקידה שם) כי הכוכב הזה זר מפשה נפורה לטות האנשים אל הקטטות והמלחמות להרג ולחזק, ורגלו לרע יורו ויזהרו לשפוך דם, עד שכבר נתלש שמו בלשון החושים ככוכבים, ההורג, וכבר יתשכ הטולד ככחו להיות איש דמים ומרמה: [נ] והנה מה שהכנים הכתוב לז

ישוב לאחורי הארץ מלד אחר ממערב למזרח, ובהקישו זה יכריח גם את כל הכוכבים והגלגלים האחרים הנמצאים בתוך גבולו להקיף שמו את הארץ ממזרח למערב, ומסבבו זה הנעשה במהירות גדולה ומרובה הזקה יתהוו השתנות היום והלילה וחלופם התמידי ועיין למעלה ג סו קרני אור הערה לב: (שפ) ובמקח"מ, תנועתם" (שפ) לפי שתנועתו הפך תנועת שאר הגלגלים, שכל הגלגלים סובבים מן המערב למזרח וזה סובב מן המזרח למערב: (שפח) עיין אות שפד: (שפט) כנגד גלגל השמימי: (שג) הם ז' כוכבי לכת שצ"ם חנב"ל: (שגא) הוא גלגל המזלות: (שגב) עיין למעלה אות רד: (שגג) כמשיכ שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה, המוציא במספר זכאם וגו' (ישעי' מ כו): (שגד) ובמקח"מ, כוכבים ומזלות: (שגה) עיין בס' (שמים חדשים להרד"ה העיון השני ש"ל: ד): (שגו) ובמקח"מ, חסרי דעת: (שגז) ובמקח"מ, שבתאי" הוא הכוכב השביעי, ונקרא שבתאי בעבור שמקיף את הארץ לאט לאט, בזמן יותר מכ"ע שנה, עד שנראה כאלו הוא שובת ואינו הולך כלל: (שגח) לכל אחד מכוכבי לכת ייחדו הקדמונים ממסלת יום אחד בשבוע וסדרון חר"ם בצנ"ש יום א לחמה, ב ללכנה, ג למאדים, ד לבוכב מערקור, ה לצדק, ו לזונה, ז לשבתאי ובאשר יורו ע"ז גם שמות רוב ימי השבוע בלשון ערפת, וקצת משמותם בלשון אשכנזית: (שגט) ועיין רש"י שבת קכט ב ד"ה, דקיימא ליה, ביתר ביאור, כשנחלו המאורות והמזלות שעה ראשונה של ד' בשבת שימש שבתאי, ובשניה לזק, ואחריו מאדים, ואחריו חמה, ואחריו זונה, ואחריו כוכב, ואחריו לבנה, נמצאו המזלות לז' השעות וחוזרים הלילה לעולם: (ת) סימני מזלות המשתנין בתהלת לילי השבוע בצנ"ש חר"ם מוצאי שבת שעה ראשונה שלו כוכב, תחלת ליל שני לזק, ליל שלישי זונה, ליל רביעי שבתאי, ליל חמישי חמה, ליל ששי לבנה, ליל שביעי מאדים: (תא) כן הוא בג' (ספחים קיב ב) לא ילא יחיד לילה לא בלילי רביעיות ולא בלילי שבתות, מפני וכו': (תב) ובמקח"מ, שני אלו המזיקים: (תג) ובמקח"מ, רק ביום השבת, והטעם כי מאדים מושל בליל שבת ויום ג, ושבתאי מושל יום שבת וליל ד, נמצא בליל שבת מאדים וביום שבתאי: (תד) עיין ברא' ב ג ובבאורי שם: (תה) ובמקח"מ, מי שהוא חייב בכבודו וכן הוא בדרז"ל (שבת קטו א) האי מאן דבדק יהי גבר לדקן, אר"ג ב"י ולדקן במלות: (תו) וכן הוא בדרז"ל (שבת שס), האי מאן דבמאדים יהא גבר אסיד דמא, א"ר אשי אי אומנא אי גנבא, (וסי' רש"י ז"ל גנבא לסטים ההורג נפשות) אי טבחא אי מוהל"א: (תז) וכן דעת הח' ז"ל: (תח) ובמקח"מ, על משכב חנות" וכן הוא בדרז"ל (שבת שס) האי מאן דבכוכב זונה יהי גבר עתיר וזנאי יהי: (תי) והגנבה נאמר ג"כ על

יהל אור

למעלה מגלגל המזלות: (שפה) עיין למעלה אות קמו, והנה הדבור הראשון הוא הש"י, והתשעה כנגד תשעה גלגלים, ז' כוכבי לכת, ולמעלה מהם גלגל שמימי אשר בו לפי דעת הקדמונים כל שאר הכוכבים הקיימים במקום אשר נראה ברקיע השמים, ולמעלה מכולם גלגל תשיעי שאין בו כוכב כלל, והוא נקרא גלגל היוממי והוא מקיף בכל יום את פני הארץ ביי"ב שעות היום ממזרח למערב, וביי"ב שעות הלילה יסוב לאחורי הארץ מלד אחר ממערב למזרח, ובהקישו זה יכריח גם את כל הכוכבים והגלגלים האחרים הנמצאים בתוך גבולו להקיף שמו את הארץ ממזרח למערב, ומסבבו זה הנעשה במהירות גדולה ומרובה הזקה יתהוו השתנות היום והלילה וחלופם התמידי ועיין למעלה ג סו קרני אור הערה לב: (שפ) ובמקח"מ, תנועתם" (שפ) לפי שתנועתו הפך תנועת שאר הגלגלים, שכל הגלגלים סובבים מן המערב למזרח וזה סובב מן המזרח למערב: (שפח) עיין אות שפד: (שפט) כנגד גלגל השמימי: (שג) הם ז' כוכבי לכת שצ"ם חנב"ל: (שגא) הוא גלגל המזלות: (שגב) עיין למעלה אות רד: (שגג) כמשיכ שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה, המוציא במספר זכאם וגו' (ישעי' מ כו): (שגד) ובמקח"מ, כוכבים ומזלות: (שגה) עיין בס' (שמים חדשים להרד"ה העיון השני ש"ל: ד): (שגו) ובמקח"מ, חסרי דעת: (שגז) ובמקח"מ, שבתאי" הוא הכוכב השביעי, ונקרא שבתאי בעבור שמקיף את הארץ לאט לאט, בזמן יותר מכ"ע שנה, עד שנראה כאלו הוא שובת ואינו הולך כלל: (שגח) לכל אחד מכוכבי לכת ייחדו הקדמונים ממסלת יום אחד בשבוע וסדרון חר"ם בצנ"ש יום א לחמה, ב ללכנה, ג למאדים, ד לבוכב מערקור, ה לצדק, ו לזונה, ז לשבתאי ובאשר יורו ע"ז גם שמות רוב ימי השבוע בלשון ערפת, וקצת משמותם בלשון אשכנזית: (שגט) ועיין רש"י שבת קכט ב ד"ה, דקיימא ליה, ביתר ביאור, כשנחלו המאורות והמזלות שעה ראשונה של ד' בשבת שימש שבתאי, ובשניה לזק, ואחריו מאדים, ואחריו חמה, ואחריו זונה, ואחריו כוכב, ואחריו לבנה, נמצאו המזלות לז' השעות וחוזרים הלילה לעולם: (ת) סימני מזלות המשתנין בתהלת לילי השבוע בצנ"ש חר"ם מוצאי שבת שעה ראשונה שלו כוכב, תחלת ליל שני לזק, ליל שלישי זונה, ליל רביעי שבתאי, ליל חמישי חמה, ליל ששי לבנה, ליל שביעי מאדים: (תא) כן הוא בג' (ספחים קיב ב) לא ילא יחיד לילה לא בלילי רביעיות ולא בלילי שבתות, מפני וכו': (תב) ובמקח"מ, שני אלו המזיקים: (תג) ובמקח"מ, רק ביום השבת, והטעם כי מאדים מושל בליל שבת ויום ג, ושבתאי מושל יום שבת וליל ד, נמצא בליל שבת מאדים וביום שבתאי: (תד) עיין ברא' ב ג ובבאורי שם: (תה) ובמקח"מ, מי שהוא חייב בכבודו וכן הוא בדרז"ל (שבת קטו א) האי מאן דבדק יהי גבר לדקן, אר"ג ב"י ולדקן במלות: (תו) וכן הוא בדרז"ל (שבת שס), האי מאן דבמאדים יהא גבר אסיד דמא, א"ר אשי אי אומנא אי גנבא, (וסי' רש"י ז"ל גנבא לסטים ההורג נפשות) אי טבחא אי מוהל"א: (תז) וכן דעת הח' ז"ל: (תח) ובמקח"מ, על משכב חנות" וכן הוא בדרז"ל (שבת שס) האי מאן דבכוכב זונה יהי גבר עתיר וזנאי יהי: (תי) והגנבה נאמר ג"כ על

אונקלוס

שמות כ יתרו קנט 317

וְכִלְדִּי לְחִבְרָה: טו וְכִלְדִּי
עָמָא חֲזֵן יִת קִלְיָא וְיִת
בְּעוּבְיָא וְיִת קִלְ שוּפְרָא
וְיִת שוּפְרָא תַּגְוּ וְיִת
עָמָא וְיִת וְקָמוּ מִדְּחִיק:

לְרַעְיָה: פ שביעי טו וְכִלְיָהּ רָאִים
אֶת־הַקּוֹלֹת וְאֶת־הַלְּפִידִם וְאֶת־
קוֹל הַשּׁוֹפָר וְאֶת־הַהָר עֵשֶׂן וַיֵּרָא
הָעָם וַיִּנָּעוּ וַיַּעֲמְדוּ מֵרָחֵק:

רש"י

עליו מיתת בית דין (טו): (טו) וכל העם
רואים. מלמד שלא היה בהם אחד סומא
ומנין שלא היה בהם אדם תלמוד לומר ויענו
כל העם (טו) ומנין שלא היה בהם חרש
תלמוד לומר נעשה ונשמע (טו): רואים את
הקולות. רואין את הנשמע (טו) שאי אפשר
לראות במקום אחר (טו): את הקולות. היוולדין
זפי הגבורה: וינעו. אין נוע אלא זיע (טו):
יעמדו מרחק. היו נרתעין לאחוריהם שנים
עשר מיל כאורך מחניהם ומלאכי הסרת
באין ומסייעין אותן להחזירם (טו) שנאמר

אחד מן המקום מעמדו ושב אחורנית, וכמוהו
שהספיק מרו ממקום אמות, לא יכול הנביא לשערם בטראות הנבואה (טו), והאומר כי פי

יהל אור

על בגדל והעושה בזה הוא לקחת נכסי האדם שלא
ברצונו: (תיא) וכן הוא בדרז"ל (שבת טז) "האי מאן
דבחה יהי גבר ויותן, יהי אכיל מדיליה, ושתי
מדיליה, ורזיה גליין, אס גיב לא מלח" (ופי)
רש"י ז"ל ויותן כשמש המאיר, אכיל מדיליה כשמש
שאינו מסיג גבול רעהו למשול בלילה: (תיב) הוא
גלגל "כוכב" וקרא אותו "כוכב חמה" לפי שהוא
סופר של חמה, וכן הוא בדרז"ל (שבת טז) "האי
מאן דכוכב, יהי גבר נהיר וחכים משום דספרא
דחמה הוא (ופי) רש"י ז"ל הוא סופר של מזל
חמה לכתוב דרך הלכו ותקופותיו, ומלוי אללו
המיד) ועיין מהרש"א שם, וכן זיירו אותו הקדמונים
באדם אוחז עם בידו וכותב, וקראו לו ג"כ "כותב":
(תיג) כי יש לו כח על הלשון לגלות סוד ולעורר
ריבות ורגנים קטנות ומריבות: (תיד) וכן הוא
בדרז"ל (שבת טז) "האי מאן דבלבנה יהי גבר סביל
מרעין, בגלי וסתיר, סתיר ובגלי, אכיל דלא דיליה,
ושתי דלא דיליה (ופי) רש"י ז"ל בלבנה המסגת
גבול החמה למשול אף ביום: (תטו) כי בעבור
שהחמה ההרגשות מתחברות במקום אחד, והוא

הנקרא החוש המשותף ישימו העבריים האחת תחת האחרת
ועיין למפלה ה' כח, ולמטה כח לו ובבאורי שם: (תטו) פי' כי קולות וברקים שמשו, אבל קול שופר לא נשמע עדיין
שיצא מן השמים: (תיז) ולא נתפור העשן ולא יצא חץ מההר: (תיח) לידע כמה אמות, לכן אמר אמות סתם.

אבן עזרא

ולחסידי כל כח משרת שיתחבר עמה שלא יראה
אור בעבורה (פיא), והנה דבור התשיעי שהוא
לא תענה כנגד גלגל כוכב חמה (פיא) שהוא
יורה על הלשון (פיא) ונאן והנה הדבור
העשירי שהוא לא תחמוד כנגד גלגל הלבנה
שהוא השפל מכל הגלגלים והוא תורה על
החמדה (פיא) ונב: מן וכל העם רואים את
הקולות, וכבר פירשתי שם רואים את
הקולות, כי כל ההרגשות מתחברות אל מקום
אחד (פיא) והנה השם כאשר ראו הקולות
והלפידים, כי מנהג האדם שיתפחד מהם,
וקול השופר שלא נשמע כזה לעולם (פיא),
ואת ההר לבדו עשן (פיא) כאשר ראו הפלאים
האלה נעו, כמו נע ונד, (ברא', ד יב) שכל
וינעו אמות הספים (ישעי' ו ד), ושם אמות,
שהספיק מרו ממקום אמות, לא יכול הנביא לשערם בטראות הנבואה (פיא), והאומר כי פי

קרני אור

תנאף בין לא תלח ולא תגטב פיין כרד"א הטעם, והתייחס
על ידיהם אלכסנדרים בם' (תיי משה פשרת הדברות) שיתשוב
מחומם השני דיבור הראשון לא תנאף, ואחריו לא תלח, ואחריו לא
תגטב, וכן הוא שם אללו בתיבת הספר, ובקדמוניות שלו,
ופיין בם' (מאור עינים אמרי בינה פ"ד) שתמה ג"כ פ"ו וכתב
והפוך זה לא נדע אללי על סופר בעולם אלא זה וראש שלוחים
לרומים פ"ג, אך יותר יש להתפלא על בעל העקרים
(עקרים מאמר ג' פ' כו) שבינה והקדים לא תגטב ללא
תנאף: [נא] הלשון הוא כלי חמדה שניתן לאדם להפליא
מלאותו אמנם כהפסדו ישות ויכלה כחכמה המדינית ויפסד
יישובה, לזה בא הדבור מתייחס אל המצפנה ואמר לא תגטב,
לומר שיתחשש בלשון ודבורו בכל מה שהוא תועלת לחכמה
אנשים (פקידה שם): [גכ] כי הלכנו משתדלת בחרינות
כפלאה להפליא חסרונם ולמלאות פגומתם, ושאחרי מלואה
עדיין לא תתקרב דעתה, ולא תנוח מחנועם כסבורה להגדש
ולא היא, אבל תוותר ותוסרת עד יום מולדה ותשוב שנית
למלאות חסרונה ועוברת כשעם הראשונה ולא פלג בידם כלום,
וישכילו מזה דוגמא גדולה לאדם, כי הוא כולך סובב כל ימי
לבו מליל אל תיל ממדינה למדינה למלאות חמדת נפשו
בעושר ונכסים וכבוד, גם כי יעשיר לא ימנע משוקתו,
ולסוף ערום יצא מבטן אמו וערום ישוב לאדמתו, ובין כס
וכס נשאר ערום וריק מעלמותו על כן בא הדבור העשירי

כמ"ש ראה ריח בני (ברא' כו כז) פיין באורי שם
ועיין למפלה ה' כח, ולמטה כח לו ובבאורי שם: (תטו) פי' כי קולות וברקים שמשו, אבל קול שופר לא נשמע עדיין
שיצא מן השמים: (תיז) ולא נתפור העשן ולא יצא חץ מההר: (תיח) לידע כמה אמות, לכן אמר אמות סתם.

מקרב רש"י: (טו) מכילתא שם: (טו) לעיל ית: (כח) למטה כד: ופיין מכילתא פ"ט, תנח"מ א' ח, פס' דר"ק
בחדש (ק"ב) פס"ז, ילקוט, ש' (טז) פי' רואים את הקולות כזה כשמש ועיין מכילתא שם: (ג) פיין בשם
אפרים שכתב שהוא ע"ס, דמאי במקום אחר דקאמר, וקרוי לומר שביס כתוב כמ"א, והוא ר"ת במדרש אגדה, שביס
במדרש אגדה שמואל פ"ט והסופר היה סבור שהוא ר"ת במקום אחר: (נא) מכילתא שם: (גכ) מכילתא שם, שנת פת ב
ופיין שמו"ר פכ"ט ד פס"ז ילקוט שם:

סו ויאמרו אל משה מלך
את עמנא ונקבל ולא
יתמלל עמנא מן קדם
ידימא נמות: ויאמר
משה לעמא לא תדחלון
ארי בדי לנפאח יתכון
אתגלי לכון וקרא די
ובדי דתהי דהלתה על
אפיכון בדי דקא
תחובון: יי וקם עמא
מרתיק ומשה קרב לצד

סו ויאמרו אל משה דבר אתה
עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו
אלהים פן נמות: ויאמר משה
אלהעם אל תיראו כי לבעבור
נפשות אתכם בא האלהים ובעבור
תהיה יראתו על פניכם לבלתי
תחטאו: יי ויעמד העם מרחק

רשי

אבן עזרא

מלכי לבאות ידוע ידוע (יז) : לבעבור
נפשות אתכם. לגדל אתכם בעולם שלא לכם
שם באומות שהוא בכבודו נגלה עליכם (יז):
נפשות. לשון הרמה וגדולה כמו הרימו נס (יז).
ארים נסי (יז). וכנס על הגבעה (יז) שהוא
זקוף: ובעבור תהיה יראתו. עיי שראיתם

כמו יעז (יז) לא יתכן זה, כי אם לא סרו
ממקומם איך עמדו מרחוק (כז) [נג] : (פיה"ק). וכל
העם רואים. רבים כמותו כמו ראה ריח בני
(ברא' כו כז), אשר הבאשתם את ריחנו (למטה ח
כא) ומחוק האור (קהלת יא ז) וזה בעבור התחברות
כל חמש הדגשות במקום אחד שהוא על המצח [נד]
ופעם וכל העם רואים, שכולם ראו זה הפלא
אנשים נשים וסוף, ופעם וירא כל העם פעם שנית

במשפט הלשון כאשר הראיתך, והפעם כאשר ראה כל העם כן, או נעו ממקומם שהיה שם כל אחד
כפי סערכתו ((ח:)) : מן ויאמרו. הבהנים וראשי המטות שהיו קרובים אליו הם דברו עמו, אחר שנשלמו
עשרת הדברים (כז) [נה] כי כל כך היו יראים, כי פחדו שהשם ידבר עוד עמהם (כז) וימותו, ובעבור זה
אמר משה להם, אל תיראו [נו] : יין ויאמר. למיד לבעבור נוסף, כלמיד לסבראשונה (דה"א טו יז)
ולמיד לאבשלום בן מעכה (שם ג ב) (כז) : ושעם נפשות אתכם. כמו ולמען נפשות להטיבך באחידיתך
(דברי ח טז) (כז) ובעבור תהיה יראתו על פניכם, ככתוב, יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחרב (שם
ד י) (כז) : (פיה"ק). לבעבור. בשנים משרתים (כז) וכבר מצאנום שלשה כי (כז) למבראשונה (כז) :
נפשות אתכם. אם יש את נפשכם לשמוע את דברו אשר או עניתם נעשה: ובעבור תהיה יראתו.
שהזכירו זה המעמד הכופלא): ית ויעמד. הזכיר זה פעם אחרת, כי משה היה עושה הפך
מעשיהם, אלה עמדו מרחוק, ומשה נגש אל הערפל: (פיה"ק). ופעם ויעמד העם מרחק.
וכבר הזכיר, ויעמדו מרחק (פ' טו) להזכיר כי הם סרוב פחדם כאשר שמעו קול השם חורו לאחור
ועמדו מרחוק, ומשה היה עושה הפך מעשיהם, כי הוא היה נגש אל הערפל: ערפל. מרבעת (כז)

יהל אור

קרני אור

(חיים) כן הוא (מכילתא יתרו פ"ט) אין נוע אלא ויע
שנאמר, נוע תנוע ארץ (ישעי' כד כ) וכן פי' רש"י
זל, אין נוע אלא ויע (מלשון ויע ורתת): (תכ) אך
הוא מגזרת נע ונד, ואיננו מגזרת זעו: (תכא) עיין
למעלה יע יז: (תכב) וכן פי' הרש"ם: (תכג) וישמיעם
כל המלות מפיו: (תכד) אף כאן זל "בעבור נפשות":
(תכה) הכוונה רצה אלהים לנסותכם בכל מיני
נסיון ובחינה התשמרו מלותיו: (תכו) ויסיים אשר
ילמדון ליראה אותי כל הימים: (תכז) נוספה זו למ"ד
שפי' ג"כ בעבור: (תכח) לדעתי זל "כמו":
(תכט) שלשה משרתים הלמ"ד, והמ"ם, והב': (תל) בן

מתיחם מאוד לרעיונם (עקידה שם): [נג] טיין יהל אור,
והרמב"ן ז"ל הביא דעת מכילתא אין טע בבאן אלא ויע.
ויפרש, וא"כ יאמר כי נודעו ומפחדם חזרו עוד לאחור
ועמדו מרחוק, ופי' כתב הרש"ד, וא"כ הם ב' סודות
ויטעו ויפחדו מרחוק, ובטלה טענת הרמב"ם: [נד] המקרא
כתב, שראה מה שכתב ה' זל (לא נמצא אלליו כנדפסים)
וכל הפס רואים את הקולות, כמו ותחמרה כחמר ובופת
(למעלה כ ג), פי' שהיה לו לומר, וכל הפס רואים
את הלפידים ושומעים את הקולות, וכן היה לו לומר,
ותחמרה כחמר ותופתה בופת, אלא בלשון אחד הספיק
לשניהם, ופיין בבאורי שם מה שהנאתי מבפני התוס'
שכתבו בשם ה' זל כסגנון הזה, וראיתיו מפ' אחר וג"כ
לא נמצא אלליו כנדפסים: [נה] וכן הוא (מכילתא יתרו פ"ט)
מגיד שלא היה בהם כח לקבל יותר מעשרת הדברות שנאמר
ה (כז) אלא קרב אתם ושמעו: (כז) ודעת הרמב"ן זל שכל

מקובל רש"י: נג) ה' סת יב ואמרו שם בג' אל חקרי ידוען אלא ידוען (פי' מדדין אחרים): נד) מכילתא שם, ובלקוט
לגדל אתכם בין באומות כנס הוה כל פניה: נה) ישעי' ככ יז: נו) שם מעכב: נז) שם לי' :

אונקלוס

שמות כ יתרו קס 319

וַיִּמְשַׁח נֹגֶשׁ אֶל-הָעֶרְפֶּל אֲשֶׁר-עַל-הָאֵלֹהִים: ׀ מִפְּטִיר יֵשׁ וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל-מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל-בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם בִּי מִן
הַשָּׁמַיִם דְּבַרְתִּי עִמָּכֶם: ׀ לֹא
תַעֲשׂוּן אֹתִי אֱלֹהִי כִסֶּף וְאֱלֹהִי

אֲפִיטָא דְתַמָּן יִקְרָא
דִּי: יֵשׁ נֹאמַר יֵשׁ לְמֹשֶׁה
כְּדִנּוּ תִימַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל
אַתֶּן תִּזְמִין אֲרִי מִן
שָׁמַיָא מְלִילִית עִמָּכֹן:
כָּ לֹא תַעֲבִדֹן קִדְמִי
דְּחִלָן דְּכֶסֶף וְדִחִלָן
דְּדִקָב לֹא תַעֲבִדֹן לְכֹן:

אבן עזרא

רש"י

וסעמה חשך רב ועב, וסעם היות השם שם. ששם
חשך סתרו. כי לא יוכלו בני אדם לראיתו (חל) כי
הנה השמש והוא גוף ילאו לדאותו. ואף כי עושה
השמש, ובפ' ואתחנן יתבאר לך זה הסוד (חל) (נז):
יֵשׁ וַיֹּאמֶר ה'. רבים השתבשו בעבור שמצאו
ודבריו שמעת סתוך האש (דברי ד' לו)
שהיה בהר סיני, כי כתוב וירד ה' על הר
סיני אל ראש ההר (למעלה יש כ), ועתה
אמר מן השמים דברתי עִמָּכֶם, ומי שיש לו
לב יבין הסעם בפ' כי תשא (חל) רק עתה
אתן לך מסל, אולי יבין מי שאין לו לב,
השוב שיהיה בדמות אדם ראשו בשמים, ורגליו
על הר סיני, וזה טעם וירד, ומן השמים ידבר,
כמו ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים
(דברי יד ד) (חל) כי ידענו שהשמים והארץ
מלא בבורו: (פיהיקן, ואל התמה בעבור שתמצא
וירד ה' על הר סיני אל ראש ההר (למעלה יש כ),
והוא אומר, כי מן השמים דברתי עִמָּכֶם, וכן
אמר גם משה, מן השמים השמיעך את קולו (דברי ד'
לו), כי הכבוד הוא היורד (חל) ושמים ושמי השמים
לא יכלכוהו, וסעם כי מן השמים אני השמיעתי אתכם
את קולי מן המים, וכבר פירשתי לך למה יקרא השם,
היושבי בשמים (תה' קכג א) (חל): ׀ לֹא תַעֲשׂוּן.

אותו יראוי ומחויים הדעו כי אין זולתו וז' ראו
מפניו: (יח) נגש אל הערפל. לפנים משלם
מחילות חשך ענן וערפל יח) שנאמר וההר
צוער באש עד לב השמים חשך ענן וערפל יח)
ערפל הוא עב הענן שאמר לו הנה אנכי
בא אליך בעב הענן (ס): (יט) כה תאמר.
בלשון הזה (ס): אתם ראיתם. יש הפרש בין מה
שארם רואה למה שאחרים משיחין לו שמה
שאחרים משיחין לו פעמים שלבו חלוק
מלהאמין (ס): כי מן השמים דברתי. וכתוב אחר
אומר וירד ה' על הר סיני (סג) בא הכתוב
השלישי והכריע ביניהם מן השמים השמיעך את
קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו
הגדולה (סד) כבודו בשמים ואשו וגבורתו על
הארץ ד"א הרכין השמים ושמי השמים
והליען על ההר (סה) וכן הוא אומר ויט
שמים וירד (סו): (כ) לא תעשון אחי. לא
תעשון דמות שמי השמים לפני צמרוס (סז):
אלהי כסף. בא להזהיר על הכרוזים שאתה

קדני אור

יהל אור

דעת רב"ח שזה היה קודם מ"ח: [נז] (ובמכילתא שם) ומשה
נגש אל הערפל, לפנים משלם מחילות חשך, ענן, וערפל,
חשך מכחך, ענן מכפנים ערפל לפני ולפנים, שנאמר ומשה
נגש אל הערפל ופיין כרב"ח מה שביאר על שם ערפל:
(דברי ה' ה) (חלג) עיין (למטה לג כא) ועי' כתב הרמב"ן ז"ל, ודברי פי חכם הן: (חלד) ואמר דרך משל כאלו
יעמדו רגלי המקום על ההר ההוא: (חלה) וכן פי' הרמב"ן, כי השם בשמים וכבודו על הר סיני: (חלג) ושם
פי' ה' ז"ל, וסעם היושבי בשמים כי כל הגזרות באות משם: (חלז) כן דרך המקרא: (חלח) שכתוב פעמים

ארבע אותיות: (חלח) ובמק"מ, עיני האדם, לראותו
והענין כי הכבוד מסתתר ומתעלם אפילו מן
המלאכים המשרתים וזהו ישת חשך סתרו סביבותיו
סכתו (תה' יח יב): (חלז) עיין בפ' ה' ז"ל
(דברי ה' ה) (חלג) עיין (למטה לג כא) ועי' כתב הרמב"ן ז"ל, ודברי פי חכם הן: (חלד) ואמר דרך משל כאלו
יעמדו רגלי המקום על ההר ההוא: (חלה) וכן פי' הרמב"ן, כי השם בשמים וכבודו על הר סיני: (חלג) ושם
פי' ה' ז"ל, וסעם היושבי בשמים כי כל הגזרות באות משם: (חלז) כן דרך המקרא: (חלח) שכתוב פעמים

בקי"ב רש"י: נח) מכילתא שם פס"ז ילקוט ש"ב: נח) דברי ד' יח: (ס) לפיל יט ע: סא) ובמכילתא שם בלשון הקדש:
(סב) מכילתא שם פס"ז ילקוט ש"ב: סג) לפיל יט כ: סד) דברי ד' ופיין מכילתא שם ש"ב דעת ר' ישמעאל:
(סה) מכילתא שם דעת ר"ע: סו) תה' יח י: סז) מכילתא פי' ר"ע כד א' פס"ז ילקוט ש"ב:

כא מדבַּח אֲדַמְתָּהּ תַּעֲבֹד
קִדְמִי וְתִהְיֶה דְּבַח עֲלֹהֵי
יָת עֲלֹנֶתָּ וְיִת נָכֶם
קוֹדֶשֶׁךָ מִן עֲנֶךָ וּמִן
תּוֹרָךָ בְּכָל אֲתָרָא דִּי
אֲשֶׁרִי יָת שְׁכַנְתִּי לְתַמָּן
אֲשַׁלַּח בְּרַבְתִּי לָךְ

רש"י

עושה לעמוד אחי שלא יהיו של כסף שאם
סניתם לעשותם של כסף הרי הן לפני
כאלהות (סח): ואלהי זהב. כל להזכיר
שלא יוסיף על ב' שאם עשית ד' הרי הן
לפני כאלהי זהב (סח): לא העשו לכם. לא
תאמר הריני עושה כרובים בצתי כנסיות
ובצתי מדרשות כדרך שאני עושה בבית
עולמים לכך נאמר לא תעשו לכם (ע):
(כא) מזבח אדמה. מחובר באדמה שלא
יבנו על גבי עמודים או על גבי כיפין (עא)
(כ"א צבים). ד"א שהיה ממלא את חלל
מזבח הנחושת אדמה בשעת חנייתו: תעשה
לי. שיהא תחלת עשייתו לשמי (עב): וזבחת
עליו. אללו (עג) כמו ועליו מטה מנשה (עז). או
חינו אלל עליו ממש מ"ל הכשר והדס על
מזבח ה' אלהיך ואין שחיטה בראש המזבח (עח):
את עלתך ואת שלמיך. אשר תלאך
ומזקרק (עו): את צאנך ואת בקרך. פירוש
לאת עלתך ואת שלמיך: בכל המקום אשר
אזכיר את שמי. אשר אתן לך רשות להזכיר
בזה (סח) ונס) ואין זה משמע הלשון, והעד

יהל אור

בפי יד: (תלט) ואמר אחי, כלומר אפ"י שתהיה כונתכם
לעבודתי: (תמ) וחשבו שיהיה אמצעי, כי המה לא כחשו
בד': (תמא) עיין בפ' הח' ו"ל למטה לא יח: (תמב) ר"ל
מה שמוהיר עוד הפעם אלהי זהב כי ידע בתחלה
שיעשו כזה: (תמג) וכן הוא לפי הניקוד, לא תעשו
דבר לשם עמי: (תמד) ואין לך צורך לאמצעי
כלל: (תמה) הם אומרים שהצורות תלינה בעדס
(תמז) ואין לשנינו צורך בזה: (תמו) הטעם
(תמט) ז"ל, וחמרות: (תנ) שם לג כל פי', בעבור כי הנכבד באדמה הוא האדם ע"כ צורת הכרובים
ע"י"ש דעתו: (תנא) טעמו שיהיה במקום שכל לא על ראשי ההרים כמנהג העמים, ועיין מורה ס' מ"ה
מה'

מקור רש"י: (סח) מכלתא שם פס"ז ילקוט ש"ג: (סח) מכלתא שם פס"ז: (ע) מכלתא שם פס"ז: (עא) כ"ס
מכלתא פ"א זכחים נת א פס"ז ילקוט ש"ס: (עב) מכלתא שם פס"ז ילקוט ש"ס: (עג) ונצחיתא שם כגדו,
ופיין פס"ז שיערה בשם ד"א וזנחת פלוי כסמך למזבח, כפי רש"י: (עד) נמ"ד כ כ ופיין רש"י פסחים פג ב ד"ס
בעל כסאן: (עה) מכלתא שם פס"ז: (עו) כוסף פלג אשר לפרש את לאך מן לאך:

זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם: כֹּא מִזְבֵּחַ
אֲדָמָה תַעֲשֶׂה לִּי וְזִבְחֶת עָלָיו
אֶת־עֹלֹתֶיךָ וְאֶת־שְׁלָמֶיךָ אֶת־
צֹאנֶךָ וְאֶת־בְּקָרְךָ בְּכָל־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר אֶזְכֵּר אֶת־שְׁמִי אָבּוּא

אבן עזרא

צורות לקבל כח עליונים, ותחשבו כי לכבודי
אתם עושים (סח) כאילו יהיו אמצעים ביני
וביניכם, כמו העגל שעשו ישראל (סח) כי אהרן
לכבוד השם עשה, כאשר אפרש במקומו (סח),
ובעבור שהשם ידע שישראל יעשו, הזהירם
בתחלה שלא יעשו אלהי זהב (סח), והנה טעם
אחי, שאין לי צורך לאמצעים עמי (סח), על
כן אחריו אבוא אליך וברכתך, והטעם אני
בכבודי אבא אליך (סח): (סיה"ק) ואחר שדברתי
אני עמכם פנים בפנים בלא שליח, אין לכם צורך
לעשות אתי אלהי כסף וזהב, כי רבים מעובדי
הפסילים שהם אומרים עד היום, כי זאת הצורה
תליץ בערי ותעורני מול השם (סח), וטעם, לא
העשו לכם, אחר, אחי" כי אנכי אין לי צורך
שתעשו אלהי זהב, גם לכם אין צורך, כי הנה
דברתי אתכם בלא שליח, ובלא אלהים אמצעי
ביני וביניכם (סח) (נח): כֹּא מִזְבֵּחַ אֲבָנִים.
י"א כי הטעם (סח) שלא יעשו ציורים במזבח, ע"כ
צוה במזבח אבנים להיותם שלמות (סח), ואלה
הספרשים אולי ילמדנו למה נעשה כל המשכן
כרובים, וכרובי זהב על הכסות, והבית אשר בנה
שלמה כלו כרובים והטונות (סח) ופסארי ציצים
(ס"א ו לב), ואלה המקוסות נכבדות במקום
המזבח, ובס' תשא אדבר על זה (סח), וי"א
כי מזבח אדמה שלא יהיה על מקום

קדני אור

(נח) וכן פי' הרד"א, ואמר לא תעשו אלהי, וזה לומר
לא תעשו לכם, להגיד שהוא בלתי ראוי מלדו ומלדס, אם
מלדו, כי הוא מן השמים דבר פתחם בלי אמצעי, ואם
מלדס שם מהשגחתו ופגחתו ית' אינם מהפגות השמימיות:
[נח] וכן הוא (מכילתא פ"א) מאמר ר' ישמעאל, וכן פי'
רש"י ז"ל מחובר באדמה שלא יבנו פ"ג עמודים, או פ"ג
כיפין, וכתב הכ"ק, ולפי' זה ענין הסמיכות כמו לזית הכסף,

מול השם: (תמו) ואין לשנינו צורך בזה: (תמו) הטעם
(תמט) ז"ל, וחמרות: (תנ) שם לג כל פי', בעבור כי הנכבד באדמה הוא האדם ע"כ צורת הכרובים
ע"י"ש דעתו: (תנא) טעמו שיהיה במקום שכל לא על ראשי ההרים כמנהג העמים, ועיין מורה ס' מ"ה
מה'

אבן שמות ב יתרו עזרא קסא 321

ואחר כן כתוב ויבא משה (שם כד ג) שירד מן ההר, ושם כתוב, ויספר לעם את כל דברי ה' ואת כל המשפטים (שם), ודבר ה' הם מצות עשה, ומצות לא תעשה, שתחלתם, לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב, ודברי המזבח, וכל מצות עשה ולא תעשה שהם בפרשת ואלה המשפטים, כמו השב תשיבנו לו (שם כב כה) אלהים לא תקלל (שם פ' כו), והמשפטים דברי העבדים, והמבים, והנצים, והגניחה, וההבערה, ודברי הגנבה, והשבועה, ועל אלה כתוב שם, ואת כל המשפטים, ובעבור זה אמרו אבותינו נעשה ונשמע (למטה כד ז), ופי' נעשה לטעור מצות עשה ומצות לא תעשה, ונשמע על המשפטים (סוף) על כן הוסיפו אחר מתן תורה לומר ונשמע, ולא אמרו כן בתחלה (סוף) [וא] והנה פי' מזבח אדמה במשמעו עשוי מאדמה, וזהו שכתב שם, ויבן מזבח תחת ההר (שם שם ד) וכתוב בכאן, וזבחת עליו את עליתך ואת שלמיך ושם כתוב ויעלו עולות ויזבחו זבחים שלמים (שם שם ה) ואין ספק כי זאת פרשת מזבח אדמה, גם לא תעשון אתי, בעבור דם הברית שזרק על המזבח, ועל העם שקבלו על נפשם שהשם לבדו יהיה להם לאלהים, ושישמרו מצותיו ומשפטיו, והזכיר את צאנך ואת בקרך ששניהם מיני עולות ושלמים (סוף). ראיתי אפיקורס אחד ישתחקו עצמותיו, שטען על החכמים בעבור שאמרו אי זהו מקום של זבחים (וזבחים טו א) כי אמר כי לא מצא בכל התורה זביחה כי אם שלמים (סוף) כמו עולה וזבחים (סוף) כי עולה הוא דבר בפני עצמו, והזבחים שלמים, כמו ויעלו עולות ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים (למטה כד ה) וככה בכל מקום, והראיתי לו כי לא דבר נכונה, כי כתוב וזבחת עליו את עליתך ואת שלמיך (סוף) [וכן] אז הורה על חטאתו שטען

קרני אור

חשב האפוד, שפי' לזית המחבר בכנף, חשב המחבר בחסוד, מזבח המחבר בלדמה, והטעם שלא יהיה כל מקום גבוה עיין בלכ"ג סע"ס: [ס] וזכריתא דמלאכת המזבן סוף פ"א, ג' שמות יש למזבח, מזבח הפעולה, מזבח החושב, מזבח החילון, ופי' ר' יבמחל שיהיה מחובר בלדמה, כי לא היה לו גג ולא שוליים, רק לזית פלי שטיח חפזיב מלפנים תחת, ומלאוהו אדמה ונתחבר עס אדמה המזבן באלו הוא מרובד, ברוב שם אדמה בל על המחבר וע"כ לר"ך שלא יבנה ע"ג כפים או מחילת כדי שיתחבר בלדמה: [סא] הח' ז"ל יפרש על פי השיטה של ר' יוסי ברי' יהודה (מכילתא יתרו פ"ג) שם ב' כי גם הרש"י והרמב"ן ז"ל, ועיין למטה כד א קרני אור כפרה א': [סב] עיין תוי"ט ריש פ"א דזבחים, (תסא) כדעת ר' יהושע וגם לפני מ"ת בנה המזבח: (תסב) וזה היה קודם מ"ת, וכן בנין המזבח היה קודם מ"ת: (תסג) וכן דעת הה' ז"ל (למעלה יח א): (תסד) והוא ספר הכרית: (תסה) שאמר לו אחר עשרת הדברות: (תסו) כי בתחלה אמרו רק נעשה: (תסז) פי' שחזר על עולותיו ואת שלמיך, ועיין התורה ויקרא סי' טז: (תסה) ויחשוב שם עולות הקטנות והשמות: (תסס) ויאמר כי זביחה לא נאמרה אלא אלל שלמים: (תע) פי' שיביא ראיה כי הוא כמו עולה וזבחים שכל אחד בפני עצמו: (תעא) ומאמר לשון זביחה גם על העולות:

שכתוב אחריו מזבח אבנים (תנ"י), וקדמונינו אמרו, כי הטעם לשום אדמה במזבח הנחשת, ואמת אמרו כי כן עשו (סוף) רק זה הפסוק לזכר ולאסמכתא ואין זה פשוט, כי האדמה שישימו בו מקרה, כי הוא לא יקרא רק מזבח הנחשת, כי מנחשת נעשה (סוף) [ס] גם נקרא מזבח הקטרת מזבח הזהב, בעבור שהוא מצופה זהב (סוף), ועוד אילו היה כן משמע, מזבח אדמה (סוף) יהיה פירוש, ואם מזבח אבנים שישימו בו אבנים (סוף), ולא נוכל לומר שלא נעשה המזבח מאבנים, כי מסורש הוא והוא הנעשה בהר עיבל (סוף), ועתה אפרש, אמר הגאון כי יש מחלוקת על דבר המזבח שעשה משה תחת הר סיני, י"א לפני מתן תורה היה (סוף) ואחרים אמרו אחרי כן (סוף) והגאון הורה למחלוקת הראשונה (סוף), ואמר כי הכתוב בפרשה הזאת כל אשר דבר ה' נעשה (למטה יח ח), הוא שנוי בפרשה השנית, כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (למטה כד ז) (סוף) ואני אתן לך ראיה גמורה כי אחר מן תורה היה (סוף) כי הנה כתוב בפרשה הזאת שאמר השם למשה בעלותו אל הר האלהים לפני מתן תורה, אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים, ועתה אם שמוע תשמעו בקולי (למעלה יח ד) ואמר בתחלה כה תאמר לבית יעקב (שם פ' ג), והנה לא הגיד להם לא מצות, ולא חקים, ולא משפטים, רק לשמוע מפיהם אם יהיו חפצים לשמוע בקול השם לכל אשר יצום, והם השיבו ואמרו, נעשה ושם כתוב וישב משה את דברי העם אל ה' (שם פ' ח), או קדשם לשמוע דבר השם, שהיו עשרת הדברים, ועתה החל להשמיע מצותיו, וכאשר נשם משה אל הערפל, אמר לו זאת הפרשה לא תעשון, וכל פרשת ואלה המשפטים עד כי יהיה לך למוקש (למטה כג זג) (סוף)

יהל אור

מהח' הג': (תנ"י) ולריכים חננתו לפרש ג"כ שהוא בנוי על האבנים ואין זה פירוש: (תנג) כי מזבח אדמה הוא מזבח הנחשת שהיו ממלאין הללו אדמה במקום הנייתן: (תנד) ומפני מה יקרא מזבח אדמה: (תנה) ושני שמות יש לו: (תנו) ר"ל אילו היה כן הפי' ממזבח אדמה: (תנז) שיניחו צהללו אבנים ואין זה פירוש: (תנה) כמש"כ וזכית שם מזבח לד' אלהיך מזבח אבנים (דבר' כו ה) ופי' שיהיה בנוי מאבנים: (הנט) דעתם שהמזבח שצנאו משה תחת ההר היה קודם מ"ת, וכן ביארת יתרו היתה קודם מ"ת והיא דעת ר' יהושע: (תס) והיא דעת ר' אליעזר המודעי ועיין (למעלה יח א) ובבאורי שם: (תסב) וזה היה קודם מ"ת, וכן בנין המזבח היה קודם מ"ת: (תסג) וכן דעת הה' ז"ל (למעלה יח א): (תסד) והוא ספר הכרית: (תסה) שאמר לו אחר עשרת הדברות: (תסו) כי בתחלה אמרו רק נעשה: (תסז) פי' שחזר על עולותיו ואת שלמיך, ועיין התורה ויקרא סי' טז: (תסה) ויחשוב שם עולות הקטנות והשמות: (תסס) ויאמר כי זביחה לא נאמרה אלא אלל שלמים: (תע) פי' שיביא ראיה כי הוא כמו עולה וזבחים שכל אחד בפני עצמו: (תעא) ומאמר לשון זביחה גם על העולות:

וְאֵלֶיךָ וּבִרְכָתֶיךָ: כב וְאֵם מִזְבַּח אֲבֹנִים תַּעֲבֹד קִדְמִי לֹא תִבְנֶינִי יִתְהֶן פְּסִילֹן לְאִתְרִים תִּרְבֶּךָ

אֵלֶיךָ וּבִרְכָתֶיךָ: כב וְאֵם מִזְבַּח אֲבֹנִים תַּעֲשֶׂה לִּי לֹא תִבְנֶה אֶתְהֶן גִּזִּית כִּי תִרְבֶּךָ הַנֶּפֶת עֲלֶיךָ

רש"י

אבן עזרא

שם המפורש שלי שם אבוא אליך וברכתך אשרה שכינתי עליך מכאן אחת למד שלא ניתן רשות להזכיר שם המפורש אלא במקום שהשכינה באה שם וזהו בית הבחירה שם ניתן רשות לכהנים להזכיר שם המפורש בגשיאת כפים לצדך אחי (עו) העם: (כז) ואם מזבח אבנים. רבי ישמעאל אומר כל אס ואס שבתורה רשות חוץ מג' ואם מזבח אבנים תעשה לי הרי אס זה משמש בלשון כאשר וכאשר תעשה לי מזבח אבנים לא תבנה אתהן גזית שהרי חובה עליך לבנות מזבח אבנים. שנאמר אבנים שלמות תבנה ע"ה) וכן אס כסף תלוה ע"ה חובה הוא שנאמר והפצטו תעביטנו (פ) ואף זה משמש בלשון כאשר. וכן ואס הקריב מנחת בכורים (פא) זה מנחת העומר שהיא חובה ועל כרחך אין אס הללו תלוין אלא ודאין ובלשון כאשר הם משמשים (פב): גזית. לי גזיזה שפוסלן ומכתתן בצרזל (פג): כי חרבך הנפת עליה. הרי כי זה משמש בלשון פן שהוא דילמא

על אנשים נכבדים בכל הדורות הבאים אחריהם, ושעם בכל המקום אשר אזכיר את שמי, פירוש בכל מקום אשר אשים זכר לשמי שכבודי שוכן שם, כמו שירה ונוב שעמד שם הארון, אם תבוא אל המקום הנזכר לשמי לבקר אותי, גם אני אבוא אליך וברכתך, ושעם אבוא כדרך בן אדם, והשעם תמצאנו שם במקום שאזכיר את שמי עליו, והוא מקום הכבוד, כאלו באתי אליך שידעתי שתבוא, ובעבורך באתי, ובעבור שבאת לכבודי אבוא אליך וברכתך (פד) ולא תהיה צריך לאחד כי תמצאנו בכל עת ששם כבודו: (פיה"ק) מזבח אדמה. וכבודי ידור עמכם ולא יזח, על תנאי שתובחו ונחים לי, ולא אבקש מזבח זחב וכסף, כי אם מזבח אדמה (פעג): ושעם את צאנך ואת בקרך. אלה הם המינים הקרבים על גבי המזבח, בכל המקום אשר אזכיר את שמי, בכל מקום אשר אשים זכר לשמי שם, אם תבא אל המקום הנזכר בשמי, גם אני אבוא אליך וברכתך, ושעם אבוא אליך כדרך בן אדם, והשעם תמצאנו במקום אשר אזכיר שמי עליו, והוא בקום הכבוד: כב ואם מזבח אבנים. (פפה) המזבח שבנה משה (פעפ) לברות ברית עם ישראל בדם הברית (פעז) וצוה השם (פעז) שיבנו מזבח אבנים בעבר הירדן שרם שינחלו הארץ, ויכתבו על האבנים כל התורה כי מצוה רבות הם תלויות בארץ, ושם זבחו שלמים ויאכלו כאשר עשו אבותיהם (פעפ), ויהיה טעם ואם מזבח אבנים, כאומר עשה עתה מזבח אדמה, ואם תזכה שתכנס לארץ אז תבנה מזבח אבנים (פעז): אתהן. הם האבנים (פז): גזית. השעם כמו, ומשרתו יהושע בן נון גער (למטה לג יא) (פח) כן לא תבנה אתהן בנין גזית (פז), על גזי צאנו

יהל אור

אז יבנה יהושע מזבח לר' וגו' ככתוב פס' תורת משה מזבח אבנים שלמות אשר לא הניף עליהן ברזל, ויעלו עליו עלות לר' ויזבחו שלמים (יהושע פ לא לב): (תעפ) וזה יהיה אחרי התישבך בארץ, כי במדבר עשו מזבח נחשת כדי שיוכלו להעתיקו עמהם בלכתם במדבר ואם ענינו כאשר, פי' כשיניף הזמן לעשות לי מזבח אבנים: (תפ) כי לא שב אל המזבח, אלא על האבנים ולז"א לשון רבים, ואכן ל"א בכ"מ, ע"כ אמר "אתהן" בנו"ן סי' נקבה: (תפא) שפי' משרתו שירות נער: (תפב) אף כאן חסר בנין וז"ל

(תעב) ר"ל אשכין שכינתי בתוככם ויתברכו מעשיכם: (תעג) הארה דבר קל שדי לו במזבח אדמה: (תעד) המלות, ואם מזבח אבנים" המה ז"א ראש הפסוק, והח' ז"ל לא יפרש עוד אותם, וידבר עוד ממזבח אדמה שפ' הקודם: (תעה) בתחתית ההר כמבואר למטה כד 7: (תעו) כמ"ס ויקה ספר הברית וגו' ויקה משה את הדם ויזרוק על העם ויאמר הנה דם הברית (שס, ז ח) זה המזבח היה מזבח אדמה: (תעו) עתה יפרש, ואם מזבח אבנים: (תעח) והוא המזבח שבנה יהושע, וכן כתוב

מקו"ב רש"י: (עז) מכילתא שם, כוזה לת א' ופיין פוס' שם ד"ה הרי, פס"ז ילקוט ש"ס: (עח) דבר' כו 1: (עט) שמות כב כד: (פ) דבר' כו ח: (פא) ויקרא כ יד: (פב) פיין שכלתא שם: (פג) מכילתא שם פס"ז: (פד) ופי'

אונקלוס

קסב 323

שמות כ יתרו

עֲלֶה וְתַחֲלִלָּהּ: כַּג וְלֹא תִסַּק בְּדַרְגִּין עַל מִדְּבָחִי רַשִׁי

אבן עזרא

(ברא' לח יב) כי גז חיש (תה' צ י) וכן נגזז ועבר (נחום א יב) והשעם כמו בריתה (מג) רק אבנים שלמות כמו שהן נבראות (מג) : כי חרבך. שם חרב נפל על כלי ברזל שנעשה לחתוך בו, אולי נקראת כן החרב, כי היא מחרבת (מג) ובמקום אחר כתוב לא תניף עליהן ברזל (דבר' כז ה) (מג) על מנבח אבנים שבנו, ואין לנו לחפש על טעמי המצות, ועל דרך הסברא אולי היה כן כדרך הפגור (מג) בעבור שהיה קרב לגבי המנבח אין ראוי להיות הנשאר פגול, כי יחלל קדש שהקדיש, ישאר ממנו עד שיהיה פגול, וככה זה, אם יכרתו האבנים לבנות המנבח, אולי יחולל הנכרת מן האבנים לע"ג וזה אינו כבוד (מג) (מג) וראינו שהבהן צריך לכפר על המנבח (מג) : (פיה"ק. גזית. השעם כמי ומשרתו יהושע בן נון נער (למטה לג יא) ורבים כמוהו, לא תבנה אתהן בגין גזית, והוא מנורת, על גזי צאנו (ברא' לח יב) כי גז חיש (תה' צ י) וכן נגזז נבראות : חרבך. דע כי מלת חרב שם מין על כל דבר שיעשה מהברזל לחתוך בה (מג) (מג) ודקדוק "כדיה", גם "ותחלילה" על כל אבן ואבן, כמו בנות צעדה עלי שור (ברא' מט כב) (מג) : והנפת. (מג) כי מנהג כורת האבן לחניף ידו בגרון לכרות מהאבן מה שהוא צריך כדי להשוותה : וסוד לא תבנה אתהן גזית. אפרשנו בפ' צו את אהרן (מג) : כַּג תַּעֲלֶה. אמר בן זוטא, כי במעלות מגורת, "מעל" ולא פקח עינו לראות, כי ס"ס, "מעל" שרש והעד ומעלה בו מעל (במד' ה יב) (מג) והנה "מעל" במשקל "נעל" (מג) ולשון רבים שאינו בסוף ונעלות בלות ומטילות (יהושע ט ה) (מג), והנה ראוי להיות במעלות חירק תחת הכי"ת וקמץ תחת העי"ן (מג), רק פ"י כמו ומעלות שבעה עלותיו (יהו' ט כו) (מג), והנה חשב בן זוטא לעלות בסלם הבמה בהבליו, ונגלתה ערותו עליו, וככה יקרא לכל אפיקורס אשר בדברי קדמוניו לא יאמין, וזאת מצות מעלות כוללת כל מנבח אדמה, אבנים או נחשת, כל מנבח שהוא עשוי לשם כאשר הוא כתוב מנבחי (מג) : (פיה"ק. במעלות. אחד חצדוקים פ"י במעלות

בן תניף חרבך עליה (מג) : ותחללה. הא למדת שאלו הנפת עליה ברזל חללת שהמנבח צברא להאריך ימיו של אדם והברזל צברא לקצר ימיו של אדם אין זה צדין שיוקף המקלר על המאריך (מג) ועוד שהמנבח מטיל שלום בין ישראל לאביהם שבשמים לפיכך לא יבא עליו כורת ומחבל הרי דברים קל וחומר ומה אבנים שאינם רואות ולא שומעות ולא מדברות ע"י שמטילות שלום חמרה תורה לא תניף עליהם ברזל המטיל שלום בין איש לאשתו בין משפחה למשפחה בין אדם לחבירו על אחת כמה וכמה שלא תבואהו פורענות (מג) : (כג) ולא תעלה במעלת. כשאתה בונה כבש למנבח לא תעשהו מעלות מעלות אסקנו"ם בלע"ז אלא

על גזי צאנו (ברא' לח יב) כי גז חיש (תה' צ י) וכן נגזז נבראות : חרבך. דע כי מלת חרב שם מין על כל דבר שיעשה מהברזל לחתוך בה (מג) (מג) ודקדוק "כדיה", גם "ותחלילה" על כל אבן ואבן, כמו בנות צעדה עלי שור (ברא' מט כב) (מג) : והנפת. (מג) כי מנהג כורת האבן לחניף ידו בגרון לכרות מהאבן מה שהוא צריך כדי להשוותה : וסוד לא תבנה אתהן גזית. אפרשנו בפ' צו את אהרן (מג) : כַּג תַּעֲלֶה. אמר בן זוטא, כי במעלות מגורת, "מעל" ולא פקח עינו לראות, כי ס"ס, "מעל" שרש והעד ומעלה בו מעל (במד' ה יב) (מג) והנה "מעל" במשקל "נעל" (מג) ולשון רבים שאינו בסוף ונעלות בלות ומטילות (יהושע ט ה) (מג), והנה ראוי להיות במעלות חירק תחת הכי"ת וקמץ תחת העי"ן (מג), רק פ"י כמו ומעלות שבעה עלותיו (יהו' ט כו) (מג), והנה חשב בן זוטא לעלות בסלם הבמה בהבליו, ונגלתה ערותו עליו, וככה יקרא לכל אפיקורס אשר בדברי קדמוניו לא יאמין, וזאת מצות מעלות כוללת כל מנבח אדמה, אבנים או נחשת, כל מנבח שהוא עשוי לשם כאשר הוא כתוב מנבחי (מג) : (פיה"ק. במעלות. אחד חצדוקים פ"י במעלות

יהל אור

וְלֹא בָנִין גִּזִּית : (תפג) ופ"י אבני כריתה, כלומר אבנים נפסלות : (תפד) כמו שהם בתמונתם הטבעית, ולא יתנו צהן צורה מלאכותי : (תפה) נקרא חרב ע"ס שהוא הכלי המוכשר ומוכן להחריב דברים : (תפו) והוא המקבץ שמסתתין זה האבנים : (תפז) בויקרא ז יח, פ"י ה' ז"ל על "פגול" כדברי המתרגם ארמית, ודעתו על אונקלוס שתרגם, מרחק יהי" : (תפח) כי א"א שיהיה מדבר אחד קצתו קדש וקצתו חול, ובפרט אם יחולל עוד מהנכרת לע"ג : (תפט) י"י וכו' שהקרבת מכפר ואם נשאר ממנו יהיה פגול, כך המנבח הבנוי והכהן מכפר עליו, אין מן הראוי שהנשאר מהבנין יהי לחשמישי חול : (תל) ענינו הכריתה והסתות : (תלג) הוא שח"ג לכלי זין חד כורת ומשחית : (תלד) שפ"י כל אחת ואחת מהן לעדה על החומה, וכן יאמר פה על כל אבן ואבן : (תלז) מה שאמר, וחרבך הנסת" : (תלד) המוטוט כתב וז"ל "בפ' לו כתב (בנדפסים שלפנינו לא נמצא) וז"ל, וכן אבני המנבח שאחר שהן קדושות אין כבוד שישאר מהן לחול ע"כ אבנים שלמות תבנה, והטעם שהוא מקום נכבד ליוזר בכבודו וצטומאחו, כי הכהן מכפר עליו אחת בשנה, שנאמר וכפר אהרן על קרנותיו אחת בשנה (למטה ל, י) : (תלה) וזה שרשו "עלה" : (תלו) בן פ"י בן זוטא : (תלז) פ"י בשוא תחת הנו"ן שהיא פ"א הפועל : (תלה) ושוא תחת המ"ם : (תלט) ושרשו "עלה" ונקראו מעלות לפי שאדם עולה מהן : (תק) ר"ל מנבח

קרני אור

ועיין עץ יהודה להח' ר"י בעה"ק סי' יא מה שכתב ע"ז : [מג] עיין כרמכ"ן מה שכתב ע"ז, ועיין מורה פ' מה מהח' הג', וכרמכ"א מה שכתב בזה : [מג] וכן כתב כרמכ"ן ז"ל וכו' שהאבנים המוקצות שמסתתין זה האבנים : (תפז) בויקרא ז יח, פ"י ה' ז"ל על "פגול" כדברי המתרגם ארמית, ודעתו על אונקלוס שתרגם, מרחק יהי" : (תפח) כי א"א שיהיה מדבר אחד קצתו קדש וקצתו חול, ובפרט אם יחולל עוד מהנכרת לע"ג : (תפט) י"י וכו' שהקרבת מכפר ואם נשאר ממנו יהיה פגול, כך המנבח הבנוי והכהן מכפר עליו, אין מן הראוי שהנשאר מהבנין יהי לחשמישי חול : (תל) ענינו הכריתה והסתות : (תלג) הוא שח"ג לכלי זין חד כורת ומשחית : (תלד) שפ"י כל אחת ואחת מהן לעדה על החומה, וכן יאמר פה על כל אבן ואבן : (תלז) מה שאמר, וחרבך הנסת" : (תלד) המוטוט כתב וז"ל "בפ' לו כתב (בנדפסים שלפנינו לא נמצא) וז"ל, וכן אבני המנבח שאחר שהן קדושות אין כבוד שישאר מהן לחול ע"כ אבנים שלמות תבנה, והטעם שהוא מקום נכבד ליוזר בכבודו וצטומאחו, כי הכהן מכפר עליו אחת בשנה, שנאמר וכפר אהרן על קרנותיו אחת בשנה (למטה ל, י) : (תלה) וזה שרשו "עלה" : (תלו) בן פ"י בן זוטא : (תלז) פ"י בשוא תחת הנו"ן שהיא פ"א הפועל : (תלה) ושוא תחת המ"ם : (תלט) ושרשו "עלה" ונקראו מעלות לפי שאדם עולה מהן : (תק) ר"ל מנבח

מקורב רש"י : (מג) נראה שהיו מפרשים חרבך מלשון חרב שם הוא כלי זין לכך פתרו מלת כי מלשון פן שאלו יבנה אתהן גזית פן יניף עליהן גם את החרב ויחללן, וכרש"י כת"י שבידי כל הדבור שהוא אינו וכן כתוב שם, כי חרבך הנפת עליה ברזל, והוא הנכון, כח"ס למעלה שצאנו שם חרב נופל על כל כלי ברזל אשר בהם סיוות כורחות, ולזה יתכן לפרשו כחשמו מלשון אי, וכן תיוב"ט (נתיב"ט) : (מג) מכילתא פ"א, תנחומא א יו, מדות פ"ג מ"ד, פס"ו ילקוט ש"ו : (מג) מכילתא שם, תנחומא א שם, פס"ו ילקוט שם :

שמות כ יתרו

אונקלוס

על־מִזְבְּחִי אֲשֶׁר לֹא־תִגָּלֶה דָּלָא תִתְגַּלִּי עֲרִיתָךְ עֲרִיתָךְ עָלָיו: פ פ פ

פ"ב. יוגד"ב סימן. ומסטיין בשנת שנת המלך פוזכו כיספיה סימן ר

אבן עזרא

רש"י

חלק יהא ומשופע (יו): אשר לא תגלה ערותך. שעי המעלות אתה לריך להרחיב פכיעותיך ואע"פ שאינו גלוי ערוה ממך שהרי כתיב ועשה להם מכנסי בד (פח) מ"מ הרחבת הפסיעות קרוב לגלוי ערוה הוא ואחיה נהג בם מנהג בזיון והרי דברים ק"ו ומה אבנים הללו שאין בהם דעת להקפיד על בזיון אמרה תורה הואיל ויש בהם לורך לא תנהג בהם מנהג בזיון חבירך שהוא בדמות יולרך

מנורת, ומעלת מעל בה' וויקרא ה כא) והוא באמת מעל בחשם, שיפרש המצות כפי דעתו, גם אין לו דעת בדקדוק הלשון, כי ס"ם ומעלת מעל שרש, והוא על משקל נעל (פח) ומחברתו (פח) ונעלות בלות (יהושע פ ה) או והרדיק בנעלים (ישעי' יא פו) ותנה מעלו גלה ערותו, רק פי' במעלות, כמו ומעלות שבעה (יחז' פ ב) (פח) וסעם אשר לא תגלה ערותך עליו ידוע (פח) (סח) על כן קומה מזבח העולה שלש אמות לא יותר (פח) וכבר העתיקו קדמונינו ו"ל צורת הכבש (פח) וכל דבריהם אמת (פח):

ומקפיד על בזיונו על אחת כמה וכמה (פח): חסלת פרשת יתרו

יהל אור

קרני אור

מזבח הנבנית לשמי: (תקא) בן זוטא פי' שהוא על משקל "נעל" והיה יכול לומר על משקל נער, או שער, אך אמר על משקל נעל בדרך בזיון, וע"כ אמר הח' ז"ל עליו זה המשל כדי לבזותו: (תקב) ובקלח ספרים כתוב, למשפחתו ומחברתו: (תקג) עיין אות חלש: (תקד) והוא משום בזיון: (תקה) עיין למטה כו א: (תקו) עיין (זכחים סב ב, מדות כוין כמו תל בדרומו של מזבח, מתמעט ויורד מראש המזבח עד הארץ והוא הנקרא כבש"י: (תקו) כי המכחישים אמרו שלא היה כבש עיין בפ"י הח' ז"ל (למטה כו א) והחכמים האחרונים שלהם, ר' אהרן הראשון (המבחר סוף פ' יתרו) וכן ר' אהרן האחרון (כתר תורה סוף פ' יתרו) הודו כי דברי חז"ל אמת ואמרו, ונכון הוא מה שאמרו בעלי הקבלה שהיה כבש נבנה במזבח חלק לא מעלות מעלות פי' שהיה במזבח כבש חלק ומשופע והיו עולים עליו בדרך הליכה ולא בדילוג ובהרחבת הפסיעה כבמעלות:

כי כל כלי ברזל אשר בהם פיות כורחות יקראו חרב, יאמר כטף, ויפס לו אהוד חרב ולס שני פיות" (סוף ג טו) ובאזחל קח לך חרב חדש (יחז' פ א) ויאמר בכשיל וכלפות אשר יסמרו טו הכרין ומגדלותיך יתן בתרכותיו (יחז' כו ט) וכן זה המסתח אכנים יקראנו חרב: [סה] וכן הוא (מכילתא יתרו פי"א) דעת ר' ישמעאל, שלא ילך פסיעה גסה אלא גודל בלד עקב ועקב בלד גודל וכן פי' רש"י ז"ל:

סקריב רש"י: (טו) עיין רש"י למטה כו א: (פח) למטה כח מכ: (פח) מכילתא שם תנחומא ח שם פס"ו ילקוט שם:

אונקלוס

שמות כא משפטים

כא א וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אֶיִינָא דִּי תִסְדֵּר

אבן עזרא

רש"י

(א) ואלה המשפטים. כל מקום שנאמר אלה פסל א) את הראשונים ואלה מוסיק על הראשונים מה הראשונים

א ואלה המשפטים. (ב) אחר שאמרו ישראל למשה דבר אתה עמנו (למעלה כ טו) אמר השם למשה בגשתו אל הערפל כה תאמר אל בני ישראל (שם שם יט) והחל להזהיר על: לוי הזהב (ג) ושיכרית פרית עמהם בדרתו שהשם לבדו יהיה להם לאלהים

קרני אור

יהל אור

(ה) ובמו שיבאר: (ז) למעלה כ כ:

[א] מעם פורו עיין פי' רש"י, ומקורם עיין מקורי רש"י, ובד"א כתב מעם אחר פי' עי"ש: [ב] משפט

שם נגזר מן הספל, וענינו פסק דין שסופע גזור, וסנה לא תרלח, לא תחאף, לא תגנוב, אינם משפטים, אך הם

מקורי ובאורי רש"י: (א) באור היכת, פסל"י ר"ל הספק וגזר כמין, מלשון פסל"י לך (למטה לד א): מכילתא